6. BASKI

Demokrasi Üzerine

Robert A. Dahl
Çeviren: Betül Kadıoğlu

Siyaset

phoenix

DEMOKRASİ ÜZERİNE

Robert A. Dahl

phoenix

Bu kitabın yayın hakkı PHOENİX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Demokrasi Üzerine

Robert A. Dahl

Çeviren: Betül Kadıoğlu
Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak
●Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.
6. Baskı: Şubat 2021, Ankara
ISBN No: 978-975-6565-00-1
Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik
Yayıncı Sertifika No: 11003
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay, Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixyayinevi.com
Baskı
Tarcan Matbaacılık Yayın. San.
Sertifika No: 47663
İvedik köy mah. İvedik cad. No: 417/ A
Yenimahalle/ANKARA Tel: (0312) 384 34 35
Dağıtım:
Siyasal Kitabevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay, Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

DEMOKRASİ ÜZERİNE

Robert A. Dahl

Çeviren: Betül Kadıoğlu

Robert A. Dahl, çağdaş siyaset biliminin ve düşüncesinin önde gelen teorisyenlerindendir. Dahl, uluslararası akademik çevrelerde, özellikle demokrasi konusunda yaptığı çalışmalarıyla tanınmıştır. Başlıca kitapları şunlardır: *A Preface to Democratic Theory* (University of Chicago Press, 1956), *Polyarchy: Participation and Opposition* (Yale University Press, 1971), *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy versus Control* (Yale University Press, 1982), *A Preface to Economic Democracy* (University of California Press, 1985), *Democracy and Its Critics* (Yale University Press, 1989)

İçindekiler

1 Gerçekten Bir Kılavuza İhtiyacımız Var mı? 7

Kısım I Başlangıç

2 Demokrasi Nerede ve Nasıl Ortaya Çıktı? 15
3 Şimdi Ne Olacak? 35

Kısım II İdeal Demokrasi

4 Demokrasi Nedir? 45
5 Neden Demokrasi? 55
6 Neden Siyasal Eşitlik? I 73
7 Neden Siyasal Eşitlik? II 81

Kısım III Mevcut Demokrasi

8 Geniş Ölçekli Demokrasinin Hangi Politik Kurumlara İhtiyacı Vardır? 97
9 Türler I – Farklı Ülkelerde Demokrasi 115
10 Türler II – Anayasalar 135
11 Türler III – Partiler ve Seçim Sistemleri 147
12 Hangi Temel Koşullar Demokrasi İçin Elverişlidir? 159
13 Piyasa Kapitalizmi Demokrasinin Neden Yararınadır? 181
14 Piyasa Kapitalizmi Demokrasinin Neden Zararınadır? 189
15 Tamamlanmamış Yolculuk 197

EK A Seçim Sistemleri Üzerine 207
EK B Kültürel ve Etnik Olarak Bölünmüş Ülkelerde Siyasi Uyum Süreci 210
EK C Demokratik Ülkeleri Saymak Üzerine 214

Notlar 219
Teşekkür 231
Ek Okuma Listesi 233
Dizin 239

Bölüm 1

Gerçekten Bir Kılavuza İhtiyacımız Var mı?

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünyada olağanüstü ve benzeri görülmemiş politik bir değişim gözlemlendi. Demokrasinin bütün ana alternatifleri ya yok oldular, ya tuhaf kalıntılara dönüştüler ya da son kalelerinde saklanmak üzere sahneden çekildiler. Yüzyılın başlarında, demokrasinin modernizm öncesi düşmanları –merkezi monarşi, babadan oğula geçen aristokrasi, kısıtlı ve seçkin bir grubun oy kullanma hakkına dayalı oligarşi– insanların çoğunluğunun gözünde meşruiyetlerini kaybetmişlerdi. 20. yüzyılın en önemli antidemokratik rejimleri –komünizm, faşizm, Nazizm– büyük bir savaşın yıkıntıları arasında yok oldu ya da Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, içten çöktü. Askeri diktatörlükler, özellikle de ayakta kalabilmek için sözde demokratik bir görünüm sağladıkları Latin Amerika'da, başarısızlıkları yüzünden saygınlıklarını büyük ölçüde yitirdiler.

Peki en sonunda demokrasi bütün dünya üzerindeki insanların desteğini kazanabildi mi? Pek sayılmaz. Çoğunlukla fanatik milliyetçilikle ve köktendincilikle ilişkilendirilen antidemokratik

inançlar ve hareketler devam etti. Farklı "demokrasi" derecelerinde olan demokratik hükümetler, dünya nüfusunun yarısından azını barındıran ve sayıları toplam ülke sayısının yarısına ulaşmayan ülkelerde varlık gösterdiler. Dünya nüfusunun beşte biri, 4000 yıllık görkemli tarihi boyunca bir kez bile demokratik bir hükümete sahip olmayan Çin'de yaşıyordu. Demokratik yönetime yüzyılın ancak son on yılında geçen Rusya'da demokrasi güçsüzdü ve destekçisi azdı. Demokrasinin uzun zaman önce kurulduğu ve sağlam gibi göründüğü ülkelerde bile, bazı gözlemciler demokrasinin krizde olduğunu ya da en azından, vatandaşların kendi seçtikleri liderlerinin, siyasi partilerinin ve hükümet yetkililerinin sürekli işsizlik, fakirlik, suç, refah programları, göç, vergilendirme ve yozlaşma gibi konularla başa çıkabileceklerine olan güvensizliklerindeki azalmadan, zarar gördüğünü söylediler.

Sayıları neredeyse iki yüze varan dünya ülkelerini, demokratik olmayan, yeni demokratikleşmiş ve eski ve göreceli olarak köklü bir demokrasiye sahip olan hükümetleri olanlar olarak böldüğümüzü düşünün. Her grup içerisinde birbirlerinden son derece farklı ülkeler yer alır. Yine de bu üçlü sınıflandırmamız, demokratik bir perspektiften bakıldığında her grubun farklı bir zorlukla karşı karşıya olduğunu görmemize yardımcı olur. Demokratik olmayan ülkeler için zorluk, demokrasiye *geçiş* yapıp yapamayacakları ya da nasıl geçecekleridir. Yeni demokratikleşmiş ülkeler için ise zorluk, yeni demokratik yöntemlerin ve kurumların zaman, politik fikir ayrılıkları ve krizlere karşı koyabilmek için nasıl güçlendirileceği ya da bazı siyaset bilimcilerin diyeceği gibi *konsolide* edileceğindedir. Eski demokrasiler için ise zorluk, demokrasilerini mükemmelleştirmek ve *derinleştirmektedir.*

Ancak bu noktada şunu sorabilirsiniz: Demokrasi derken neyi kastediyoruz? Demokratik bir hükümeti demokratik olmayandan ayıran nedir? Eğer demokratik olmayan bir hükümet demokrasiye geçiş yaparsa neye geçiş yapmış olur? Bu geçişi

yaptığını ne zaman söyleyebiliriz? Demokrasiyi *konsolide* etmek tam olarak nedir? Demokratik bir ülkede, demokrasiyi derinleştirmek ne demek olabilir? Eğer bir ülke zaten demokratikse nasıl daha demokratik olabilir?

Demokrasi neredeyse 2500 yıldır şu ya da bu şekilde tartışılıyor. Bu süre demokrasiye dair, herkesin ya da neredeyse herkesin, üzerinde anlaşabileceği düzenli fikirler oluşması için yeterlidir. Fakat içinde bulunduğumuz durumu tarif etmiyor

Görülüyor ki, demokrasinin tartışıldığı, münazara edildiği, savunulduğu, saldırıldığı, görmezden gelindiği, kurulduğu, uygulandığı, yok edildiği ve sonra bazen yeniden kurulduğu bu yirmi beş yüzyıl, görünüşte, demokrasiyle ilgili en önemli sorunlar üzerine bir anlaşma sağlayamamış.

Tuhaftır ki, demokrasinin bu kadar uzun bir geçmişi olması da bu karışıklık ve anlaşmazlığa katkıda bulunmuştur çünkü farklı zamanlarda ve yerlerde "demokrasi" insanlar için farklı şeyler ifade etmiştir. Gerçekten de, insanlık tarihinde uzun dönemler boyunca demokrasi uygulamada ortadan kalkmış, sadece bir fikir olarak varlığını sürdürmüş ya da birkaç saygın kişinin anılarında hayatta kalabilmiştir. Sadece iki yüzyıl –on kuşak diyelim– öncesine kadar tarihte gerçek demokrasi örnekleri çok azdı. Demokrasi insanların kabul edip uygulamaya geçirecekleri gerçek bir politik sistem olmaktan çok, filozofların üzerinde konuşacakları bir konuydu. Bir "demokrasinin" ya da "cumhuriyetin" varolduğu ender durumlarda ise, çoğu yetişkinin politik hayata katılması mümkün değildi.

Demokrasi en genel anlamıyla antik dönemden kalmış olmasına rağmen, benim bu kitapta daha çok bahsedeceğim demokrasi biçimi yirminci yüzyılın bir ürünüdür. Bugün demokrasinin neredeyse bütün yetişkin vatandaşlara oy kullanma hakkı vermesi gerektiğini kabul etmiş durumdayız. Buna rağmen, dört nesil öncesine kadar, –1918 civarı ya da 1. Dünya Savaşı'nın sonu– o

zamana kadar var olmuş bağımsız demokrasilerin ya da cumhuriyetlerin hepsinde yetişkinlerin yarısı vatandaşlık haklarının tümüne hiçbir zaman sahip olmadı. Bunlar, tabii ki, kadınlardı

Burada dikkat çekici bir düşünce ortaya çıkıyor: Eğer yetişkinlerin oy kullanmasını demokrasinin bir gerekliliği olarak kabul edersek, pratikte her demokratik ülkede kendi yönetiminin demokratik sisteminden daha yaşlı insanlar olacaktır. Modern anlamdaki demokrasi tam olarak genç olmayabilir, ama antik olduğunu söylemek de zordur.

Buna karşı çıkabilirsiniz: Amerika, Abraham Lincoln'ün de dediği gibi, Amerikan Devrimi'nden bu yana "cumhuriyet içerisinde bir demokrasi" değil miydi? Ünlü Fransız yazar Alexis de Tocqueville, 1830'da Amerika'yı ziyaretinden sonra ünlü eseri *Amerika'da Demokrasi*'yi yazmamış mıydı? Atinalılar M.Ö. 5. yüzyılda, sistemlerine demokrasi dememişler miydi? Roma Cumhuriyeti bir tür demokrasi değilse neydi? Eğer "demokrasi" farklı zamanlarda farklı anlamlara geldiyse, bugün ne demek olduğu konusunda nasıl anlaşmaya varabiliriz?

Başlamışken devam edebilirsiniz: Peki neden demokrasi istenir ki? Bugün demokrasi olduğunu düşündüğümüz Amerika, İngiltere, Fransa, Norveç, Avustralya ve daha birçok ülke ne kadar demokratik? Bunların yanında, bu ülkelerin neden "demokratik" olduklarını ama daha pek çoklarının neden demokratik olmadıklarını açıklamak mümkün mü? Sorular devam edebilir.

O zaman bu bölümün başındaki sorunun cevabı çok açıktır. Eğer demokrasiyle ilgili çok temel bazı soruların cevaplarını aramak ilginizi çekiyorsa bir kılavuz yardımcı olabilir.

Tabii ki bu kısa gezi sırasında sormak istediğiniz soruların hepsine cevap bulamayacaksınız. Gezimizi mümkün olduğunca kısa ve rahat okunur tutmak için, ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiğini düşünebileceğiniz sayısız yoldan hızla geçeceğiz. Büyük ihtimalle incelenmeleri gerektiği konusunda haklısınız da.

Umarım gezimizin sonunda onları kendi başınıza incelemeye karar verirsiniz. Bunu yapmanıza yardımcı olmak için, kitabın sonunda ayrıntılı okumalar için ilgili çalışmaların kısa bir listesini vereceğim.

Yolculuğumuz en baştan başlıyor: demokrasinin kökenleri.

Kısım I

Başlangıç

Bölüm 2

Demokrasi Nerede ve Nasıl Ortaya Çıktı?

KISA BİR TARİH

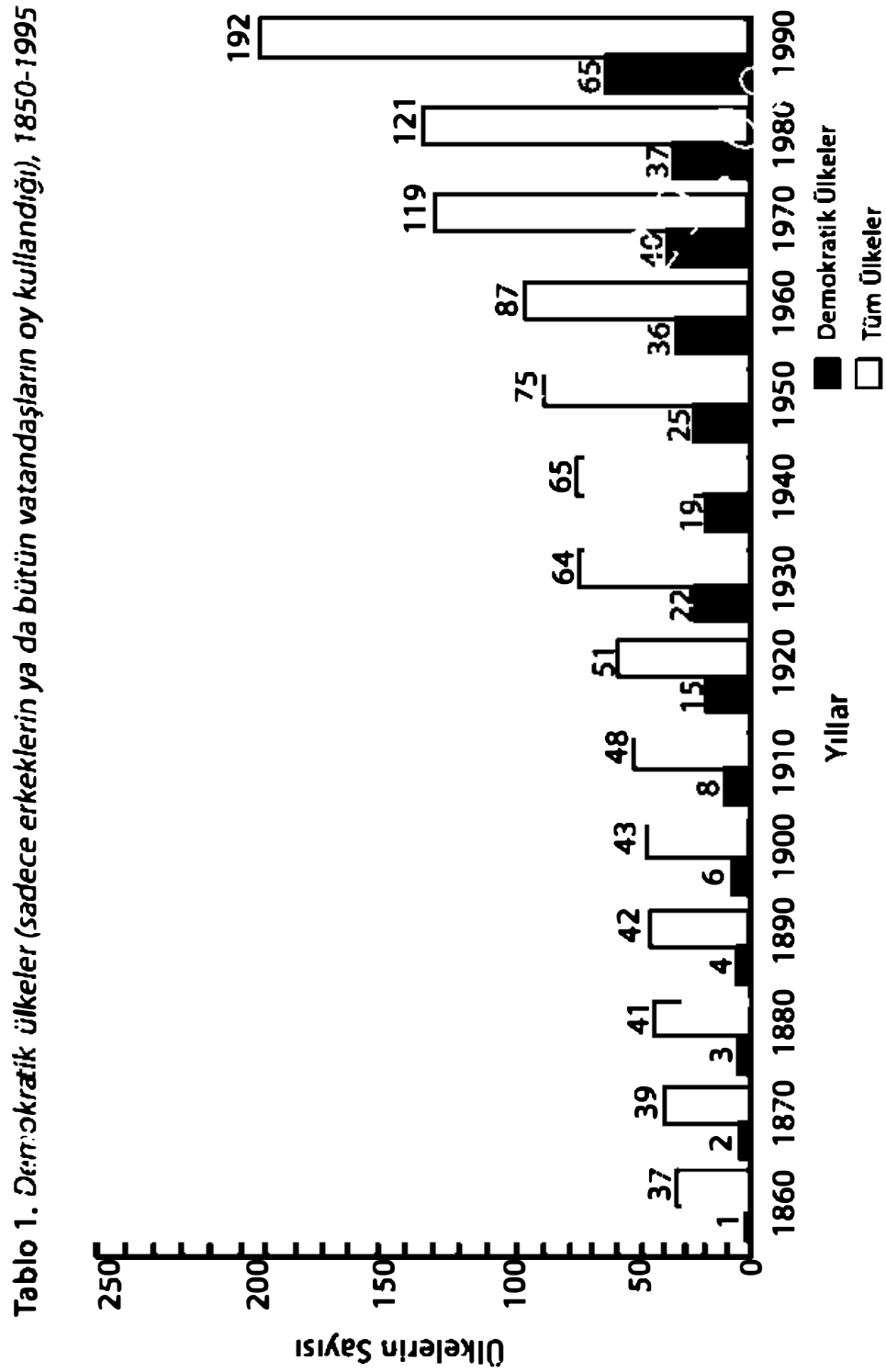
Hatırlarsanız demokrasinin 2500 yıldır tartışıldığını söyleyerek başlamıştım. Demokrasi gerçekten bu kadar yaşlı mı, diye merak edebilirsiniz. Pek çok Amerikalı ve belki başkaları da demokrasinin iki yüzyıl önce Amerika'da başladığına inanıyor olabilir. Klasik kökenlerini bilen diğerleri Antik Yunan ve Roma'da başladığını söyleyeceklerdir. Peki demokrasi nerede ortaya çıktı ve nasıl gelişti?

Demokrasinin Antik Yunan'da, yirmi beş yüzyıl önceki icadından bu yana sürekli olarak geliştiğini ve bu ufak başlangıçtan günümüze, her kıtaya ve insanlığın önemli bir bölümüne ulaştığı zamana kadar, dışa doğru yayıldığını görmek bizi mutlu edebilir.

Güzel bir tablo ama en az iki nedenden dolayı yanlış.

Öncelikle, Avrupa tarihiyle ilgilenmiş herkesin bileceği gibi Yunan ve Roma'daki ilk yüzyıllarından sonra halk hükümetleri düşüşe geçtiler ve yok oldular. Kendimize hangi hükümeti "halkçı", "demokratik" ya da "cumhuriyetçi" olarak sınıflandıracağımız ko-

nusunda belirgin bir esneklik tanısak da, bunların yükseliş ve düşüşleri ancak belirli iniş çıkışlarla tanımlanmış olan uzaktaki bir hedefe doğru istikrarlı bir gidiş olarak görülemez. Demokrasi tarihi, dümdüz ve neredeyse sonsuz, sonunda onu bugünkü yüksekliğine getirecek olan uzun tırmanışa geçinceye kadar sadece birkaç tepe olan bir çölü aşan gezginin yoluna benzer (Resim 1).

İkinci olarak, demokrasinin buharlı makineler gibi bir seferde icat edildiğini düşünmek yanlış olur. Antropologlar ve tarihçiler, benzer araçların ve davranışların farklı zamanlarla ve yerlerde ortaya çıktıklarını gördüklerinde, bu farkın nasıl oluştuğunu bilmek isterler. Bu araçlar ve davranışlar asıl mucitlerinden diğer gruplara yayılma yoluyla mı geçti yoksa farklı gruplar tarafından ayrı ayrı mı icat edildiler? Bu sorunun cevabını bulmak çok zor, belki de imkânsızdır. Dünyada demokrasinin gelişimi konusunda da aynı şey geçerlidir. Demokrasinin etki alanının genişlemesinin ne kadarı ilk kaynağından yayılmasıyla, ne kadarı, eğer böyle olduysa, farklı zamanlarda ve yerlerde bağımsız olarak icat edilmesiyle açıklanabilir?

Demokrasiden bahsederken bu sorunun cevabının belirsizliklerle dolu olmasına rağmen, tarihi kayıtlardan benim çıkardığım sonuç şu: demokrasinin genişlemesinin bir kısmı –büyük bir kısmı– demokratik fikirlerin ve davranışların yayılmasına bağlanabilir ama yayılma tek cevap olamaz. Ateş gibi, resim çizmek ya da yazı yazmak gibi, demokrasi de birden çok defa ve birden fazla yerde icat edilmiş gibi görünüyor. Sonuçta eğer koşullar demokrasinin belirli bir yerde ve zamanda (örneğin MÖ 500'de Atina'da) ortaya çıkması için uygunsa, başka yerlerde de benzer uygun koşullar oluşmuş olamaz mı?

Demokrasinin uygun koşulların varolduğu her zaman, birbirinden bağımsız olarak yeniden icat edilebileceğini düşünüyorum ve inanıyorum ki, uygun koşullar farklı zamanlarda ve farklı yerlerde var oldular. İşlenebilir toprağın ve yeterli yağışın genel olarak tarımın gelişimini teşvik etmesi gibi, belirli olumlu koşullar da bir demokratik hükümetin gelişimine doğru olan eğilimi desteklemiştir. Örneğin, elverişli koşullar sayesinde, yazılı tarihten çok önce bile bazı kabile yönetimlerinde bir demokrasi şekli var olmuş olabilir.

Şu olasılığı düşünün: Belirli insanlar, varsayalım oldukça kapalı bir grup oluşturuyorlar; "biz" ve "onlar", kendimiz ve diğerleri, benim halkım ve onların halkı, benim kabilem ve başka kabileler. Buna ek olarak, varsayalım bu grup –kabile diyelim– dıştan müdahalelere maruz kalmıyor, kabile üyeleri az çok kendi yağlarında kavrulabiliyorlar. Son olarak da bu grubun üyelerinin önemli bir kısmının, muhtemelen kabilenin yaşlılarının, kendilerini grubun yönetimiyle ilgili söz söylemek konusunda diğerleriyle eşit gördüklerini kabul edelim. Bu koşullar altında, inanıyorum ki, demokratik eğilimler ortaya çıkacaktır. Demokratik katılımı oluşturan itici güç *eşitliğin mantığı* diye adlandırabileceğimiz şeyden ortaya çıkar.

Uzun bir zaman insanlar küçük gruplar halinde yaşadılar ve avlanarak, kökler, meyveler ve doğanın sunduğu diğer yiyecekleri toplayarak hayatta kaldılar. Bu süre boyunca şüphesiz ki bazen, hatta çoğu zaman, eşitliğin mantığıyla seçilmiş üyeler grup olarak alınması gereken kararlara beraber varıyorlardı. Yazının bulunmasından önceki ilkel kabileler üzerine yapılmış olan çalışmaların sonuçlarının gösterdiği budur. Demek ki binlerce yıldır bir çeşit ilkel demokrasi, en "doğal" politik sistem olarak var olmuş olabilir.

Ancak bu uzun dönemin sona erdiğini biliyoruz. İnsanlar uzun süreler için, özellikle tarım ve takas için sabit topluluklar halinde yerleşik hayata geçmeye başladıklarında, halkın yönetime katılımı için uygun olan, az önce sözünü ettiğim koşullar – topluluk kimliği, dışarıdan az müdahale, eşitliğin kabul edilmiş olması– gittikçe daha ender görülmeye başlandı. Hiyerarşi ve egemenlik şekilleri daha "doğal" gelmeye başladı. Bunların sonucu olarak halkın yönetimde olduğu hükümetler, yerleşik hayata geçmiş insanlar arasında binlerce yıl görülmedi. Onların yerini hepsi bir tür sıralamaya ya da hiyerarşiye dayanan monarşiler, despotizmler, aristokrasiler ya da oligarşiler aldı.

Bunun ardından MÖ 500 yılları civarında, muhtelif yerlerde uygun koşullar yeniden ortaya çıktı ve az sayıda küçük topluluk önemli ölçüde yönetim kararlarına katılım imkânı veren yönetim sistemleri oluşturmaya başladı. Denebilir ki, ilkel demokrasi daha gelişmiş bir halde, yeniden icat edildi. En önemli gelişmeler, üçü Akdeniz'de, geri kalanı Kuzey Avrupa'da olmak üzere, Avrupa'da ortaya çıktı.

AKDENİZ

Vatandaşların önemli bir kısmının katılımını sağlayan hükümet sistemleri, MÖ 500 yıllarında klasik Yunan ve Roma'da o kadar güçlü temeller üzerine kurulmuştu ki, ara sıra yapılan değişimlerle yüzyıllar boyunca ayakta kaldılar.

Yunan. Klasik Yunanistan bugün modern anlamıyla bütün Yunanlıların tek bir devlet altında, tek bir hükümetle yaşadığı bir ülke değildi. Bunun yerine, Yunanistan, kendi taşrasına sahip olan yüzlerce bağımsız şehirden meydana gelmişti. Modern dünyaya *büyük ölçüde* hâkim olan sözde ulus devletler ya da ulusal devletler olan Amerika, Fransa, Japonya ve diğer modern ülkelerden farklı olarak, Yunanistan'daki bağımsız devletler şehir devletleriydi. Klasik dönemde ve sonrasında, en önemli şehir devleti Atina'ydı. MÖ 507 yılında Atinalılar neredeyse iki yüzyıl, şehrin kuzeydeki en güçlü komşusu olan Makedonya tarafından boyunduruk altına alınmasına kadar süren bir halkçı yönetim sistemi benimsediler. (MÖ 321 yılından sonra Atina hükümeti nesiller boyunca Makedon kontrolü altında ayakta kalmaya çalıştı; bunun ardından şehir bu sefer Romalılar tarafından ele geçirildi.)

Yunanca *demos,* insanlar ve *kratos,* yönetmek, sözcüklerini birleştirerek demokrasi ya da *demokratia* terimini ilk kullanan Yunanlılar, büyük ihtimalle Atinalılar olmuştur. *Demos* sözcüğünün Atina'da genellikle bütün Atinalılar, bazen de halk, hatta kimi za-

man sadece fakir insanlar anlamına gelmesi de ilginçtir. Anlaşılıyor ki demokrasi sözcüğü, onu eleştiren aristokratlar tarafından, kendilerinin yönetimdeki kontrolünü savaşarak ellerinden alan sıradan halkı küçük gördüklerini göstermek için, kullandıkları bir sıfattı. Her durumda, *democratia* özellikle Atinalılar ve diğer Yunanlılar tarafından Atina'nın ve Yunanistan'daki diğer şehirlerin yönetimini açıklamak için kullanılıyordu.[1]

Atina'daki demokrasi, Yunan demokrasileri arasında en önemlisi, o zaman ve bugün de en iyi bilinenidir; siyaset felsefesi üzerinde kıyas kabul etmez etkisi olmuştur ve daha sonraları sıklıkla, halk katılımının, başka bir deyişle katılımcı demokrasinin ilk örneği olarak gösterilmiştir.

Atina'nın yönetimi burada tam olarak açıklanamayacak kadar karmaşıktı. En önemli organı ve merkezi bütün vatandaşların yer almaya haklarının olduğu bir *meclisti:* Bu meclis önemli bazı memurları –örneğin, bize ne kadar garip gelse de, generalleri– seçerdi. Diğer kamu görevleri için çalışacak vatandaşları seçmedeki asıl yöntem, bütün uygun adayların aynı derecede şanslı oldukları kura çekme yöntemiydi. Bazı tahminlere göre, sıradan bir vatandaşın bütün hayatı süresince bir kere kurada hükümete başkanlık eden, en önemli memur olarak seçilme konusunda şansı vardı.

Bazı Yunan şehirlerinin bir araya gelip (öncelikle ortak savunma amacıyla) ittifaklar, birlikler ve konfederasyonlar gibi yetersiz temsil hükümetleri kurmuş olmalarına rağmen, bu temsil sistemleri hakkında çok az şey bilinmektedir. Demokratik düşünceler ve uygulamalar ile daha sonraki temsili demokrasi biçimi üzerinde aslında hiçbir etki bırakmadılar. Bu Yunan şehirleri için, temsilci seçimi konusunda, hiçbir zaman Atina'daki kamu görevlerine gelecek vatandaşları kura ile seçme sistemi kabul edilebilir bir alternatif olmamıştır.

Yunan demokrasisinin *politik kurumları,* kendi zamanlarında yenilikçi olmalarına rağmen, modern temsili demokrasinin gelişimi süresinde görmezlikten gelindi, hatta açıkça reddedildi.

Roma. Halkçı yönetim Yunan'da ortaya çıktığı sıralarda İtalyan yarımadasında, Roma şehrinde de kendini göstermeye başlamıştı. Ancak Romalılar kendi sistemlerine cumhuriyet anlamına gelen *republic* adını koymayı seçtiler. Latince'de *res,* şey ya da ilişki, *publicus* da halk anlamına geliyor, yani serbest bir çeviriyle, cumhuriyet halka ait olan şey demekti. (Bu iki sözcüğe, demokrasiye ve cumhuriyete ileride yeniden değineceğim.)

Cumhuriyet'in yönetimine katılma hakkı başta soylular ya da aristokratlarla sınırlıydı. Fakat yeniden karşılaşacağımız bir gelişmeyle, zor uğraşların sonunda sıradan halk da *(plebler,* yani aşağı tabakadan olanlar) yönetime katılmaya hak kazandı. Atina'da ve 20. yüzyıla kadarki demokrasilerde ve cumhuriyetlerde olduğu gibi burada da katılım erkeklerle sınırlandırılmıştı.

Mütevazı bir şehir olduğu ilk zamanlarından beri Roma Cumhuriyeti, diğer bölgeleri kendine katarak ve de eski şehrin sınırlarının dışında fetihler yaparak genişledi. Sonuç olarak Cumhuriyet bütün İtalya'yı ve İtalya dışındaki uzak yerleri de yönetmeye başladı. Dahası Cumhuriyet, fethedilen bölgelerde yaşayan halka Roma vatandaşı olma hakkını bahşetti, bu da onları, önemsiz kullar olmaktan çıkarıp vatandaşlık haklarına ve ayrıcalıklarına sahip Romalılar haline getirdi.

Bu ödül ne kadar bilgece ve cömertçe görünüyorsa da, eğer Roma'yı bugünün koşullarıyla değerlendirirsek muazzam bir kusur buluruz: Roma, halkçı yönetim kurumlarını hiçbir zaman vatandaşlarının sayısındaki artışa ve Roma'ya olan fiziki uzaklıklarına uygun hale getiremedi. Bugünkü bakış açımızla bize garip gelecek şekilde, Roma vatandaşlarının da katılmaya hak sahibi oldukları meclisler, önceden olduğu gibi, Roma şehrindeki, bugün hâlâ kalıntılarının turistler tarafından görülebildiği Fo-

rum'da toplanmaya devam etti. Ancak ücra topraklarda yaşayan çoğu Roma vatandaşı için şehir, olağanüstü bir çaba ve para harcamadan gidilemeyecek kadar uzaktı. Bunun sonucu olarak da sayıları gittikçe artan ve sonuçta çok büyük bir rakama ulaşan vatandaşlar, uygulama sorunları yüzünden, Roma hükümet sisteminin merkezindeki halk meclislerine katılma fırsatını reddettiler. Bu, tıpkı ülke genişledikçe farklı eyaletlerdeki insanlara Amerikan vatandaşlığının verilmesi, fakat yeni eyaletlerdeki halkın ulusal seçimlerde oy kullanabilmek için Washington'a gelmek zorunda olması gibiydi.

Romalılar, çok yaratıcı ve yetenekli insanlar olmalarına rağmen, halk meclislerindeki belirli önemli memurları seçme yöntemleri sebebiyle hiçbir zaman *demokratik yollarla seçilmiş* temsilcilere dayanan işleyebilir bir *temsili* hükümet sistemi oluşturmamışlardı.

Romalıların bizden daha az yaratıcı ya da daha az yeterli olduğu sonucuna varmadan önce, kendimize, bizim alışık olduğumuz yeniliklerin ve icatların bazen bize son derece açık geldiğini ve atalarımızın neden bunu daha önce yapamadıklarını merak ettiğimizi hatırlatalım. Çoğunuz, bir zamanlar henüz keşfedilmemiş olan şeyleri, her zaman varmışlar gibi kabul ederiz. Bu yüzden bizden sonraki nesiller de, kendilerine her zaman oradaymış gibi gelen şeyleri *bizim* nasıl göremediğimizi merak edebilirler. Şu anda normal kabul ettiklerimiz yüzünden bizim de, Romalılar gibi, politik kurumlarımızı yeniden yapılandırmada yeteri kadar yaratıcı olamamış olmamız mümkün değil mi?

Roma Cumhuriyeti, Atina demokrasisinden ve herhangi bir modern demokrasinin şimdiye kadar sürdüğünden daha uzun bir zaman ayakta kalabilmesine rağmen, MÖ 130 yıllarında, halkın huzursuzluğu, savaş, askerileşme, yozlaşma ve önceden var olan güçlü vatandaşlık duygusundaki azalma yüzünden zayıflamıştır. Gerçek cumhuriyetçi uygulamalardan geriye kalanlar da

Julius Sezar'ın diktatörlüğü sırasında ortadan kalktı. Sezar'ın MÖ 44 yılında öldürülmesinden sonra bir zamanlar halk tarafından yönetilen cumhuriyet, imparatorlar tarafından yönetilen bir imparatorluğa dönüştü.

Cumhuriyetin yıkılmasıyla halk yönetimi Güney Avrupa'da tamamen ortadan kalktı. Küçük, dağınık kabilelerin politik sistemleri dışında dünya üzerinden neredeyse bin yıllığına silindi.

İtalya. Nesli tükenmiş bir türün, büyük iklim değişikliklerinden sonra yeniden ortaya çıkması gibi, halkın yönetime katılması da, Kuzey İtalya'da MS 1100 yıllarında yeniden görülmeye başlandı. Daha önce olduğu gibi bu sefer de halkçı yönetimler büyük bölgeler ya da ülkeler yerine nispeten küçük şehir devletlerinde ortaya çıktı. Roma'da ve daha sonra modern temsili hükümetlerin ortaya çıkışında da görülen bir modelde olduğu gibi, şehir devletlerinin yönetim organlarına katılım önce sadece üst sınıftan aileler, soylular, toprak sahipleri ve onlar gibilerle sınırlıydı. Ancak zamanla sosyo-ekonomik tabloda daha altlarda yer alan şehirliler de, yönetime katılma hakkını kazanmak için talepte bulunmaya başladılar. Bugün orta sınıf diye adlandıracağımız sınıfın üyeleri –yeni zenginler, küçük tüccarlar ve bankacılar, loncalarda bir araya gelmiş olan zanaatkârlar, şövalyelerin komutasında ayak işlerine bakanlar– yönetimdeki üst sınıftan sadece daha kalabalık değillerdi, aynı zamanda organize olabilme becerisine de sahiptiler. Dahası, kanlı ayaklanmalar çıkarmakla tehdit edebiliyor, gerekirse çıkarabiliyorlardı da. Sonuçta birçok şehirde bu insanlar –bir adıyla da *popolo**– şehrin yönetimine katılma hakkını elde ettiler.

İki yüzyıldan uzun bir süre boyunca bu cumhuriyetler birçok İtalyan şehrinde ortaya çıktı. Floransa ve Venedik gibi pek çok cumhuriyet olağanüstü bir refahın, ince bir zanaatkârlığın,

---

* İtalyancada halk (ç.n.).

muhteşem sanat ve mimarının, mükemmelliğine ulaşılamamış kentsel tasarımın, görkemli şiir ve müziğin, Antik Yunan ve Roma dünyasının heyecanla yeniden keşfinin merkeziydi. Sonraki nesillerin Ortaçağ olarak adlandıracağı dönem sona ererken, müthiş bir yaratıcılığın kendini gösterdiği Rönesans başladı.

Demokrasinin gelişimi açısından üzücü bir gelişme ise, 1300'lerin ortalarından itibaren kimi büyük şehirlerin cumhuriyetçi hükümetlerinin halkçı yönetimlerin ezeli düşmanlarına gitgide daha fazla izin vermesiydi: ekonomik çöküş, yozlaşma, oligarşi, savaş, fetih, iktidarın kral, prens ya da asker olabilen otoriter yöneticilerin eline geçmesi... Hepsi bu kadar da değildi. Tarihi eğilimlere daha geniş bir açıdan bakıldığında şehir devletleri, kendilerinden çok daha büyük güce sahip bir rakibin ortaya çıkışıyla halkçı hükümetlerin temeli olarak sona ermişlerdi. Bunlar ulusal devletler ya da ülkelerdi. Kasabalar ve şehirler bu daha büyük ve daha güçlü varlığın bir parçası olmaya, yani en iyi ihtimalle hükümetin daha alt birimlerine dönüşmeye mahkûmdular.

Bir dönem ne kadar şaşaalı geçmiş olsa da, şehir devletleri artık eskimişti.

Sözcükler Üzerine

Yunanistan'daki, Roma'daki ve İtalya'daki "halkçı yönetimler"den bahsettiğimi fark etmişsinizdir. Yunanlılar, halkçı yönetimlerini tanımlamak için, gördüğümüz gibi, *demokrasi* terimini icat ettiler. Romalılar kendi köklerine, Latince'ye inip yönetim şekillerine "republic" "cumhuriyet" dediler. Sonraları İtalyanlar da aynı ismi kendi bazı şehir devletlerindeki halkçı yönetimlere verdiler. *Demokrasi* ve *cumhuriyet* sözcüklerinin temelde farklı anayasal sistemleri niteleyip nitelemediğini merak edebilirsiniz. Ya da acaba bu iki sözcük sadece ait oldukları dillerin farklılıklarını mı yansıtır?

Doğru cevabı 1787'de, yeni önerilmiş olan Amerikan anayasasına destek sağlamak için yazdığı etkileyici bir yazıda James Madison verdi. Bu anayasanın en önemli mimarlarından biri ve döneminin siyaset bilimi hakkında istisnai düzeyde bilgili bir devlet adamı olan Madison, ayrımı, "tam bir demokrasi derken hükümeti bir araya gelip bizzat yöneten az sayıda bireyden oluşan bir topluluk" ve "cumhuriyet derken de bir temsil sisteminin var olduğu hükümet" diyerek yapmıştı.[1]

Bu ayrımın tarihi bir temeli yoktu: ne Roma'da ne de örneğin Venedik'te "bir temsil sistemi" vardı. Aslında, ilk cumhuriyetlerin hepsi Madison'ın "demokrasi" tanımına uyuyor. Dahası 18. yüzyılda Amerika'da bu iki terim birbirlerinin yerine de kullanılıyorlardı. Madison'ın tanımına hayranı olduğu ve sık sık övdüğü tanınmış Fransız siyaset felsefecisi Montesquieu'nün hiçbir yazısında da rastlanmıyordu. Madison'ın kendisi de bu tanımların sağlam bir tarihi temeli olmadığını biliyor olmalıydı, bu yüzden önerilmiş olan anayasanın yeteri kadar "demokratik" olmadığını söyleyerek eleştirenleri haksız çıkarmak için bu tanımları yaptığı sonucuna varabiliriz.

Nasıl olduysa (bu konu açık değildir), Madison'a rağmen, *demokrasi* ve *cumhuriyet* sözcükleri halkçı hükümet tiplerinin farklarını belirtmekte yeterli olmadı. Sonra da zihinleri bulandırma pahasına ifade ettikleri şey, ait oldukları dillerden Yunanca ve Latince arasındaki farktı.[2]

KUZEY AVRUPA

Adı demokrasi de olsa cumhuriyet de olsa, Yunanistan'daki, Roma'daki ve İtalya'daki halkçı hükümetler modern temsili demokrasinin pek çok karakteristik özelliğinden yoksundu. Klasik Yunan, Ortaçağ ve Rönesans İtalyası halkçı yerel hükümetlerden kurulmuştu ama etkili bir ulusal hükümetleri yoktu. Denebilir ki, Roma'da halkın katılımına dayanan tek bir yerel hükümet vardı ama seçilmiş temsilcilerin olduğu bir ulusal parlamento yoktu.

Bugünün bakış açısıyla, bu sistemlerin hepsi de eksikliği fark edilen en az üç temel politik kurumdan yoksundu: *seçilmiş temsilcilerden* oluşmuş bir *ulusal parlamento* ve ulusal hükümetin altında çalışan, *halkın seçtiği yerel yönetimler.* Alt seviyelerdeki demokrasiyi halkın seçtiği üst seviyedeki bir parlamentoyla birleştiren bir sistem henüz icat edilmemişti.

Bu politik kurumların bir kombinasyonu Britanya'da, İskandinavya'da, Güney İskoçya'da, İsviçre'de ve Akdeniz'in kuzeyindeki diğer bölgelerde ortaya çıktı.

Bu bölgelerde siyasi gelişme şekilleri çok farklılık göstermesine rağmen çok basitleştirilmiş bir hali şöyle görünmektedir. Muhtelif yerlerde, özgür halk ve asiller yerel meclislere doğrudan doğruya katılmaya başlamışlardı. Bu yerel meclislere, çoğunun ya da hepsinin *seçimle* gelebildiği bölgesel ve ulusal meclisler eklenirdi.

Yerel Meclisler. Sadece duygusal nedenlerden değil, tecrübelerinin çok bilinmemesine rağmen, konuyla yakından ilgili olması dolayısıyla da, Vikinglerle başlayacağım. Baba tarafımdaki atalarımın göçtüğü Norveç'te, Trondheim'in 80 mil kuzeybatısındaki çiftliği zaman zaman ziyaret ettim (sevinerek gördüm ki burası hâlâ Dahi Vestre ya da Batı Dahi olarak biliniyor). Yakındaki Steinkjer kentinde MS 600 ve MS 1000 yılları arasında özgür Vikinglerin düzenli olarak Norveççede *Ting* adı verilen yargı meclislerinde bir araya geldiği, kayık şeklinde bir halka oluşturacak şekilde dizilmiş büyük taşları görebilirsiniz. (Tesadüfen İngilizcede şey anlamına gelen *thing* sözcüğü de eski İngilizcede hem şey hem de meclis anlamına gelen bir sözcükten türemiştir.) Buna benzer, hatta bazıları daha da eski olan yerler bölgenin muhtelif yerlerinde görülebilir.

MS 900 yılına gelindiğinde özgür Viking meclisleri sadece Trondheim bölgesinde değil, İskandinavya'nın birçok farklı bölgesinde de toplanmaya başlamıştı. Steinkjer'deki gibi,

Ting'ler genellikle büyük dikey taşlarla belirlenmiş açık alanlarda toplanıyordu. Bir Ting toplantısında özgür halkın yaptığı işler, ayrılıkları çözmek, tartışmak, kanunları onaylamak ya da onaylamamak, din değişimi için yapılan teklifleri kabul etmek ya da reddetmek (eski Norveç dini yerine Hıristiyanlığı kabul ederken yaptıkları gibi); hatta çoğu zaman Ting'in kabul ettiği kanunlara bağlılık yemini etmek zorunda olan kralı seçmek ya da ona onay vermekti.

Vikingler bin yıl önce Yunanlıların ya da Romalıların demokratik ve cumhuriyetçi uygulamaları hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorlardı ve bu uygulamalarla pek ilgilenmiyorlardı da. Özgür halka uyguladıkları eşitlik mantığından yola çıkarak kendi meclislerini yaratmışlar gibi görünüyor. 10. yüzyılda özgür Viking halkı arasında eşitlik fikrinin ne kadar yaygın olduğu, Danimarkalı Vikinglerin Fransa'da bir nehir boyunca yolculuk ederlerken, kıyıdaki bir ulak kendilerine "Efendinizin adı ne?" diye sorduğunda, ona "Efendimiz yok, biz hepimiz eşitiz"[3] diye cevap vermeleriyle de doğrulanmaktadır.

Ancak burada abartının çekiciliğine kapılmamalıyız. Vikinglerin övündükleri bu eşitlik sadece özgür erkekler için geçerliydi, onlar da kendi aralarında zenginlik ve konumları açısından farklılık gösteriyorlardı. Özgür sınıfın altında köleler vardı. Yunanlıların, Romalıların ve yüzyıllar sonra Avrupalıların ve Amerikalıların olacağı gibi Vikinglerin de köleleri vardı: savaşta esir düşmüş düşmanlar, komşu ülkelere yapılan akınların talihsiz kurbanları ya da eskiden beri birçok yerde gerçekleştirilen köle ticaretinde satın alınmış insanlar. Doğuştan özgür olan insanlardan farklı olarak, köleler serbest bırakıldıklarında da eski sahiplerine bağlı kalıyorlardı. Eğer köleler özgürlerin altında bir sınıfsa, özgürlerin üstlerinde de zengin, toprak sahibi ve miras yoluyla statü sahibi olan aristokratlar vardı. En tepede ise gücü seçimlerle

sınırlanmış, kanunlara uymak zorunda olan ve asillerin sadakatini ve özgür halkın desteğini korumaya ihtiyaç duyan kral vardı.

Eşitlik üzerindeki bu ciddi sınırlamalara rağmen özgür halk sınıfı –özgür köylüler, küçük çiftçiler, çiftçiler– politik kurumlar ve gelenekler üzerinde kalıcı bir demokratik etki bırakacak kadar genişti.

Avrupa'nın birçok diğer bölgesinde de yerel koşullar kimi zaman halkın yönetime katılmasına olanak sağladı. Örneğin, Alpler'deki yüksek dağların vadileri, çobanlık yapmakta olan özgür halk için bir korunma ve özerklik sağlıyordu. Modern bir yazar MS 800 yıllarında Raetia'yı (sonraki adıyla İsviçre kantonu Graubünden) şöyle tarif ediyor: "Özgür köylüler... kendilerini eşsiz bir eşitlikçi durumda buldular. Ortak konumlarıyla... ve [dağlardaki çayırların] ortak kullanım haklarıyla bir araya geldiler ve hiyerarşik, statüye önem veren Ortaçağ feodalizmine tamamen ters düşecek şekilde bir eşitlik duygusu geliştirdiler. Bu belirgin duygu daha sonraları Raetia Cumhuriyeti'nde demokrasinin ortaya çıkmasında önemli bir etken oldu."[4]

Meclislerden parlamentolara. Vikingler batıya, İzlanda'ya doğru gitmeye başladıklarında kendi politik uygulamalarını yerleştirdiler ve birçok yerde yeniden *Tingler* oluşturdular. Ama daha fazlasını da yaptılar: her yerde ulusal parlamentoların ortaya çıkışını önceden görerek MS 930 yılında bir çeşit *üst-Ting* oluşturdular. *Althing* ya da Ulusal Meclis üç yüzyıl boyunca, Norveç tarafından yönetilmeye başlanana kadar İzlanda kanununun temeli olarak kaldı.[5]

Bu arada Norveç, Danimarka ve İsveç'te önce bölgesel, sonra da İzlanda'daki gibi ulusal meclisler kuruldu. Kralın ve onun yönetimi altındaki merkezi bürokrasilerin zamanla güç kazanmasının bu ulusal meclislerin önemini azaltmasına rağmen sonraki gelişmeler üzerinde iz bıraktılar.

Örneğin 15. yüzyılda, kralın İsveç toplumunun farklı kesimlerinden (asiller, din adamları, kentliler ve sıradan halk) temsilcileri çağırmaya başlaması, bir Viking dönemi geleneği olan meclislere halkın katılımını modern temsili parlamentonun habercisine dönüştürdü. Bu toplantılar zamanla, İsveç *riksdagına* yani parlamentosuna dönüştü.[6]

Hollanda'nın ve Flanders'in* tamamen farklı atmosferinde üretim, ticaret ve finansın gelişmesiyle büyük ekonomik kaynakların kontrolünü elinde tutan bir şehirli orta sınıf ortaya çıktı. Yöneticiler sürekli olarak gelire ihtiyaç duyuyorlardı ve bu zengin sınıfı ne görmezden gelebiliyorlardı ne de onların kendi rızalarıyla vergi vermelerini sağlayabiliyorlardı. Bu rızayı sağlamak için yöneticiler, şehirlerden ve en önemli sosyal sınıflardan temsilcilerin olduğu toplantılar düzenlediler. Bu meclisler, parlamentolar ya da çoğu zaman dendiği gibi yerel kurullar doğrudan doğruya bugünün ulusal yasama kurullarına dönüşmediler, ancak gelenekler, uygulamalar ve böyle bir gelişmeyi destekleyen fikirler ortaya çıkardılar.

Bu sırada gelecek yüzyıllarda, temsili hükümet fikrine ve uygulamasına en büyük etkiyi yapacak olan bir temsili parlamento belirsiz bir başlangıçla yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. Bu, Ortaçağ İngilteresi'nin parlamentosuydu. Bir plan ve tasarı ürünü olmaktan çok gelişigüzel bir evrimle ortaya çıkan bu parlamento, I. Edward'ın 1272-1307 yılları arasındaki hükümdarlığı sırasında düzensiz aralıklarla, ihtiyaç duyuldukça toplanan meclislerden ortaya çıkmıştır.

Parlamentonun bu başlangıçlardan nasıl ortaya çıktığı, burada özetlemek için çok uzun ve karmaşık bir konudur. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde bu gelişmeler, kral ve parlamentonun yetkilerinin diğerinin yetkileri tarafından kısıtlandığı bir anayasal

* Belçika'nın çok büyük bir bölümünü oluşturan, bir kısmı da Fransa'da ve Hollanda'da bulunan bölge (ç.n.).

sisteme yol açtı. Parlamento içerisinde, Lordlar Kamarası'ndaki babadan oğula geçen aristokrasinin gücü, Avam Kamarası'ndaki halkın gücüyle dengelenmişti. Kral ve parlamentonun kanunlaştırdığı yasalar, her zaman olmasa da çoğunlukla, bağımsız olan hâkimler tarafından yorumlanıyordu.

1700'lü yıllarda ülkenin en önemli sosyal güçleri ve hükümet içerisindeki kuvvetler ayrılığı arasındaki dengeyle kurulan bu mükemmel sistem, Avrupa'da hayranlık uyandırıyordu. Pek çok kişinin yanı sıra ünlü Fransız filozofu Montesquieu tarafından da takdir edilip, yüceltilmiştir. Amerika'da İngiliz sisteminin iyi yanlarını alıp monarşinin kötü taraflarını kenarda bırakan bir cumhuriyet kurmayı isteyen Amerikan anayasasının mimarları da bu sisteme hayrandılar. Onların zaman içerisinde kurulmasına yardımcı oldukları bu cumhuriyet, ileride pek çok başka cumhuriyet için de bir model görevi görecekti.

DEMOKRATİKLEŞME: YOLDA, AMA HENÜZ SADECE YOLDA

Olaylar olup bittikten sonra geçmişe bakabilmenin avantajıyla, kolaylıkla görebiliriz ki, 18. yüzyılın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan politik fikirler ve uygulamalar, daha sonraki demokratik inançların ve kurumların önemli unsurları oldu. Bu unsurları o zaman kullanılmış olandan daha modern ve soyut bir dille size özetlemeye çalışacağım.

Avrupa'nın birçok bölgesindeki –özellikle İskandinavya, Flanders, Hollanda, İsviçre ve İngiltere– yerel koşullar ve imkânlar sayesinde eşitlik mantığı, özgür insanların bir dereceye kadar yönetime katılabilecekleri *yerel meclisler* ortaya çıkmasını sağladı. Yöneticilerin *yönetilenlerin rızasını* alması gerektiği fikri, başta vergilerin arttırılması üzerine ortaya çıkmışken, zamanla genel olarak kanunlarla ilgili bir isteğe dönüştü. Özgür insanların meclisleri için fazlasıyla geniş olan, kasaba, şehir, bölge ve ülke gibi

alanlarda, rızanın alınabilmesi için vergileri arttıran ya da kanunları yapan kurumlarda temsil edilmesi gerekiyordu. Atina'daki uygulamanın tam tersine, temsilciler kurayla ya da tesadüflerle değil, *seçimle* belirleniyordu. Bir ülkede, ulusta ya da ulus devlette, özgür vatandaşların rızasını garanti altına almak için birçok düzeyde –yerel, ulusal hatta belki eyaletler, bölgeler ve diğer ara seviyelerde– seçilmiş temsili yasama kurullarının ya da parlamentoların bulunması gerekir.

Avrupa'daki bu politik fikirler ve uygulamalar, demokratikleşmenin üzerinde ilerleyebileceği bir temel oluşturdular. Daha fazla demokratikleşmenin savunucuları için Klasik Yunan'da, Roma'da ve bazı İtalyan şehirlerindeki halkçı hükümetler önemli birer dayanak olmuştur. Bu tarihi örnekler halkın iradesiyle ortaya çıkan yönetimlerin sadece bir hayal olmadığını gösterdi. Bir zamanlar var olmuşlar ve yüzyıllarca da varlıklarını korumuşlardı.

Neler elde edilememişti. Daha önce bahsedilen fikirler, gelenekler, tarih ve uygulamalar demokratikleşme için bir vaat niteliği taşıyorlarsa da, bu en iyi haliyle bile sadece bir vaat olarak kalacaktı. En önemli parçalar yine de kayıptı.

Öncelikle, en iyi başlangıçları yapan ülkelerde bile demokrasiye engel olan çok büyük eşitsizlikler vardı: özgürler ve köleler, zenginler ve fakirler, toprak sahibi olanlar ve olmayanlar, efendiler ve uşaklar, erkekler ve kadınlar, yevmiyeyle çalışanlar ve çıraklar, usta zanaatkârlar ve dükkân sahipleri, kasabalılar ve bankacılar, derebeyleri ve topraklarındaki kiracılar, asiller ve halk, krallar ve tebaaları, kralın memurları ve onların emri altındaki insanlar, haklar, görevler, nüfuz ve güç açısından birbirlerinden çok farklıydı. Özgür insanlar bile kendi içinde statü, zenginlik, iş, görev, bilgi, özgürlük, etki ve güç açısından eşit değildi. Birçok yerde özgür bir adamın karısı kanunlar, gelenekler ve uygulama açısından onun malı sayılırdı. Her zaman ve her yerde olduğu

gibi burada da eşitlik mantığı, eşitsizliğin katı gerçekleriyle karşı karşıya kaldı.

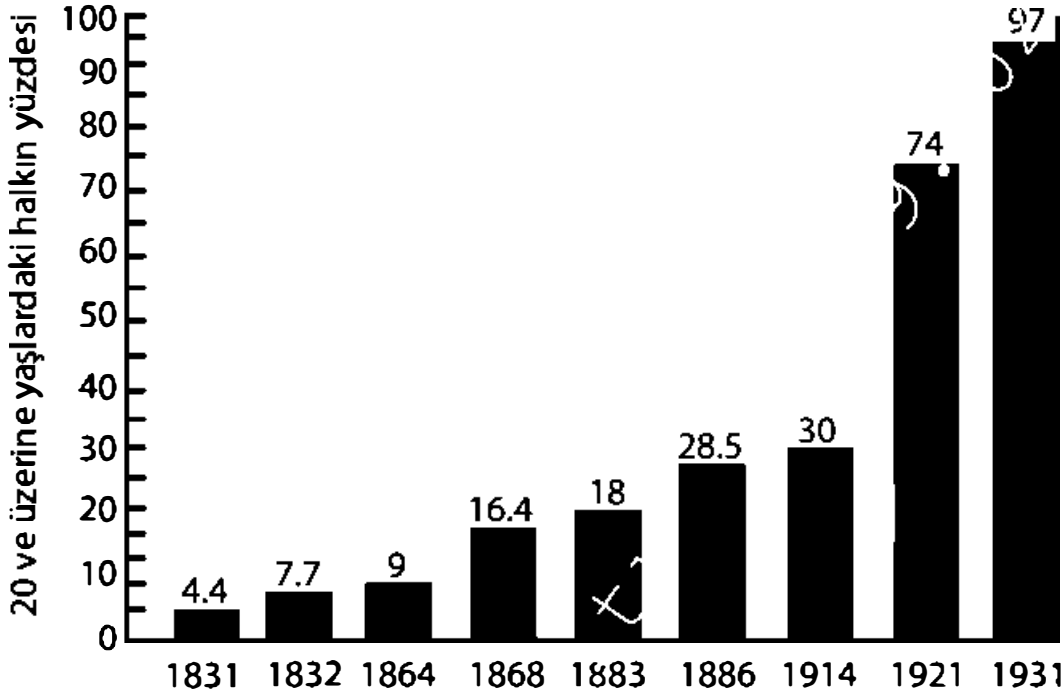
İkinci olarak, meclisler ve parlamentolar var olsalar bile en temel demokratik standartlara uymuyorlardı. Parlamentolar çoğu zaman kralla bir tutulamazdı; kralın vekilleri üzerindeki kontrolün kraldansa bir parlamentonun elinde olması ya da bir başbakanın kralın yerini alması için, daha yüzyıllar geçmesi gerekiyordu. Parlamentolar özellikle, aristokratlara ve yüksek ruhban sınıfına ayrılmış olan yerlerde bir ayrıcalık sağlıyordu. "Halk" tarafından seçilen temsilcilerin kanunlar yapılırken en iyi ihtimalle ufak bir söz hakları oluyordu.

Üçüncüsü, "halk"ın temsilcileri halkın bütününü temsil etmiyordu. Her şeyden önce özgür insanlar erkekti. İstisnai olarak monarşinin başında bir kadının olduğu durumların haricinde, yetişkin nüfusun yarısı siyasi hayatın dışında kalıyordu. Ancak yetişkin erkeklerin birçoğu da aynı şekilde siyasi hayatın dışındaydı. 1832'ye gelindiğinde bile İngiltere'de yirmi yaşından büyük olan nüfusun ancak % 5'i oy kullanabiliyordu. Aynı yıl oy kullanma hakkını % 7'ye çıkarmak için çok büyük çaba gösterilmesi gerekti (Resim 2). Vikingler zamanındaki *Ting*lerde halkın katılımı çok şey vaat etmesine rağmen, Norveç'te bu yüzde biraz daha iyidi.[7]

Dördüncü olarak, 18. yüzyıl ve sonrasına kadar demokratik düşünceler çok yaygın olarak paylaşılmıyor, hatta tam olarak anlaşılamıyordu da. Bütün ülkelerde eşitlik mantığı ancak çok ayrıcalıklı bir grup arasında geçerliydi. Demokratik bir cumhuriyette olması gereken, politik kurumların nasıl olmaları gerektiği konusunda bir fikir bile yoktu. Konuşmalarda ve basında ifade özgürlüğü ciddi olarak kısıtlanmıştı, özellikle de kral eleştiriliyorsa. Politik muhalefet kanunlara uygun değildi. "Majestelerinin Sadık Muhalefeti" henüz zamanı gelmemiş bir fikirdi. Siyasi par-

tiler çoğu zaman tehlikeli ve istenmeyen şeyler olarak kınanırdı. Seçimlerde kraliyetin adamları tarafından yolsuzluk yapılırdı.

Tablo 2. *1831-1931 arası İngiltere'de oy kullanabilenlerin oranı (Kaynak: Encyclopedia Britannica, 1970, "Parlamento)*

Demokratik fikirlerin ve uygulamaların gelişmesi, henüz var olmayan belirli birtakım koşulların ortaya çıkmasına bağlıydı. Çok az sayıda kişinin demokrasiye inanması ve onun için savaşmaya hazır olması durumunda, var olan ayrıcalık yine demokratik olmayla hükümetlerin yardımıyla devam edecekti. Daha fazla insanın demokratik düşünceye ve amaçlara inanması durumunda bile, daha fazla demokratikleşme için diğer koşulların da yerine getirilmesi gerekirdi. IV. Kısım'da bu koşulların en önemlilerini anlatacağım.

Bu arada, bu bölümde anlatılan ümit verici gelişmelerin ardından, demokratikleşmenin günümüze kadar yukarı doğru bir ivmeyle ilerlemediğini de söylemek gerekir. İnişler ve çıkışlar, direniş hareketleri, ayaklanmalar, iç savaşlar ve devrimler oldu. Yüzyıllar boyunca, merkezi monarşilerin yükselişi daha önceki

bazı gelişmeleri tersine çevirdi. Belki tuhaf gelebilir ama uzun vadede demokrasilerin lehine olan bazı koşulların ortaya çıkmasına, bu mutlak monarşiler yardımcı oldular.

Geriye dönüp demokrasinin yükselişine ve çöküşüne bakığımızda, uzun zaman dilimleri süresince dünyadan silinen halkçı yönetimlerin de bize hatırlattığı gibi, demokrasinin her zaman ilerlemesini –ya da var olmasını– garantilemesi için tarihi koşullara güvenemeyeceğimizi görüyoruz.

Görülüyor ki, demokrasi biraz riskli ancak var olması biraz da bizim neler yaptığımıza bağlı. Olumlu tarihi güçlerin demokrasiyi geliştireceğine güvenemiyorsak da, kontrolümüz altında olmayan güçlerin kurbanı da değiliz. Demokrasinin gereksinimlerini anlayarak ve bunları yerine getirmeye istek duyarak demokratik düşünceyi ve uygulamaları koruyabilir, hatta geliştirebiliriz.

Bölüm 3

Şimdi Ne Olacak?

Demokrasiyi tartışırken herhalde en çok kafaları karıştıran konu "demokrasi" kelimesinin hem bir ideali hem de bir gerçeği anlatmasıdır. Bu ayrımı yapmakta genellikle zorlanırız. Örneğin:

Alan "Bence demokrasi mümkün olan en iyi yönetim şeklidir," diyor.

Beth ise "Bu ülkedeki sözde demokratik hükümetin olabileceklerin en iyisi olduğuna inanmak için deli olman gerekir! Ben bunun bir demokrasi olduğuna bile inanmıyorum," diye cevap veriyor.

Beth var olan ve çoğunlukla bir demokrasi olarak nitelenen hükümetten söz ederken, Alan, tabii ki demokrasiden bir ideal olarak bahsediyor. Alan ve Beth kelimeyi hangi anlamıyla kullandıklarını açıklığa kavuşturmadıkları sürece boşa kürek çekecekler, birbirleriyle anlaşamayacaklar. Söylemek hiç hoşuma gitmese de, demokratik fikirler ve uygulamalar konusunda çok bilgili olan akademisyenler arasında bile bunun ne kadar kolay gerçekleşebileceğini deneyimlerimden biliyorum.

Bu tür bir yanlış anlaşmayı engellemenin yolu kelimeyi hangi anlamıyla kullandığımızı açıkça söylemektir:

Alan "Ben var olan yönetimimizden bahsetmiyordum. Bu konuda sana katılıyorum," diye devam ediyor.

Beth de ona "Eğer ideal yönetim şekillerinden bahsediyorsan bence sonuna kadar haklısın. İdeal olarak demokrasinin en iyi yönetim şekli olduğuna inanıyorum. Bu yüzden kendi hükümetimizin şu anda olduğundan daha demokratik olmasını isterdim," diyor.

Filozoflar, bizim hedefler, sonuçlar, değerler ve bunun gibi konular hakkındaki yargılarımız ve gerçekler, doğrular gibi konular üzerindeki yargılarımız üzerine sonsuz tartışmalara girmişlerdir. İlk türdeki yargılara "Ne yapmalıyım? Neyi yaparsam doğrusunu yapmış olurum?" gibi sorulara verdiğimiz cevaplarla ulaşırız. İkinci türdeki yargılara ise "Ne yapabilirim? Seçeneklerim neler? Y yerine X'i seçersem nasıl sonuçları olur?" gibi soruların cevaplarıyla. İlk yargıları değer yargıları (ya da ahlaki yargılar), ikincisini ise ampirik yargılar olarak isimlendirebiliriz.

Sözcükler Üzerine

Filozoflar, değer yargılarının ve ampirik yargıların doğası ve birbirlerinden farklı yanları üzerine sonsuz tartışmalara girmişlerdir, ama biz burada bu felsefi sorunlar üzerine konuşmayacağız. Çünkü günlük hayatta gerçeklerle idealler arasındaki farkı görmeye alışığız. Ancak çok ileri gitmemek kaydıyla, değer yargıları ve ampirik yargılar arasındaki farkın yararlı olduğunu aklımızda tutmamız gerekir. "Bir hükümet aldığı kararlardan etkilenen her insanın iyiliğini ve çıkarlarını eşit derecede gözetmek zorundadır" ya da "Mutluluk ulaşılacak en üst düzeydir" dediğimizde "tam" bir değer yargısı ortaya koymaya olabildiğince yaklaşıyoruz. Diğer uçtan bir örnek verecek olursak, tamamen ampirik bir yargı olan ve iki nesne arasındaki güç kütleleriyle çarpımıyla doğru, aralarındaki uzaklığın karesiyle de ters orantılıdır diyen Newton'un ünlü evrensel yerçekimi kanunundan söz edebiliriz. Pratikte pek

çok iddia bu iki tür yargıyı da içerir veya onlara gönderme yapar. Bu, kamu politikasıyla ilgili yargılar söz konusu olduğunda neredeyse her zaman geçerlidir. Örneğin, birisi "Hükümet uluslararası bir sağlık sigortası programı oluşturmalı" dediğinde aslında, (1) sağlık iyi bir amaçtır, (2) hükümet bunu elde etmek için uğraşmalıdır ve (3) bu amaca ulaşmanın en iyi yolu uluslararası sağlık sigortasıdır demektedir. Bundan başka, çoğu zaman büyük belirsizlikler karşısında varabildiğimiz en iyi yargıları açıklamak için 3'teki gibi ampirik yargılar kullanırız. Bunlar tam anlamıyla "bilimsel" sonuçlar değildir. Bunlar genellikle kesin kanıtların, muhtemel kanıtların, kanıt olmayanların ve belirsizliğin bir karışımıdır. Bu tür yargılara bazen "pratik" ya da "basiretli" denir. Son olarak, pratik yargıların önemli bir türü de bir değer, kişi ya da grubun kazancıyla diğer değer, kişi ya da grubun kaybını dengelemektir. Bu tür durumları tarif etmek için genellikle ekonomistlerin kullandığı bir terime başvururum ve amaçlarımız içindeki pek çok muhtemel 'trade off'* arasından seçim yapmak zorunda olduğumuzu söylerim. İlerledikçe yine bu değer yargılarının ve ampirik yargıların farklı çeşitleriyle karşılaşacağız.

DEMOKRATİK HEDEFLER VE GERÇEKLER

İdealler ve gerçekler arasındaki ayrımın farkında olmak her ne kadar işe yarar olsa da, demokratik ideallerin, hedeflerin ve demokratik gerçeklerin birbirleriyle nasıl bir ilişkide olduklarını da anlamamız gerekir. Bu ilişkileri sonraki bölümlerde ayrıntılarıyla anlatacağım. Bu arada ileride nelerle karşılaşacağımızı daha iyi görebilmek için bu tablodan yararlanmak istiyorum.

İdeal ve Gerçek altındaki her dört madde de çok önemli bir sorudur.

* Trade off, "bir şeyden" biraz daha fazlasını elde etmek için, bununla nedensellik bağlantısı olan "başka bir şeyden" belirli bir ölçüde, ama mutlaka fedakârlık yapılmasını gerektiren durum ya da tercih (e.n).

Demokrasi nedir? Demokrasi ne anlama gelir? Bir başka deyişle, bir hükümetin demokratik olup olmadığını anlamak için ne gibi standartlarımız olmalı?

TABLO 3. *Temel unsurlar*

İDEAL		GERÇEK	
Hedefler ve İdealler		Varolan Demokratik Hükümetler	
Demokrasi nedir?	Neden demokrasi	Demokrasi için hangi politik kurumlar gerekir?	Hangi koşullar demokrasiyi destekler?
4. Bölüm	5-7. Bölümler	III. Kısım	IV. Kısım

Bu tür bir sistemin beş kriteri yerine getirmesi gerektiğine ve bu kriterleri yerine getiren bir sistemin tam olarak demokratik olacağına inanıyorum. 4. Bölümde bu kriterlerin dört tanesini açıklayıp 6. ve 7. Bölümlerde neden beşinci bir kritere ihtiyacımız olduğunu göstereceğim. Ancak bu kriterlerin ideal ve kusursuz bir demokratik sistemi tarif ettiğini unutmamak gerekir. Herhalde hiçbirimiz, gerçek dünyada karşımıza çıkan sınırlar varken kusursuz bir demokratik sisteme ulaşabileceğimize inanmıyoruz. Ancak bu kriterler bize var olan politik sistemlerin ve onların kurumlarının başarılarını ve düzeltemedikleri kusurlarını kıyaslayarak görebileceğimiz standartlar sağlar ve bizi ideal demokrasiye daha yaklaştıracak olan çözümlere yönlendirir.

Neden demokrasi? Demokrasinin en iyi politik sistem olduğuna inanmak için nasıl sebeplerimiz var? Demokrasinin sağladığı değerler neler?

Bu sorulara cevap verirken sadece, neden insanların şimdi ya da geçmişte demokrasiyi savunduğunu veya demokratik sistemlerin nasıl ortaya çıktığını sormadığımızı aklımızda tutmamız gerekir. İnsanların demokrasiyi savunmak için pek çok sebepleri

olabilir. Örneğin, kimileri ne yaptıkları konusunda pek düşünmeden, bulundukları zamanda ve yerde demokrasiyi sadece sözle desteklemek adetten olduğu için demokrasiyi destekliyor olabilirler. Bazıları ise, demokratik bir yönetimde zengin olma şanslarının daha yüksek olduğunu ya da demokratik bir politik ortamın siyasi kariyer yapmalarına imkân sağlayacağını düşündükleri ya da hayran oldukları birisi, onlara böyle yapmalarını söylediği için demokrasiyi onaylıyor olabilirler.

Demokrasiyi desteklemenin daha genel ve hatta evrensel sebepleri yok mu peki? Ben olduğuna inanıyorum. Bunları 5. Bölümden 7. Bölüme kadar tartışacağım.

Gerçek dünyadaki sınırlar ve olanaklar göz önüne alındığında, ideal standartlara en yakın durumu elde etmemiz için hangi politik kurumlar gereklidir?

Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, farklı yerlerde ve zamanlarda birbirlerinden çok farklı politik kurumlara sahip olan politik sistemlere, demokrasi ya da cumhuriyet denmiştir. Önceki bölümde neden demokratik kurumların farklılık gösterdiklerini görmüştük: demokratik kurumlar, siyasi birimlerin genişliklerindeki ya da ölçeklerindeki muazzam farklılıklara adapte olmuşlardır. Bazı siyasi birimler, bir İngiliz kasabası gibi, yüzölçümü ve nüfus açısından küçüktür, bazıları da Çin, Brezilya, Amerika gibi, ikisi açısından da devasadır. Küçük bir kent ya da kasaba, büyük bir ülkede ihtiyaç duyulabilecek kurumların bazıları olmadan da demokratik kriterlere uygun olabilir.

Buna rağmen, 18. yüzyıldan bu yana demokrasi fikri Amerika, Fransa, İngiltere, Norveç, Japonya, Hindistan vb. ülkelere uygulanmıştır. Bir kent ve kasabanın küçük ölçeğinde gerekli görünen ve istenen politik kurumlar, modern bir ülkenin büyük ölçeğinde tamamen yetersiz kaldılar. Bir şehir için uygun olan politik kurumlar global ölçekte küçük olan Danimarka ya da Hollanda gibi ülkeler için bile yetersiz olurdu. Sonuç olarak, 19. ve

20. yüzyıllarda, bir bakıma daha önceki demokrasilerdeki ve cumhuriyetlerdeki politik kurumları anımsatan, ancak bütünlükleri içinde ele alındığında, bambaşka bir politik sistem oluşturan yeni bir kurum dizisi ortaya çıktı.

2. Bölümde bu tarihsel gelişmenin kısa bir açıklamasını bulabilirsiniz. Gerçek demokrasilerdeki politik kurumları ve bunların nasıl önemli şekillerde farklılık gösterdiklerini de III. Kısımda ayrıntılarıyla açıklayacağım.

Önemli bir açıklama: belirli kurumların gerekli olması, onların kusursuz demokrasiye ulaşmak için yeterli oldukları anlamına gelmez. Her demokratik ülkede, var olan demokrasi ve ideal demokrasi arasında önemli bir boşluk bulunur. Bu boşluk bizi önemli bir sorunla karşı karşıya bırakır; "demokratik" ülkeleri daha demokratik hale getirmenin bir yolunu bulabilir miyiz?

Eğer "demokratik" ülkeler bile tam olarak demokratik değilse, modern demokrasinin en önemli politik kurumlarının bir kısmına ya da hiçbirine sahip olmayan –demokratik olmayan– ülkeler hakkında ne diyebiliriz? Eğer bu mümkünse nasıl daha demokratik hale getirilebilirler? Gerçekten de, neden bazı ülkeler diğerlerine kıyasla daha demokratik oldular? Bu sorular başka soruları doğuruyor. Bir ülkedeki (ya da başka bir siyasi birimdeki) hangi koşullar demokratik kurumların gelişimini ve istikrarını sağlar? Bunun tersine, hangi koşullar bu kurumların gelişimini ve istikrarlı olmasını engeller?

Bugünün dünyasında bu sorular çok önemlidir. Neyse ki 20. yüzyılın sonunda, birkaç nesil önce bulunabilecek cevaplardan daha iyi, yazılı tarihin başlangıcından öncekilerden çok daha iyi cevaplarımız var. IV. Kısımda 20. yüzyıl sona ererken bu hayati soruların cevapları hakkında bildiklerimizi anlatacağım.

Şu anda verdiğimiz cevaplar da aslında belirsizlikten uzak değildir. Ancak yine de çözüm bulmak için önceden sahip olduklarımızdan daha sağlam başlangıç noktaları sunarlar.

DEĞER YARGILARINDAN AMPİRİK YARGILARA

Tablodan bahsetmeyi bırakmadan önce, sol tarafından sağ tarafa geçerken ortaya çıkan önemli bir değişime dikkatinizi çekmek istiyorum. "Demokrasi nedir?" sorusuna cevap verirken neredeyse tamamen kendi değerlerimize ya da doğru, yanlış veya istenen bir hedef olarak gördüklerimize dayanan yorumlar yapıyoruz. "Neden demokrasi?" sorusuna geldiğimizde ise, yorumlarımız hâlâ çoğunlukla ideal değerlere dayanır ancak aynı zamanda neden sonuç ilişkilerine, sınırlara ve etrafımızdaki dünyanın imkânlarına, yani ampirik yargılara da dayanır. Burada kanıtların, gerçeklerin ve gerçek gibi görünenlerin yorumları üzerinde daha çok durmaya başladık. Demokrasinin aslında hangi siyasi kurumlara ihtiyacı olduğuna karar vermeye çalıştığımızda, kanıtlara ve ampirik yargılara daha da çok güveniyoruz. Ancak burada önem verdiğimiz konular, biraz da demokrasinin anlamı ve değeri konusunda daha önceden sahip olduğumuz yargılara dayanır. Gerçekten de, dünyada var olan siyasi kurumların biçimleriyle ilgili olmamızın sebebi, demokrasinin değerlerinin ve kriterlerinin bizim için önemli olmasıdır.

Tablonun sağ tarafına geldiğimizde ve demokratik kurumların oluşumunu ve istikrarını sağlayan koşulları belirleme işini üstlendiğimizde, yargılarımız açıkça ampiriktir, tamamen bize sunulmuş olan kanıtları nasıl yorumladığımıza bağlıdır. Örneğin demokratik inançlar, demokratik siyasi kurumların var olabilmesine direkt olarak katkı da bulunurlar mı yoksa bulunmazlar mı? Ancak burada da bu ampirik yargıların bizim için önemli ve konuyla ilgili olmasının sebebi, bizim demokrasiyi ve demokrasinin değerlerini önemsiyor olmamızdır.

O halde yolumuz, bizi II. Kısımda ideallerin, hedeflerin ve değerlerin keşfinden III. Kısımda demokratik siyasi kurumların çok daha ampirik tanımlarına götürecek. Bunun ardından IV. Kısımda, demokratik siyasi kurumlar için olumlu ve olumsuz ko-

şulları, doğası gereği neredeyse tamamen ampirik olan yargılarla tanımlayacağız. Son olarak, son bölümde önümüzdeki yıllarda demokrasinin karşılaşacağı bazı zorlukları anlatacağım.

Kısım II

İdeal Demokrasi

Bölüm 4

Demokrasi Nedir?

Hepimizin kendi başımıza ulaşamayacağımız hedefleri var. Ama bunların bir kısmına, bizimle benzer amaçlara sahip insanlarla işbirliği yaparak ulaşabiliriz.

Varsayalım ki, ortak hedefleri gerçekleştirmek için yüzlerce kişi bir birlik kurmaya karar veriyorlar. Bu birliğin özel hedeflerinin ne olduğunu bir kenara bırakalım ve bu bölümün başlığını oluşturan soruya odaklanalım: Demokrasi nedir?

İlk toplantıda, birkaç üyenin birliğin bir tüzüğü olması gerektiğini önerdiğini düşünelim. Onların bu fikirleri kabul görüyor. Bu konularda yetenekli olduğunuza inanıldığı için, üyelerden biri, daha sonraki bir toplantıda üyelerin dikkatine sunacağınız bir tüzük taslağı hazırlamak üzere sizin davet edilmenizi öneriyor. Bu öneri alkışlarla kabul ediliyor.

Bu görevi kabul ederken şöyle bir konuşma yapıyorsunuz: "Sahip olduğumuz ortak hedefleri anladığıma inanıyorum ama kararlarımızı nasıl vereceğimiz konusunda şüphelerim var. Mesela, aramızdan en yetenekli ve bilgili olanları en önemli kararları vermek üzere yetkilendirecek bir tüzük mü istiyoruz? Böyle bir uygulama hem daha akılcı kararlar alınmasını sağlar, hem de diğerleri için zaman ve enerji tasarrufu sağlar."

Üyeler böyle bir çözüme kesinlikle karşı çıkıyorlar. Bundan sonra Esas Konuşmacı diyeceğim bir üye şunları savunuyor:

"Bu derneğin uğraşacağı en önemli konularda hiçbirimiz diğerlerinden, kendi düşüncelerinin otomatik olarak kabul edilmesini gerektirecek kadar daha bilgili değil. Belirli bir zamanda bazı üyeler bir konu üzerinde daha fazla şey biliyor olabilirler ama hepimiz bilmemiz gerekenleri öğrenmeye muktediriz. Tabii ki bir karara varmadan önce kendi aramızda meseleleri tartışıp konuşacağız. Bu derneği kurmamızın bir nedeni de izleyeceğimiz yol üzerinde tartışıp konuşmak ve ondan sonra bu yola karar vermek. Ancak hepimiz bu konuların tartışılmasına ve birliğin izleyeceği politikalara karar verilmesine katkıda bulunmaya yetecek vasıflara sahibiz. Sonuç olarak, tüzüğümüz bu varsayıma dayanmalıdır; hepimizin derneğin kararlarına katılma hakkımızı garanti altına almalıdır. Kısacası, hepiniz eşit derecede ehil olduğumuz için demokratik olarak kendi kendimizi yönetmeliyiz."

Tartışmanın ilerleyen aşamalarında genel kanının, Esas Konuşmacı'nın fikirleriyle uyum içerisinde olduğu görülüyor. Bunun üzerine siz de, bu varsayımlarla uyum sağlayan bir tüzük taslağı hazırlamayı kabul ediyorsunuz.

İşinizi yapmaya başladığınızda hemen pek çok farklı derneğin ve kurumun kendilerini "demokratik" olarak nitelendirdiklerini fark ediyorsunuz. "Demokratik" ülkeler arasında bile anayasaların birbirlerinden çok farklı olduklarını görüyorsunuz. Örneğin Amerikan Anayasası başkana önemli derecede yürütme yetkisi verirken, aynı zamanda Kongre'ye de eşit derecede yasama yetkisi verir ve bu yetkiler birbirlerinden tamamen bağımsızdırlar. Buna karşın, pek çok Avrupa ülkesi yürütmenin başı olan başbakanı parlamentonun seçtiği bir parlamenter sistemi tercih etmiştir. Bunlar arasındaki farklar kolayca görülebilir. Görülüyor ki tek bir "demokratik" anayasa yok (bu konuya 10. Bölümde döneceğim).

Şimdi, bu farklı anayasaların hepsinin "demokratik" olma iddialarını haklı çıkaracak ortak noktaları olup olmadığını merak ediyorsunuzdur. Peki bazıları diğerlerinden *daha* "demokratik" olabilir mi? *Demokrasi* ne anlama geliyor? Ne yazık ki, kısa zamanda bu terimin birbirinden çok farklı anlamlarda kullanıldığını görüyorsunuz. Akıllıca bir karar vererek bu farklı tanımları göz ardı ediyorsunuz; çünkü sizin göreviniz, daha kendine özgü, birliğin kararlarının nasıl alınacağını belirleyen bir kurallar ve ilkeler bütünü, bir tüzük hazırlamak. Sizin tüzüğünüz, birliğin politikası üzerine kararlar verilmesi sürecinde bütün üyelerin eşit derecede nitelikli oldukları kabul edilerek, onlara eşit muamele edilmesini öngören temel ilkeyle uyum içerisinde olmalı. Yani diğer konularda durum ne olursa olsun birliğin yönetiminde her üye politik olarak eşit kabul edilecektir.

DEMOKRATİK SÜRECİN KRİTERLERİ

Demokrasi hakkındaki aşırı ve genellikle de nüfuz edilemez yoğunluktaki fikirler içinde, bir topluluğun yönetim sürecinde bütün üyelerin derneğin politikası hakkındaki kararlara katılım için eşit derecede hak sahibi olmaları gerekliliğini karşılayacak kriterler belirlemek mümkün müdür? Böyle beş standart olduğuna inanıyorum (Tablo 4)

Etkin katılım. Bir politika birlik tarafından kabul edilmeden önce, bütün üyeler, bu politikanın ne olması gerektiği konusundaki görüşlerini diğer üyelerin dikkatine sunmak için eşit ve etkin imkânlara sahip olmalı.

Oy kullanma eşitliği. Politikanın ne olacağı konusundaki karar sonunda verildiğinde, her üyenin oy vermek için eşit ve etkin hakkı olmalı ve bütün oylar eşit değerde sayılmalı.

Bilgi edinebilme. Zamanın kısıtlı olması göz önünde bulundurularak, her üyenin ilgili alternatif politikalar ve onların muhte-

mel sonuçları hakkında bilgi edinmek için, eşit ve etkin imkânı olmalı.

Gündemin kontrolü. Üyelerin gündeme konacak maddelerin nasıl ve isterlerse, hangi maddeler olacağına karar verme hakları olmalı. Böylece önceki üç kriterin ortaya koyduğu demokratik süreç hiçbir zaman kapanmaz. Böyle bir şeyi tercih ettikleri takdirde, topluluğun politikası her zaman üyeler tarafından değiştirilebilir.

Yetişkinlerin dâhil olması. Bir ülkede sürekli olarak ikamet eden erişkinlerin tümü ya da büyük çoğunluğu, ilk dört kriter tarafından ortaya konan bütün vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır. 20. yüzyıldan önce bu kriterler demokrasinin savunucularının çoğu için kabul edilemezdi. Bunu haklı çıkarmak için neden diğer insanları politik açıdan bizim eşitimiz olarak görmemiz gerektiği sorusunu cevaplamalıyız. 6. ve 7. Bölümlerde bu soruyu açıkladıktan sonra dâhil edilme kriterine yeniden döneceğim.

TABLO 4. *Demokrasi nedir?*

Demokrasi şu imkânları sağlar:

1. Etkin katılım
2. Oy kullanma eşitliği
3. Bilgi edinebilme
4. Gündem üzerinde son sözü söyleme hakkı
5. Yetişkinlerin dâhil olması

Bu arada, üstteki ilk dört kriterin pek çok seçenek içinden keyfi olarak seçilip seçilmediğini merak ediyor olabilirsiniz. Demokratik bir süreç için özellikle bu kriterleri uygulamaya koymak için iyi sebeplerimiz var mı?

NEDEN BU KRİTERLER?

Bu soruya verilebilecek kısa bir cevap şudur: bunların hepsi (sayıları ne kadar düşük olursa olsun) üyelerin topluluğun politikasını belirlemede politik açıdan eşit olması için gereklidir. Bir başka deyişle, bu gerekliliklerden herhangi birisi yerine getirilmediğinde üyeler siyasal eşitliklerini yitirirler.

Örneğin, eğer bazı üyelere görüşlerini açıklamak için daha çok imkân verilirse onların politikalarının kabul görmesi daha kolay olur. Aşırı bir örnekte, üyelerin küçük bir azınlığı, önerilerin gündeme alınıp tartışılmasını engelleyerek topluluğun politikasını belirleyebilirler. Etkin katılım kriteri böyle bir sonucun ortaya çıkmasını engellemek için vardır.

Ya da, farklı üyelerin oylarının eşit sayılmadığını varsayın. Oyların ağırlığının üyenin sahip olduğu malların miktarına göre belirlendiğini ve üyelerin birbirlerinden çok farklı miktarlarda mala sahip olduklarını. Eğer bütün üyelerin birliğin kararlarına katılmak için eşit derecede nitelikli olduğuna inanıyorsak, neden bazılarının oyları daha fazla sayılsın?

İlk iki kriter neredeyse kendi kendilerini açıklıyorken, bilgilenme kriterinin gerekli ya da uygun olup olmadığını sorguluyor olabilirsiniz. Eğer üyeler eşit derecede nitelikliyse neden bu kritere ihtiyaç var ve eğer üyeler eşit derecede nitelikli değillerse neden bu varsayım üzerine kurulu bir tüzük hazırlansın?

Ancak, Esas Konuşmacı'nın da dediği gibi, siyasi eşitlik ilkesi, bütün üyelerin, derneğin karşı karşıya olduğu konular hakkında sorgulama, görüşme ve tartışma yollarıyla bilgi edinmek için yeterli imkânlara sahip olmalarının *sağlanması* şartıyla, kararlara katılım aşamasında eşit olduğunu kabul eder. Üçüncü kriter bu imkânların her üye için sağlanmasını garanti etmek için vardır. Bunun ana fikri MÖ 431 yılında Atinalı lider Perikles tarafından, savaşta ölenler anısına yaptığı ünlü konuşmasında ortaya atılmıştır. "Sıradan vatandaşlarımız, işleriyle meşgul olmalarına

rağmen hâlâ kamu meselelerinin adil hakemleridir... ve biz tartışmaları eylemin önünde bir engel olarak değil, gerçekleştirilecek akıllıca bir eylemin olmazsa olmaz önkoşulu olarak görüyoruz "[1]

Bir arada ele alındığında ilk üç kriter yeterli görünebilir. Ama, birkaç üyenin, topluluğun işlerinin yönetilmesi konusunda herkesin eşit olması fikrine gizlice karşı olduğunu varsayalım. Size, büyük mal sahiplerinin çıkarlarının diğerlerinin çıkarlarından daha önemli olduğunu söylüyorlar. En büyük mal sahiplerinin oylarına ekstra bir ağırlık verildiğinde her zaman kazanmalarının mümkün olduğunu ve bunun en iyisi olacağını söyleseler de, bu söz konusu bile olamaz. Sonuç olarak, istenilen şey özgür ve adil bir oylamayla üyelerin çoğunluğu neyi kabul ederlerse etsinler, onların üstün gelmelerine izin verecek koşulların sağlanmasıdır.

Akıllıca bir çözüm olarak ilk üç kritere tamamıyla uyan ve buraya kadar da tam olarak demokratik görünen bir tüzük öneriyorlar. Ancak bu kriterleri etkisizleştirmek için genel toplantılarda, üyelerin daha önceden bir yönetim kurulu tarafından gündem maddesi olarak belirlenmiş konuları tartışabilmesinin zorunlu olmasını öneriyorlar. Bu yönetim kuruluna üye olmaya ise ancak büyük mal sahiplerinin hakkı olacak. Bu küçük entrikacı grup gündemi kontrol ederek, birliğin asla kendilerinin çıkarlarının tersine hareket etmeyeceğinden emin oluyorlar, çünkü böyle yapmakla çıkarlarının tersine olan hiçbir önerinin tartışmaya açılmasına izin vermemiş olacaklar.

Buna karşılık, siz siyasal eşitlik ilkesini ihlal ettiği için onların önerilerini reddediyorsunuz. Bunun yerine dördüncü kriteri de yerine getirecek tüzük düzenlemeleri yapıyorsunuz ve bu şekilde kontrolün bir bütün olarak üyelerde kalmasını sağlıyorsunuz.

Üyelerin, topluluğun işlerini yönetirken politik açıdan eşit olmaları için bu dört kritere de uyulması gerekir. Görülüyor ki,

bir derneğin demokratik süreçlerle yönetilmesi için gereken kriterleri ortaya çıkardık.

BAZI ÖNEMLİ SORULAR

Şimdi "Demokrasi nedir?" sorusunun cevabını vermiş oluyor muyuz? Keşke bu kadar kolay olsaydı! Benim az önce önerdiğim cevap başlangıç için iyi bir nokta olsa da daha pek çok soruyu ortaya çıkarıyor.

İlk olarak, bu kriterler küçük, gönüllü bir birliğe kolayca uygulanabilse bile bir *devletin* yönetimine gerçekten uygulanabilir mi?

Sözcükler Üzerine

Devlet terimi genellikle dikkatsizce ve belirsiz bir anlamda kullanıldığı için bu kelimeyle ne kastettiğimi kısaca söylemek istiyorum. Ben *devlet* derken, üstün zorlayıcı araçlarıyla, üstünde yönetme hakkına sahip olduğunu iddia ettiği bütün herkesin güvenliğini onun kurallarına itaat ettikleri ölçüde garanti altına alabilmesiyle ayırt edilebilen çok özel bir birlikten bahsediyorum. İnsanlar "hükümet"ten söz ederlerken, normalde kendilerini yargılama hakkı olan devletin hükümetini kastederler. Tarih boyunca, çok ender görülen istisnalar olsa da, devletler belirli bir bölgede (ya da bazı durumlarda belirsiz veya itilaflı bölgelerde) oturan halk üzerinde yetkilerini kullanmışlardır. Bu yüzden bir devleti bölgesel bir bütünlük olarak düşünebiliriz. Bazı yerlerde ve zamanlarda, devletin toprakları bir şehirden daha büyük olmamasına rağmen, son yüzyıllarda devletler genellikle ülkenin tamamında yetkilerini kullanma hakkı talep ettiler.

Devlet sözcüğünün anlamını kısaca açıklamak için gösterdiğim bu çabada tartışılacak çok şey bulunabilir. Siyaset ve hukuk filozoflarının devlet konusundaki yazılarını basmaya yetecek

kadar kâğıt herhalde küçük bir orman demektir. Ancak inanıyorum ki söylediklerim, amaçlarımız için yeterli olacaktır.[2]

Sorumuza geri dönelim. Bu kriterleri bir devletin yönetimine uygulayabilir miyiz? Tabii ki uygulayabiliriz! Gerçekten de, uzun zamandır demokratik fikirlerin ana odağı devlet olmuştur. Demokratik fikirlerin ve uygulamaların tarihinde son zamanlarda farklı türlerde kurumlar, özellikle de dini örgütler rol oynamış olmasına rağmen, Antik Yunan ve Roma'daki başlangıcından itibaren, çoğunlukla demokrasinin karakteristik özellikleri olarak gördüğümüz politik kurumlar aslen devletlerin yönetimlerini demokratikleştirmek amacıyla geliştirilmiştir.

Belki de, diğer kurumlara olduğu gibi herhangi bir devletin de demokratik sürecin kriterlerine tamamen uyan bir hükümete sahip olmadığını tekrar etmek gerekir. Bunun gerçekleşmesi pek de mümkün görünmüyor. Ancak bu kriterlerin demokratik bir hükümetin başarılarını ve imkânlarını ölçmek için çok uygun standartlar oluşturduklarını gösterebilmeyi umuyorum.

İkinci bir soru: Bir birliğin herhangi bir zaman bu kriterlere uyabileceğini düşünmek gerçekçi midir? Soruyu başka şekilde soracak olursak, gerçekte var olan bir birlik tam anlamıyla demokratik olabilir mi? Gerçek dünyada bir birliğin her üyesinin gerçekten eşit katılım, konular hakkında bilgi edinebilme ve gündemi belirleyebilme imkânına sahip olması ne kadar olası?

Herhalde pek değil. Fakat eğer öyleyse, bu kriterler yararlı mı? Yoksa imkânsız, ütopik hayaller mi? Cevap, en basit haliyle, ancak ideali hedef alan standartların olabileceği kadar yararlı olduklarıdır ve bu standartların pek çoğundan daha alakalı ve yararlıdırlar. Demokratik olma iddiasındaki mevcut birliklerin performanslarını ölçmek için bir standart ortaya koyarlar. Somut anlaşmaları, anayasaları, uygulamaları ve politik kurumları yeniden ve yeniden şekillendirmek için bir kılavuz niteliği taşırlar.

Demokrasiyi hedef olarak seçenler de, ilgili soruları sorup cevapları bulmaya yardımcı olabilirler.

Önemli olan bunların uygulanabilirliği olduğu için, kalan bölümlerde bu kriterlerin bizi demokrasi kuramının ve uygulamasının en önemli sorularının çözümlerine nasıl götüreceğini göstermeyi umuyorum.

Üçüncü soru: Bu kriterlerin yararlı yol göstericiler olabileceklerini kabul edersek, demokratik politik kurumlar tasarlamak için ihtiyacımız olan sadece bu kriterler midir? Eğer yukarıda kurguladığım gibi, size demokratik bir tüzük tasarlama ve demokratik bir yönetim için gerçek kurumlar önerme görevi verilseydi, bu kriterlerden hemen tasarım aşamasına geçebilir miydiniz? Tabii ki hayır. Bir mimar elinde sadece müşterisinin belirlediği kriterler varsa –mekân, büyüklük, genel üslup, odaların sayısı ve türü, fiyat, zamanlama gibi... – ancak o zaman birçok farklı faktörü de göz önünde bulundurarak planları çizmeye başlayabilir. Politik kurumlar açısından da durum böyledir.

Demokratik standartlarımızı ne kadar, en iyi şekilde yorumlarsak yorumlayalım, onları belli bir topluluğa uygulamak, onların ihtiyaç duydukları politik uygulamaları ve kurumları ortaya çıkarmak, elbette kolay bir iş değil. Böyle yapmak için seçimlerimizin sayısız teorik ve pratik yargıyla karşılaşacağı çok daha temel politik gerçeklerin içine dalmalıyız. Diğer zorlukların yanı sıra, birçok kriteri –bu durumda en az dört– uygulamaya çalıştığımızda bunların bazen birbirleriyle çatıştığını ve birbirleriyle çelişen değerler konusunda kararlar vermemiz gerekeceğini 10. Bölümde demokratik anayasaları incelerken göreceğiz.

Son olarak, çok daha temel bir soru: Esas Konuşmacı'nın söyledikleri tartışılmadan kabul edildi. Ama neden onun dediği gibi olsun ki? Neden demokrasinin, özellikle de bir devlet gibi önemli bir topluluğu yönetirken cazip olduğuna inanalım? Eğer demokrasinin cazibesi siyasi eşitliğin istenirliğini önkoşul olarak

kabul ediyorsa dışarıdan bakınca bu kadar akıl almaz görünen bir şeye neden inanalım? Bir yandan da, eğer siyasi eşitliğe inanmıyorsak demokrasiyi nasıl destekleyebiliriz? Ancak eğer bir devletin vatandaşlarının siyasi olarak eşit olduğuna inanıyorsak bu beşinci bir kriteri –katılımcı vatandaşlık– kabul etmemizi gerektirmez mi?

Şimdi bu zor sorulara geliyoruz.

Bölüm 5

Neden Demokrasi?

Neden demokrasiyi desteklemeliyiz? Daha belirli olarak, neden devleti yönetmek için demokrasiyi desteklemeliyiz? Devletin, kendi kurallarına uyulmasını sağlamak için (diğer yöntemlerin yanında) güç, zorlama ve şiddet uygulamak için olağandışı bir kapasitesi olan bir hükümete sahip, kendine has bir topluluk olduğunu hatırlarsınız. Bir devleti yönetmenin daha iyi yolları yok mu? Demokratik olmayan bir hükümet daha mı iyi olurdu?

Sözcükler Üzerine

Bu bölüm süresince *demokrasi* terimini, ideal hükümetleri değil, geçtiğimiz bölümde belirlenen kriterlere tam olmasa da belirli bir noktaya kadar uyan mevcut hükümetleri anlatmak için kullanacağım. Bazen *halkçı hükümet* terimini de, 20. yüzyıldaki demokratik sistemleri değil, erişkin nüfusun önemli bir kısmının oy kullanma ve diğer politik katılım şekillerinden mahrum bırakılmasının dışında demokratik olan sistemleri de içerecek kapsayıcı bir terim olarak kullanacağım.

20. yüzyıla kadar dünyanın büyük çoğunluğunda demokratik olmayan sistemlerin hem teorik hem de pratik açıdan üstünlüğüne inanılıyordu. Yakın zamana kadar insanların büyük bir

çoğunluğu –bazı zamanlarda tümü– demokratik olmayan yöneticilerin hükmü altında yaşıyordu. Demokratik olmayan rejimlerin yöneticileri, genellikle, kendi yönetimlerini eski zamanlardan kalan ve çoğu insanın bir devletin yönetiminde yer almak için yeteri kadar nitelikli olmadığı inancına dayanarak haklı çıkarmaya çalışırlardı. Bu bakış açısına göre, çoğu insan karmaşık yönetim işini onlardan daha akıllı olanlara –en fazla bir azınlık, bazen de tek bir kişi– bırakırlarsa kendileri için daha iyi olurdu. Uygulamada, durumu rasyonalize etmeye yönelik bu mazeretler hiçbir zaman tam anlamıyla yeterli olmadı, o yüzden tartışmanın bittiği yerde zorlama başladı. Halkın çoğunluğu hiçbir zaman kendi kendilerini atamış olan üstleri tarafından yönetilmeye açıkça rıza göstermediler, bunu yapmaya zorlandılar. Bu eski bakış açısı –ve uygulama– bugün de tam olarak ortadan kalkmış değil. Yönetimin, "tek kişi, azınlık ya da çoğunluk" tarafından mı yürütüleceği tartışması şu ya da bu şekilde hâlâ devam ediyor.

TABLO 5. *Neden demokrasi?*

Demokrasi arzulanır sonuçlar doğurur:

1. Zorbalığı önlemek
2. Temel haklar
3. Genel özgürlük
4. Kendi kaderini tayin etme
5. Ahlaki özerklik
6. İnsani gelişme
7. Temel kişisel çıkarların korunması
8. Siyasal eşitlik

Bunlara ek olarak modern demokrasiler şunları da ortaya koyar:

9. Barış
10. Refah

Bütün bu tarih önümüzdeyken, neden demokrasinin bir devleti yönetmek için demokratik olmayan alternatiflerinden daha iyi olduğuna inanalım ki? İzin verin sebeplerini sayayım.

Demokrasinin uygulanabilir herhangi bir alternatifine göre en az on avantajı vardır (Tablo 5).

1. Demokrasi zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur.

Politikanın belki de en temel ve kalıcı sorunlarından biri, otokratik yönetimi önlemektir. İçinde bulunduğumuz dönem de dâhil olmak üzere kayıtlı tarih boyunca megalomanlık, paranoya, çıkarcılık, ideoloji, milliyetçilik, dini inançlar, doğuştan üstün oldukları inancından ya da aşırı duygusallıktan ve dürtülerden etkilenen liderler, devletin zor kullanma ve şiddet uygulama imkânlarını kötüye kullanarak kendi amaçlarına hizmet eder hale getirmişlerdir. Despotluklar yüzünden ölen insan sayısı, hastalık, kıtlık ve savaşlardaki kayıplarla boy ölçüşecek durumdadır.

20. yüzyıldan birkaç örnek düşünün: Joseph Stalin'in yönetimindeki Sovyetler Birliği'nde (1929-1953) milyonlarca kişi politik sebeplerden, genellikle de Stalin'in kendisine komplo kurulmasından duyduğu paranoyadan dolayı hapse atıldı. Tahminen 20 milyon kişi çalışma kamplarında öldü, siyasi nedenlerle idam edildi ya da Stalin'in köylüleri, devletin işlettiği çiftliklerde çalışmaya zorlaması sonucu ortaya çıkan kıtlık (1932-1933) yüzünden öldü. Stalin iktidarının 20 milyon kurbanı hayatta kalabilmeyi başardılarsa da çok büyük zorluklar çektiler.[1] Ya da Nazi Almanyası'nın diktatör lideri Adolf Hitler'i (1933-1945) düşünün. 2. Dünya Savaşı'nda ölen on milyonlarca asker ve sivili saymazsak, Hitler, 6 milyon Yahudinin ve sayısız muhalifin, Polonyalının, Çingenenin, eşcinselin ve yok etmek istediği diğer grupların üyelerinin toplama kamplarında ölümünden sorumluydu. Kamboçya'da despot lider Pol Pot'un (1975-1979) yönetimindeki Kızıl Kmer, Kamboçya halkının dörtte birini öldürdü. Kendine yönelik

soykırımın bir örneği olarak bunu gösterebiliriz. Pol Pot'un eğitimli sınıftan korkusu o kadar büyüktü ki neredeyse tamamen yok edildiler, gözlük takmak ya da nasırsız ellere sahip olmak kesin ölüm anlamına geliyordu.

Şurası kesin ki halkçı iktidarların tarihi de lekesiz değildir. Bütün yönetimler gibi halk yönetimleri de kimi zaman kendi sınırları dışında, farklı devletlerde yaşayan insanlara –yabancılara, kolonilere vs.– adaletsiz ya da zalimce davrandılar. Bu konuda halkçı yönetimler yabancılara demokratik olmayan yönetimlerden daha kötü muamele etmediler, çoğu zaman onlardan daha da iyi davrandılar. Hindistan'da olduğu gibi, bazı durumlarda koloniciler demokratik inançların ve kurumların ortaya çıkmasına farkında olarak ya da olmayarak katkıda bulundular. Ancak demokratik ülkelerin yabancılara karşı gösterdikleri adaletsizliklere göz yummamalıyız, çünkü böyle davranarak sonraki bölümde göreceğimiz gibi, demokratik bir ülkenin vatandaşları arasında siyasi eşitliği bir temele oturtmaya yardımcı olan temel bir ahlaki ilkeyle çelişiyorlar. Bu çelişkinin tek çözümü, evrensel bir insan hakları kanununun bütün dünyada etkin bir biçimde uygulanmasıdır. Bu sorun ve çözümü ne kadar önemli olsa da, bu kısa kitabın kapsamı dışında yer alırlar.

Demokratik fikirler ve uygulamaları daha doğrudan ilgilendiren bir sorun ise, halkçı hükümetlerin kendi yönetimleri altında yaşayan ve onun kanunlarına uymak zorunda olan, ancak yönetime katılma hakkından mahrum bırakılmış insanlara verdiği zarardır. Bu insanlar yönetiliyor olmalarına rağmen yönetmiyorlar. Neyse ki bu sorunun çözümü, uygulaması her zaman çok kolay olmasa da açıktır: demokratik haklar bunlardan mahrum edilmiş olanlara kadar yaygınlaştırılmalıdır. Gerçekten de bu çözüm, oy kullanma hakkı konusundaki sınırlamaların ortadan kaldırıldığı ve yetişkinlerin genel oy kullanma hakkının demok-

ratik hükümetlerin bir özelliği olarak standartlaştığı 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında yaygın olarak uygulamaya kondu.[2]

"Ama dur!" diyebilirsiniz. Demokratik hükümetler yine de oy verme hakkı olan, ama oylarının çoğunluk karşısında kaybettiği azınlıklara zarar veremezler mi? "Çoğunluğun diktatörlüğü" derken kastettiğimiz bu değil mi?

Keşke cevap basit olsaydı. Ne yazık ki tahmin edeceğinizden çok daha karmaşık. Bu sorunların ortaya çıkmasının sebebi hemen hemen bütün kanunların ya da kamu politikalarının, ister demokratik bir hükümet ister olgarşik bir azınlık ya da iyi niyetli bir diktatör tarafından uygulanıyor olsun, bazı insanlara zarar verecek olmasıdır. Basitçe söylersek konu, bir hükümetin kanunlarını hiçbir vatandaşının çıkarları zarar görmeyecek şekilde hazırlayabilecek olup olmaması değildir. Hiçbir hükümet, demokratik bir hükümet bile olsa, böyle bir iddiada bulunamaz. Mesele uzun vadede demokratik bir süreci işletmenin demokratik olmayan alternatiflerine kıyasla temel haklar ve vatandaşların çıkarları üzerinde daha az zararlı olup olmayacağıdır. Eğer demokratik hükümetler, kötü niyetli otokrasilerin iktidara geçmesini engelliyorlarsa, bu gerekliliği demokratik olmayan hükümetlerden daha iyi yerine getiriyorlardır.

Ancak sadece demokrasiler, demokratik olmayan rejimlerden çok daha az zalimdirler diye demokrasilerde yaşayan vatandaşlar, hiç de hallerinden memnun olmayı sürdüremezler.

Diğerleri daha büyük suçlar işlediler diye küçük suçları haklı çıkaramayız. Demokratik prosedürleri uygulayan demokratik bir ülke bir haksızlık yaptığında, sonuç yine de... bir haksızlıktır. Çoğunluğun yapıyor olması doğru olduğu anlamına gelmez.[3]

Ancak demokrasilerin, demokratik olmayanlara kıyasla daha adil ve temel insan haklarına daha saygılı olacaklarına inanmak için başka sebepler var.

2. *Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.*

Demokrasi sadece bir yönetim şekli değildir. Haklar, demokratik politik kurumlarda zorunlu unsurlar oldukları için demokrasi aynı zamanda bir haklar sistemini içerir. Haklar demokratik bir yönetim sürecinin yapı taşlarıdır.

Kısa bir süre için önceki bölümde tanımlanan demokratik standartları düşünün. Bu standartları, sağlama alınak için bir politik sistemin vatandaşlarına belirli hakları sağlaması gerektiği açık değil midir? Etkin katılımı ele alalım: bu standardı yakalamak için vatandaşların katılım *hakkı,* siyasi konularda görüşlerini açıklama *hakkı,* diğer vatandaşların söyleyeceklerini duyma ve siyasi meseleleri onlarla tartışma *hakkı* olması gerekmez mi? Ya da, oy verme eşitliği kriterinin gerektirdiklerini düşünün: vatandaşların oy verme ve oylarının eşit sayılmasını isteme *hakkı* vardır. Yani diğer demokratik standartlar konusunda da vatandaşların alternatifleri araştırma, gündemde nelerin ve nasıl olması gerektiğine karar verme sürecine katılmaya vb. *hakları* bulunmalıdır.

Demokratik olmayan hiçbir sistem, tanımı itibarıyla, vatandaşlarına (ya da uyruklarına) bu kadar geniş siyasi haklar tanımaz. Eğer herhangi bir politik sistem bunu yaparsa, zaten demokrasi olarak tanımlanır.

Ancak aradaki fark önemsiz bir tanım meselesi değildir. Demokrasinin gereklerini karşılamak için tanımda var olan bu hakların fiili olarak vatandaşlara sağlanmış olması gerekir. Yazılı olarak kanunlarda, hatta anayasal bir belgede demokratik hakları vaat etmek yeterli değildir. Bu haklar etkin olarak yürürlüğe konmalı ve uygulamada vatandaşlar için ulaşılabilir olmalıdır. Eğer olmazlarsa, yöneticiler ne derse desin, bu politik sistem, demokratik değildir ve "demokratik" olduğu yönündeki

bütün kandırmacalar demokratik olmayan yönetim için sadece bir maskedir.

Demokratik fikirlerin cazibesinden dolayı 20. yüzyıldaki despot liderler sık sık kendi yönetimlerini bir "demokrasi" ve "seçim" paravanıyla gizlediler. Bununla birlikte, böyle bir ülkede vatandaşların, demokrasi için gerekli olan bütün haklarının, bir şekilde, vatandaşlar için ulaşılabilir hale geldiğini tasavvur edin. Bu durumda, bu ülke, 20. yüzyılın ikinci yarısında çok sık olduğu gibi, demokrasiye geçiş yapmıştır.

Bu noktada, diyelim ki, sadece demokrasinin tam tanımının bir kısmıdır diye konuşma özgürlüğünün var olmayacağını söyleyerek karşı çıkıyorsunuz. Tanımlar kimin umurunda? Elbette burada, bağlantının tanımsal olmaktan daha fazla bir şey olması gerektiğini söyleyeceksiniz. Tabii ki haklısınız. Temel demokratik hakları ve fırsatları oluşturan ve koruyan kurumlar demokrasi için gereklidir: sadece mantıken değil ampirik açıdan da demokrasinin var olması için gerekli koşullardır.

Yine de bu teori ve soyutlamalar, filozofların ve diğer entelektüellerin yani oyun kuramcılarının işi değil mi, diye sorabilirsiniz. Elbette birkaç filozofun desteğinin demokrasiyi oluşturmaya ve korumaya yeteceğini düşünmenin aptallık olacağını da ekleyebilirsiniz. Tabii ki, haklısınız. IV. Kısımda demokrasinin sürdürülebilme şansını artıran koşulları inceleyeceğiz. Bunlar arasında vatandaşların ve liderlerin, demokrasi için gerekli olan hakları ve fırsatları da içeren, oldukça yaygın demokratik inançları da var.

Neyse ki bu haklara ve ihtiyaçlara duyulan gereksinim sıradan vatandaşların ve politik liderlerinin kavrayışının dışında kalacak kadar karmaşık değil. Örneğin 18. yüzyılın sonlarında yaşayan sıradan Amerikalılar ifade özgürlüğü olmadan demokratik bir cumhuriyete sahip olamayacaklarını biliyorlardı. 1800 yılında başkan seçildikten sonra Thomas Jefferson'ın ilk icraatla-

rından biri, selefi John Adams görevdeyken çıkarılan ve siyasi ifadeyi engelleyecek olan kötü şöhretli yabancılar ve isyana teşvik konusundaki yasaları kaldırmak oldu. Bunu yaparak Jefferson, hem kendi inançlarına göre hareket etti, hem de zamanının sıradan Amerikalı vatandaşları arasında yaygın olan fikirlere göre. Eğer pek çok vatandaş demokrasinin belli temel hakları gerektirdiğini anlamakta zorluk çekerse ya da bu hakları koruyan politik, idari ve yargısal kurumları desteklemezse, o zaman demokrasileri tehlikededir.

Bu tehlikenin demokrasinin üçüncü faydası tarafından azaltılmış olması da bir şanstır.

3. *Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük alanı sağlar.*

Bir yönetimin demokratik olması için kesinlikle gerekli olan hak, özgürlük ve fırsatlara ek olarak, demokratik bir yönetim altında yaşayan vatandaşlar daha geniş özgürlüklere de sahip olurlar. Demokrasinin arzulanırlığı konusundaki bir inanç beraberinde başka inançlar da getirir. Pek çok insan için bu bir inanç grubunun parçasıdır. Bu grup içerisindeki ifade özgürlüğü inancı diğerlerinden bağımsız olarak da istenen bir inançtır. Değerler ve faydalar evreninde demokrasinin çok önemli bir yeri vardır. Ancak faydalı olan tek şey o değildir. Demokratik süreç için gerekli olan diğer haklar gibi özgür ifadenin de kendi değeri vardır, çünkü özgür ifade, ahlaki özerkliğin, ahlaki yargısı ve iyi bir hayatın aracıdır.

Bundan başka, vatandaşlar destekleyici bir siyasi kültür, hatta bu ideallen ve uygulamaları destekleyen genel bir kültür oluşturup bunu korumadığı sürece demokrasi uzun süre var olamaz. Demokratik bir hükümet sistemi ve onu destekleyen demokratik kültür arasındaki ilişki çok karmaşıktır, buna 12. Bölümde geri döneceğiz. Burada, demokratik bir kültürün kişisel özgürlüklerin değerini ortaya çıkaracağını ve bu şekilde de

bunun dışındaki haklar ve özgürlükler için bir destek sağlayacağını söylemek yeterli olur. Yunanlı devlet adamı Perikles'in Atina demokrasisi hakkında söyledikleri modern demokrasi için de geçerlidir: "Yönetim konusundaki özgürlüğümüz günlük hayatlarımıza da yansır."[4]

Şüphesiz ki birisi, demokratik bir devletin mümkün olan diğer alternatiflerden daha fazla özgürlük sağlayacağı iddiasına, devletin tamamen ortadan kaldırılması durumunda hepimizin daha özgür olacağını söyleyerek karşı çıkabilir: anarşistlerin cüretkâr iddiası budur.[5] Ancak hiç devlet olmayan, herkesin diğer insanların temel haklarına saygılı olduğu ve ortak karar verilmesi gereken her konuda tam bir ittifak olduğu bir dünya tahayyül etmeyi denerseniz, çoğu insan gibi siz de bunun imkânsız olduğunu görürsünüz. Bazı insanların, örneğin, diğerlerinin çalışarak yetiştirdikleri meyveleri çalmak, kendilerinden güçsüz olanları köleleştirmek ya da yönetmek, kendi kurallarını diğerlerine kabul ettirmek ya da kendi egemenliklerini sağlama almak için yeniden zorlayıcı bir devlet kurmak isteyen kişiler, gruplar ya da örgütler tarafından zorlanmaları son derece muhtemeldir. Eğer devletin ortadan kaldırılması katlanılamaz bir şiddet ve düzensizlik – popüler tanımıyla "anarşi"– ortamı oluşturacaksa, o zaman iyi devlet anarşinin üzerine kurulacak olan kötü devletten üstün olacaktır.

Anarşizmi reddeder ve bir devlete ihtiyaç olduğunu kabul edersek, demokratik bir yönetime sahip olan devlet başka herhangi birinden daha geniş özgürlükler tanıyacaktır.

4. Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.

Herkes ya da neredeyse herkes, belirli şeyleri ister: hayatta kalmak, yemek, barınak, sağlık, sevgi, saygı, güvenlik, aile, arkadaşlar, tatminkâr bir iş, boş vakit vs... Sizin özel istekleriniz bir başkasının özel isteklerinden farklı olacaktır. Pek çok insan gibi siz

de kendi isteklerinizi –seçme özgürlüğünüzü, hedefleriniz doğrultusunda hayatınızı şekillendirebilme şansınızı, tercihlerinizi, zevklerinizi, değerlerinizi, vaatlerinizi, inançlarınızı– nasıl ve ne dereceye kadar tatmin edebileceğinizi belirleyen faktörleri kontrol etmek isteyeceksiniz. Demokrasi bu özgürlüğü ve fırsatları geliştirilmiş alternatif siyasi sistemlerin hepsinden daha iyi korur. Hiç kimse bu fikri John Stuart Mill'den daha güçlü savunmamıştır.

Mill, "insani meselelere saygı duymayı kesin olarak ifade edebilen herhangi bir genel önerme kadar evrensel açıdan doğru ve uygulanabilir olan bir ilke, bütün insanların ya da herhangi bir insanın hakları ve çıkarlarının, kişi onları savunmaya muktedir ve istekliyse ihmal edilme tehlikesiyle karşı karşıya olmadığıdır... İnsanlar diğerlerinin kötülüğünden, ancak var olma gücüne sahip olduklarında ve kendilerini *koruyabildiklerinde* uzak olurlar," demiştir. Haklarınızı ve çıkarlarınızı hükümetin ve hükümeti etkileyen veya kontrol edenlerin suistimalinden ancak hükümetin yürütmesine siz de katılırsanız koruyabilirsiniz, diye devam etmiştir. Bu yüzden, "herkesin devletin mutlak gücüne dâhil olmasından daha azı kabul edilemez," yani bir demokratik hükümetten.[6]

Mill tabii ki haklıydı. Demokratik bir devletin seçmenlerine dâhil olsanız da bütün çıkarlarınızın uygun şekilde korunacağından emin olamazsınız; ama eğer dâhil edilmiyorsanız çıkarlarınızın ihmal edileceğinden ya da zarar göreceğinden emin olabilirsiniz. Dâhil olmak, dışında olmaktan iyidir!

Demokrasi özgürlükle bir açıdan daha ilişkilidir.

5. Sadece demokratik bir hükümet insanların kendi kaderini tayin etme özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.

Hiçbir normal insan başkalarıyla bir arada olmadan tatminkâr bir hayat süremez. Başkalarıyla bir arada yaşamanın bir bedeli vardır: her zaman istediğinizi yapamazsınız. Çocukluğunuzu geride bırakırken hayatın basit bir gerçeğini öğrendiniz: bazen

yapmak istedikleriniz başkalarının yapmak istedikleriyle ters düşebilir. Ayrıca ait olmak istediğiniz grubun ya da grupların, sizin de bir üye olarak uymak zorunda kalacağınız bazı kuralları ve uygulamaları olduğunu da öğrendiniz. Bunun sonucu olarak, eğer kendi isteklerinizi güç kullanarak kabul ettiremiyorsanız, farklılıklarınızı çözmek için barışçıl yollar bulmaya, belki anlaşmalar yapmaya çalışmalısınız.

Böylece hem teoride hem pratikte çok karmaşık görünen bir soru ortaya çıkıyor. Grubunuzun sizi uymak zorunda bıraktığı kurallar arasından hangilerine uyacağınızı nasıl seçeceksiniz? Devletin kanunlarını uygulatmak için sahip olduğu istisnai güç yüzünden bu soru sizin bir devletin vatandaşı (ya da uyruğu) olma durumunuzla yakından ilgili. Nasıl hem devletin uygulayacağı kanunları belirleyecek kadar özgür olursunuz, hem de onları belirlemiş olmanıza rağmen, onlara itaat etmeme özgürlüğünüz olmaz?

Eğer siz ve diğer vatandaşlar her zaman anlaşsaydınız çözüm çok basit olurdu: bütün kanunlar konusunda hemfikir olurdunuz. Hatta bu durumda kanunlara, kurallara itaat ettiğinizde kendinize itaat ettiğinizi hatırlatmaları dışında, hiç ihtiyaç duymayabilirdiniz de. Bunun sonucunda sorun ortadan kalkardı ve sizle diğer vatandaşlarınız arasındaki uyum, anarşizm rüyasını gerçeğe dönüştürürdü. Ne yazık ki deneyimlerimiz gerçek, zorlama olmadan ortaya çıkan, sürekli uyumun insan ilişkilerinde çok nadir olduğunu gösteriyor; sürekli ve mükemmel bir ittifak ulaşılması imkânsız bir hedef. Bu yüzden zor sorumuz hâlâ geçerli.

Eğer diğer insanlarla kusursuz bir uyum içerisinde beraber yaşamayı mantıklı bir şekilde umamıyorsak, kurallar ve kanunlar hakkında kararlara varmak için belirli mantıklı kriterlere uygun bir yöntem oluşturmayı deneyebiliriz.

- Bu süreç bir kanun yürürlüğe girmeden önce sizin ve diğer bütün vatandaşların görüşlerini açıklama fırsatına sahip olmasını sağlayacak.

- En iyi şartlarda, herkesin tatminkâr bulacağı bir kanunu ortaya çıkarabilecek müzakereler, tartışmalar, görüşmeler yapmak ve uzlaşmak için fırsatlarınız olması garanti edilecek.
- Oy birliğinin sağlanamaması durumunda, teklif edilen yasalar arasında en fazla oy alan yürürlüğe girecek.

Bu kriterlerin bir önceki bölümde tarif edilen ideal demokrasinin parçaları olduğunu fark edeceksiniz. Bu yöntem bütün üyelerin tamamen kendi seçtikleri kanunlarla yaşayacaklarını garanti edemese de kendi kaderlerini tayin etme fırsatlarını mümkün olan en üst seviyeye çıkarır. Tercih ettiği seçenek vatandaşların çoğunluğu tarafından reddedilen üyeler arasında olduğunuzda bile, bu yöntemin ulaşabilmeyi umut edeceğiniz diğer herhangi bir yöntemden daha adil olduğuna karar verebilirsiniz. Bu noktada demokratik olmayan bir alternatif yerine demokratik bir anayasa altında yaşamayı seçerek kendi kaderinizi tayin etme özgürlüğünüzü kullanıyorsunuz.

6. Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir.

Ahlaki sorumlulukların yerine getirilmesi ne demektir? Bence bu, ahlaki ilkeleriniz olması ve ancak bir düşünme, tartışma, inceleme sürecinden ve alternatifleri ve sonuçlarını göz önüne aldıktan sonra, bu ilkelere dayanarak kararlar almanız demektir. Ahlaki açıdan sorumlu olmanız demek, ahlaki bakımdan ilişkili tercihler alanı içinde, kendi kararlarınızı kendinizin vermesi, kendi kendinizi yönetmeniz demektir.

Bu çoğumuzun çoğu zaman yapabileceğimizi umduğumuzdan daha çok çaba gerektirir. Ahlaki sorumluluğunuzun kapsamı, kendi seçtiğiniz kanunlarla yaşama imkânınızın sınırlı olduğu kadar sınırlıdır. Kontrol edemediğiniz kararlardan nasıl sorumlu tutulabilirsiniz? Hükümet yetkililerinin davranışlarını etkileyemiyorsanız onların davranışlarından nasıl sorumlu olabilirsiniz?

Eğer ortak bir kararın etkisi altında kalıyorsanız –ki kalmanız kesindir– ve eğer demokratik yöntem sizin kendi tercih ettiğiniz kanunlarla yaşama şansınızı maksimuma çıkarıyorsa, o zaman - demokratik olmayan hiçbir hükümetin yapamayacağı kadar– sizin ahlaki açıdan sorumlu bir insan olarak davranmanıza da imkân sağlıyordur.

7. Demokrasi, insani gelişimi, mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler.

Bu çok cesur ve diğerlerinden çok daha tartışmaya açık bir iddia. Göreceğiniz gibi, bu ampirik bir varsayımdır, gerçeklere dayalı bir iddiadır. Prensipte, bu iddiayı test etmek için "insanlığın kalkınması"nı uygun bir şekilde ölçecek bir yol bulmalıyız ve demokratik olan ve olmayan rejimlerde yaşayan halkların insani gelişimlerini kıyaslamalıyız. Ancak bu çok zor bir iştir. Sonuç olarak, bu kanıtlar var olduklarında önermeyi destekleseler bile muhtemelen, bu varsayımı mantıklı fakat ispatlanamamış olarak görmeliyiz.

Neredeyse herkesin, hangi insani niteliklerin makbul olduğu, hangilerinin olmadığı, istenen ve geliştirilmesi gereken ve istenmeyen ve ortadan kaldırılması gereken özelliklerin neler olduğu hakkında düşünceleri var. Çoğumuzun gelişmesini istediğimiz olumlu özellikler arasında dürüstlük, adalet, cesaret ve sevgi var. Ayrıca çoğumuz, gelişimini tamamlamış yetişkinlerin kendilerine bakabilme, çıkarlarını koruyabilme ve bunları yapması için başkalarına ihtiyaç duymama kapasitesine sahip olmaları gerektiğine inanırız. Çoğumuz, yetişkinlerin sorumluluk sahibi olmaları, eylemlerinin farklı yönlerini değerlendirmeleri, kendilerininki kadar diğer insanların da haklarını ve yükümlülüklerini göz önünde bulundurmaları gerektiğini düşünürüz. Karşı karşıya oldukları sorunlar hakkında diğerleriyle özgür ve açık tartışmalara girebilmeleri de gerekir.

İnsanların çoğu doğuştan bu özellikleri geliştirebilecek potansiyele sahiptir. Ne kadar ve nasıl geliştirecekleri, aralarında insanın içinde yaşadığı politik sistemin de bulunduğu, pek çok koşula bağlıdır. Sadece demokratik bir sistem, burada bahsettiğim özelliklerin tamamen gelişebilmesi için gerekli koşulları sağlar. Diğer bütün rejimler, yetişkinlerin kendi çıkarlarını korumak, diğerlerinin çıkarlarını düşünmek, önemli kararlar için sorumluluk almak ve en doğru karar için diğerleriyle birlikte özgürce araştırmak için sahip oldukları alanı çoğu zaman ciddi olarak kısıtlarlar. Demokratik bir yönetim, insanların bu özellikleri geliştirmelerini garanti etmek için yeterli değildir, ama bunun için gereklidir.

8. Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok siyasal eşitlik sağlar.

Demokratik bir yönetimi tercih etmenin en önemli sebeplerinden birisi de vatandaşları arasında, mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok siyasi eşitlik sağlayabiliyor olmasıdır. Peki neden siyasi eşitliğe bir değer vermeliyiz? Bunun cevabı çok açık olmadığı için bundan sonraki iki bölümde siyasi eşitliğin neden makbul olduğunu, neden çoğumuzun inandığı mantıklı varsayımları kabul edersek bunların ardından geldiğini açıklayacağım. Ayrıca, eğer siyasi eşitliği kabul edersek Tablo 4'teki beşinci kriteri de eklemeniz gerektiğini de göstereceğim.

Demokrasinin şimdiye kadar bahsettiğim avantajları, geçmişte ve günümüzde var olan demokrasilerde görülme eğiliminde. Ancak 2. Bölümde gördüğümüz gibi, demokratik sistemlerin bugün yakından bildiğimiz bazı politik kurumları son yüzyıllarda ortaya çıkmıştır, hatta aralarından birisi, yetişkinlerin genel oy kullanma hakkı, çoğunlukla 20. yüzyılın bir ürünüdür. Bütün yetişkinlerin oy kullanma hakkına sahip olduğu bu modern temsili sistemlerin, eski demokrasilerde ve cumhuriyetlerde var olduğu iddia edilemeyecek, iki ayrı avantajı daha vardır.

9. Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar.

Demokratik hükümetlerin bu olağandışı avantajı çoğu kişi açısından umulmadık ve beklenmedik bir avantajdı. 20. yüzyılın son on yılına gelindiğinde kanıtlar çok belirgin hale geldi. 1954 - 1989 yılları arasındaki 34 uluslararası savaştan hiçbiri demokratik ülkeler arasında yapılmadı. Dahası "aralarında savaş beklentisi ya da hazırlığı da görülmedi."[7] Bu gözlem 1945 öncesi için de geçerli. 19. yüzyılda erkek nüfusunun önemli bir kısmının oy kullanma hakkına sahip olduğu temsili hükümetlere sahip olan ülkeler birbirleriyle savaşmadılar.

Tabii ki modern demokratik hükümetler I. ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi, demokratik olmayan ülkelerle savaşa girdiler. Yendikleri halklar üzerinde askeri güç kullanarak kolonyal yönetimler oluşturdular. Kimi zaman başka ülkelerin siyasi hayatlarına müdahale ettiler, hatta hükümetleri güçsüzleştirdiler ya da düşürülmelerine yardımcı oldular. Örneğin 1980'lere kadar ABD'nin, Latin Amerika'daki diktatörlüklere askeri destek verdiği yolunda çok fazla kayıt var; ABD 1954'te Guatemala'daki yeni seçilmiş hükümeti düşüren askeri darbeye yardımcı olmuştu.

Bunlara rağmen, dikkate değer olan, modern temsili demokrasilerin *birbirleriyle* savaşa girmiyor olmalarıdır. Bunun sebepleri çok açık değildir. Belki aralarındaki büyük miktarlardaki uluslararası ticaret, onları savaştansa ittifaka yönlendiriyordur.[8] Ancak demokratik halkın ve liderlerin uzlaşma sanatını öğrendikleri de bir gerçektir. Buna ek olarak, demokratik ülkelerin vatandaşları diğer demokratik ülkelerdeki insanları daha az tehdit edici, daha kendileri gibi, daha güvenilir görme eğilimindedirler. Son olarak, barışçı görüşmeler, antlaşmalar, ittifaklar ve demokratik olmayan düşmanlara karşı ortak savunma tarihi, onların savaşmaktansa barış için çalışma eğilimini güçlendirmektedir.

Böylece daha demokratik bir dünya aynı zamanda daha barışçı bir dünya olmayı da vaat ediyor.

10. Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.

İki yüzyıl öncesine kadar siyaset filozofları arasında demokrasinin tutumlu insanlara uygun olduğu konusunda yaygın bir inanış vardı: servetin aristokrasilerin, oligarşilerin ve monarşilerin göstergesi olduğuna inanılırdı, demokrasinin değil. Ancak 19. ve 20. yüzyıllarda yaşananlar bunun tam tersini gösterdi. Demokrasiler zengindi, buna karşılık demokratik olmayanlar, genel olarak fakirdi.

Zenginlik ve demokrasi arasındaki ilişki özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında dikkat çekti. Bunun, temsili demokrasi ve piyasanın çoğunlukla çok fazla denetlenmediği, çalışanların bir yerden ya da işten birine özgürce gidebildikleri, özel sektöre ait firmaların satışlar ve kaynaklar için rekabet ettikleri ve tüketicilerin bu rakip firmaların arz ettikleri mal ve hizmetler arasından seçim yapabildikleri piyasa ekonomisi arasındaki ilişkiden kaynaklandığı söylenebilir. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde piyasa ekonomisine sahip olan ülkelerin tümü demokratik değildi ama demokratik ülkelerin hepsinde piyasa ekonomisi vardı.

Geçen iki yüzyılda piyasa ekonomileri genellikle alternatiflerinden daha fazla kazanç sağladılar. Böylece eskiden kalan inanç tersine döndü. Bütün modern demokratik ülkelerin piyasa ekonomileri olduğu için, piyasa ekonomisine sahip bir ülkenin zenginleşmesi muhtemel olduğu gibi, modern bir demokratik ülkenin de zengin bir ülke olması muhtemeldir.

Demokrasilerin demokratik olmayan sistemlere göre başka ekonomik avantajları da vardır. Öncelikle, demokratik ülkeler halkın eğitimini teşvik ederler, eğitimli bir işgücü de yeniliklerin uygulanmasına ve ekonomik büyümeye yardımcı olur. Buna ek olarak, kanunlar demokratik ülkelerde daha güçlüdür; mahkemeler daha bağımsızdır; mülkiyet hakları daha güvenlidir; kontratlar daha etkin uygulanır; hükümetin ve politikacıların ekonomiye

keyfi müdahaleleri pek görülmez. Son olarak, modern ekonomiler iletişime dayanır ve demokratik ülkelerde iletişim üzerindeki kısıtlamalar çok daha azdır. Bilgiyi aramak ve ona ulaşmak daha kolay ve demokratik olmayan rejimlerin çoğunda olduğundan çok daha güvenlidir.

Özetle, iki tarafta da eksik olan bazı şeylere rağmen, genel olarak, modern demokratik ülkeler, içinde piyasa ekonomisinin avantajlarına ve ekonomik büyümeye erişilebilecek olan açık fikir ortamını, demokratik olmayan rejimlerin yönetimlerinden daha iyi sağladılar.

Ancak modern demokrasiler ve piyasa ekonomileri arasındaki ilişki iki taraf için de avantajlara sahip olsa da, piyasa ekonomilerinin demokrasiye verdiği bir zararı görmezden gelemeyiz. Piyasa ekonomisi, ekonomik eşitsizlik doğurduğu için demokratik bir ülkenin bütün vatandaşları arasında tam bir siyasal eşitliğe ulaşmaya yönelik umutları zedeleyebilir. Bu probleme 14. Bölümde döneceğiz.

DEMOKRASİNİN AVANTAJLARI: ÖZET

Demokratik hükümetler de dâhil olmak üzere, herhangi bir hükümetten çok fazla şey beklemek büyük bir hata olur. Demokrasi vatandaşların mutlu, zengin, sağlıklı, akıllı, barışçı ya da adil olacakları konusunda garanti veremez. Bu hedeflere ulaşmak demokratik hükümetler dâhil, hiçbir hükümetin yetenekleri dâhilinde değildir. Dahası, demokrasi her zaman ideallerden daha azını gerçekleştirebilmiştir. Daha demokratik bir yönetim için geçmişte gösterilen bütün çabalar gibi, modern demokrasilerin de pek çok eksiği vardır.

Ancak, kusurlarına rağmen demokrasiyi uygulanabilir herhangi bir alternatifinden daha çekici kılan yararlarını da görmeden geçemeyiz:

1. Demokrasi zalim ve kötü diktatörlerin yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur.
2. Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.
3. Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha fazla kişisel özgürlük sağlar.
4. Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.
5. Sadece demokratik bir hükümet, insanların kendi kaderlerini tayin özgürlüklerini yasayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.
6. Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir.
7. Demokrasi, insanı, gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler.
8. Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok siyasal eşitlik sağlar.
9. Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar.
10. Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.

Bütün bu avantajlarla demokrasi, çoğumuz için, herhangi bir alternatiften çok daha iyi bir seçimdir.

Bölüm 6

Neden Siyasal Eşitlik? -I-

ÖZSEL EŞİTLİK

Pek çok insan demokratik yönetimin, gerçekçi olarak ulaşılabilir olan alternatiflerinden daha üstün olduğu yönündeki inançlarını desteklemek için, demokrasinin bir önceki bölümde bahsettiğim avantajlarının yeterli, hatta belki de fazla bile olduğunu düşünecektir. Ancak yine de demokrasiye inanmak bunu peşin olarak kabul etmek olduğu için, vatandaşların yönetim sürecine katılırken onlara politik bakımdan *eşitler gibi* davranılması gerektiğini varsaymanızın makul olup olmayacağını düşünebilirsiniz. Demokratik bir yönetim süreci için gerekli olan haklar neden vatandaşlara eşit olarak dağıtılsın ki?

Bunun cevabı demokrasiye inanmak açısından çok önemli olsa da açık olmaktan çok uzaktır.

EŞİTLİK AÇIKLAMAYA GEREK DUYAR MI?

1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarları, daha sonra bütün dünyada bilinecek şu sözleri yazdılar: "Bütün insanların eşit yaratıldıklarına, Yaratıcı tarafından onlara Hayat, Özgürlük ve mutluluğunu arama hakkı gibi geri alınamaz bazı

Haklar verildiğine inanıyoruz." Eğer eşitlik aşikârsa, o zaman daha fazla doğrulamaya çalışmak gerekli değildir. Bağımsızlık Bildirgesi' nde bu konuda bir açıklama bulunmaz. Ancak çoğumuz için bütün erkeklerin –ve kadınların– eşit yaratıldığı aşikâr olmaktan çok uzaktır. Eğer bu varsayımın doğruluğu aşikâr değilse, onu kabul etmeyi makul bir biçimde hakli çıkarabilir miyiz? Eğer yapamazsak, bunu doğru kabul eden bir yönetim sürecini nasıl savunabiliriz?

Eleştirmenler genellikle, Bağımsızlık Bildirgesi'ndeki gibi eşitlik üzerine iddiaların boş sözlerden daha fazla bir şey olmadığını söylediler. Eğer böyle bir iddianın insanoğluna dair bir gerçeği ifade ettiği varsayılıyorsa, bunun açıkça yanlış olduğunda ısrar ettiler.

Yanlışlık ithamına eleştirmenler bazen ikiyüzlülüğü de eklerler. Buna örnek olarak Bildirge'nin yazarlarının, bağımsızlığını ilan etmekte olan yeni eyaletlerde, insanların büyük birçoğunluğunun Yaratıcıları tarafından verildiği söylenen geri alınamaz haklarını kullanmaktan uzak olduğuna dair uygunsuz gerçeği görmezden gelmelerini gösteriyorlar. O zaman, uzun zaman sonra da kadınlar, köleler, özgür zenciler ve yerliler sadece siyasi haklarından değil yaşam, özgürlük ve mutluluğunu arama hakkı için gerekli olan pek çok "geri alınamaz hak"tan da mahrum bırakıldılar. Hatta mülkiyet de "geri alınamaz" bir haktı, köleler sahiplerinin malıydı. Bildirge'nin en önemli yazarı olan Thomas Jefferson'ın da köleleri vardı. Önemli noktalarda, kadınlar da kocalarının malı sayılıyorlardı. Özgür erkeklerin de önemli bir kısmının –kimi zaman %40'a ulaştığı tahmin ediliyor– oy kullanma hakkı yoktu, çünkü 19. yüzyıla girerken, yeni Amerikan eyaletlerinde oy kullanma hakkı toprak sahiplerine tanınıyordu.

Ne o zaman ne de daha sonra eşitsizlik Amerika'ya özgüydü. Tam tersine. 1830'larda Fransız yazar Alexis de Tocqueville, Avrupa'yla kıyaslandığında Amerika'nın en önemli karakteristik-

lerinden birinin vatandaşlarına tanıdığı olağanüstü sosyal eşitlik olduğu sonucuna varmıştı.

1776'dan bu yana pek çok eşitsizliğin ortadan kalkmış olmasına rağmen pek çoğu da hâlâ devam ediyor. Eşitsizliklerin nerede olduğunu görmek için etrafımıza bakmamız yeterli. Eşitlik değil eşitsizlik insanoğlunun doğal hali gibi görünüyor.

Thomas Jefferson insani konularda öylesine tecrübeliydi ki, onun, insanların pek çok önemli konuda yeteneklerinin, avantajlarının ve fırsatlarının doğumda eşit dağıtılmadığının, yetiştiriliş, ortam ve şansın da bu eşitsizliğe katkıda bulunduğunun apaçık bir gerçek olarak farkında olmaması imkânsızdı. Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzalayan 55 adam –deneyimli kişiler, avukatlar, tüccarlar, çiftçiler– insanlar konusunda bilgisiz değillerdi. Cahil ya da sadece ikiyüzlü olmadıklarını kabul edersek, bütün insanların eşit yaratıldığına dair cesur iddiayla ne demek istiyorlardı?

Tersini ispatlayan pek çok kanıt olmasına rağmen, insanoğlunun temelde eşit olduğu fikri Jefferson'a, kendinden önce İngiliz felsefecileri Thomas Hobbes'a ve John Locke'a olduğu gibi, mantıklı geliyordu.[1] Jefferson'dan sonra da, birçok kişi daha, bir şekilde, insanların eşit olduğu fikrini kabul etti. Pek çok kişi için eşitlik basit bir gerçektir. 1835'te Avrupa ve Amerika'da gözlemlediği "koşulların artan eşitliği" Alexis de Tocqueville'e o kadar dikkat çekici gelmişti ki bunun için şunları söylemiştir: "bu Tanrı'nın bir lütfudur, İlahi bir hükmün bütün özelliklerini taşır, evrenseldir, eskimez, bütün insan müdahalelerini bertaraf eder, bütün olaylar ve insanlar gelişimine katkıda bulunur."[2]

ÖZSEL EŞİTLİK: AHLAKİ BİR YARGI

Eşitlikler ve eşitsizlikler neredeyse sonsuz bir farklılaşma gösterebilirler. Bir maratonu ya da heceleme yarışmasını kazanabilme yeteneğinin eşitsizliği başka bir şeydir; oy verme, konuşma ve yönetime başka şekillerde katılma fırsatlarının eşitsizliği bambaşka.

Demokratik bir devletin vatandaşlarının siyasi açıdan eşit olmaları düşüncesine neden inanmamız gerektiğini anlamak için, bazen eşitlikten bahsederken, olaylarla ilgili bir yargıda bulunmadığımızı anlamamız gerekir. İnandıklarımızın, maratona ya da heceleme yarışmasına katılanlar hakkında yorum yaptığımızda olduğu gibi, doğru olduğunu ya da olacağını söylemeye çalışmıyoruz. Onun yerine insanoğlu hakkında ahlaki bir yargıda bulunmak istiyoruz; *olması gerektiğine* inandığımız bir şey hakkında konuşmak istiyoruz. Böyle bir ahlaki yargıya örnek olarak şunu gösterebiliriz: "Her insanın iyiliğinin diğerlerinin iyiliğine özü bakımından eşit olduğunu kabul etmeliyiz." Bildirge'de kullanılan sözlerle, *ahlaki* bir yargı olarak, bir insanın hayatının, özgürlüğünün ve mutluluğunun başka bir insanın hayatından, özgürlüğünden ve mutluluğundan özsel olarak daha değerli ya da az değerli olmadığı konusunda ısrarcıyız. Bunun sonucu olarak, her insana, hayat, özgürlük, mutluluk ve diğer temel faydalar ve çıkarlar konusunda eşit talepte bulunuyorlarmışçasına davranmamız gerektiğini söylüyoruz. Bu ahlaki yargıya *özsel eşitlik* adını vermeme izin verin.

Bu ilke bizi çok ileriye götürmez ve bunu bir devletin yönetimine uygulayabilmek için ima ettiği bir ilkeyi de eklemek yardımcı olacaktır: "Hükümet bir karar verirken, o kararın etkileyeceği bütün insanların iyiliğine ve çıkarlarına aynı derecede özen göstermelidir." Peki neden özsel eşitlik ilkesini bir devletin yönetimine uygulamalı ve onu herkesin çıkarlarını aynı derecede korumak zorunda bırakmalıyız? Bildirgenin yazarlarından farklı olarak özsel eşitliğin sorgusuz sualsiz var olduğu iddiası, bana ve şüphesiz pek çok kişiye daha, inanılması çok zor bir iddia olarak geliyor. Ancak özsel eşitlik insanoğlunun değeri konusunda öylesine esaslı bir bakış açısını somutlaştırıyor ki, daha rasyonel açıklamaya yakın duruyor. Olaylara dayanan yargılarda olduğu gibi, ahlaki yargılarda da eğer bir varsayımı temeline kadar takip

ederseniz sonunda mantıklı fikirlerin sizi daha ileri götüremeyeceği bir noktaya varırsınız. Martin Luther'in 1521'de söylediği unutulmaz deyişiyle: "Vicdanın karşısında hiçbir şey yapmamak ne güvenlidir ne de akıllıca. Burada duruyorum; başka türlüsünü yapamam. Tanrı yardımcım olsun. Amin."

Özsel eşitlik ilkesinin bu nihai sınırlara yakın durmasına rağmen biz henüz oraya ulaşmış sayılmayız. İnanıyorum ki, pek çok nedenden dolayı özsel eşitlik bir devletin yönetiminin üzerinde kurulabileceği makul bir ilkedir.

NEDEN BU İLKEYİ BENİMSEMELİYİZ?

Ahlaki ve dini nedenler. Öncelikle, dünya üzerindeki çok sayıda insan için bu ilke, en temel ahlaki inançları ve ilkeleriyle uyumludur. Hepimizin eşit olarak Tanrı'nın çocukları olduğumuz Yahudilik'in, Hıristiyanlık'ın ve İslam'ın akidesidir; Budizm de buna yakın bir bakış açısı taşır (Dünyadaki temel dinler arasında Hinduizm bir istisna olabilir). Çoğu ahlaki düşünce ve ahlak sistemi açıkça ya da üstü kapalı olarak bu ilkeyi kabul eder.

Alternatif ilkelerin zayıflığı. Ikinci olarak, diğer topluluklarda durum ne olursa olsun, bir devleti yönetirken çoğumuz bütün genel alternatifleri makul ya da inandırıcı bulmayız. Vatandaş Jones'un şunu devletin yönetimi için alternatif bir ilke olarak sunduğunu düşünün: "Karar alırken hükümet her zaman benim iyiliğimi ve çıkarlarımı diğerlerinden üstün tutmalıdır." Üstü kapalı bir şekilde özsel eşitlik ilkesini reddeden Jones özsel üstünlük –en azından Jones'un özsel üstünlüğü– olarak adlandırılabilecek bir ilkeyi öne sürüyor. Özsel üstünlük iddiası, genelde olduğu gibi, daha kapsamlı hale de getirilebilir tabii ki: "Benim grubumun [Jones'un ailesi, sınıfı, kastı, ırkı vs.] iyiliği ve çıkarları diğerlerininkinden daha üstündür."

Bu noktada biz insanoğullarının egoizmin gölgesinden daha fazlasına sahip olduğumuzu görmek kimseyi şaşırtmayacaktır:

hepimiz kendi çıkarlarımızla, farklı derecelerde, diğerlerininkinden daha fazla ilgileniriz. Bunun sonucunda, birçoğumuz kendimiz ve en yakınlarımız için böyle bir iddiada bulunmak için baş tan çıkarılabiliriz. Ancak devletin yönetimini bizim kontrol edeceğimizden emin olmadıkça neden başkalarının özsel eşitliğini temel siyasi ilke olarak kabul edelim?

Elbette, yeterli güce sahip bir kişi ya da grup sizin itirazlarınıza karşı –tam anlamıyla cesedinizi çiğneyerek– kendi özsel üstünlüğünü iddia edebilir. İnsanlık tarihi boyunca pek çok kişi ya da grup güçlerini bu yönde –kötüye– kullanmışlardır. Ancak çıplak gücün sınırları olduğu için, diğerlerine karşı özsel bir üstünlük sağlama iddiasında olanlar, tersi durumda, zayıf olan iddialarını efsane, gizem, din, gelenek, ideoloji ve ihtişam altında gizlemişlerdir.

Ancak bu ayrıcalıklı grubun bir üyesi değilseniz ve onların özsel üstünlük konusundaki iddialarına rahatça karşı koyabiliyor olsaydınız, yine de, bu akıl almaz ilkeye özgürce ve bilerek razı olur muydunuz? Bu konuda çok ciddi şüphelerim var.

Basiret. Bir devletin yönetimine temel olarak özsel eşitlik ilkesini kabul etmek için şimdiye kadar sunduğum iki sebep, bir üçüncüyü ortaya çıkarıyor: basiret. Bir devlet yönetimi sadece büyük yararlar sağlamadığı, aynı zamanda büyük zararlar da verebildiği için basiret, hükümetin olağanüstü kapasitesinin ne yönde kullanılacağına dair dikkatli bir tedbir sağlar. Sizin iyiliğinizi ve çıkarlarınızı tamamen ve sürekli olarak diğerlerinin üzerinde tutacak bir yönetim süreci, kendinizin ya da grubunuzun her zaman hâkim olacağından emin olsaydınız çekici olabilirdi. Fakat pek çok insan için ortaya çıkan sonuç o kadar beklenmedik ya da en azından belirsiz olur ki, sizin çıkarlarınızın herkesinkiyle eşit tutulmasını istemek daha güvenli hale gelir.

Kabul edilebilirlik. Sizin kabul edilmesini basiretli bulduğunuz bir ilkeyi daha pek çok kişi de öyle bulacaktır. Herkesin eşit dere-

cede gözetileceği bir sürecin hedeflerinize ulaşmak için işbirliğine ihtiyaç duyacağınız diğer insanların da rızasını güvence altına almasının daha büyük bir ihtimal olduğu gibi makul bir sonuca varabilirsiniz. Bu açıdan bakıldığında özsel eşitlik ilkesi çok mantıklı görünüyor.

Ancak, Bağımsızlık Bildirgesi'nde tersinin iddia edilmesine rağmen, neden özsel eşitlik ilkesini savunmamız ve devleti yönetirken herkesin çıkarlarını eşit ölçüde göz önüne almamız gerektiği açık olmaktan çok uzaktır.

Ama özsel eşitliği ahlak, basiret ve kabul edilebilirlik temelinde haklı çıkan bir yönetim ilkesi olarak yorumladığımız takdirde alternatiflerinin hepsinden daha anlamlı görünüyor.

Bölüm 7

Neden Siyasal Eşitlik? -II-

SİVİL YETERLİLİK

Özsel eşitliği ve çıkarların eşit olarak göz önüne alınmasını sağlam ahlaki yargılar olarak kabul etsek bile, demokrasinin bir devleti yönetmek için en iyi yöntem olduğunu kabul etmek zorunda değiliz.

DEMOKRASİYE KARŞI KORUYUCULUK İDDİASI

Neden böyle olduğunu görmek için, küçük bir vatandaş grubunun bir üyesinin size ve diğerlerine şöyle dediğini düşünelim: "Biz de sizin gibi özsel eşitliğe inanıyoruz. Ancak biz herkesin iyiliği fikrine derinden bağlı olmakla kalmıyoruz; biz ona nasıl ulaşılacağını da çoğu kişiden daha iyi biliyoruz. Bunun sonucu olarak yönetmek için biz insanların çoğunluğundan daha uygunuz. Bize hükümet üzerinde tam yetki verirseniz bilgimizi ve işgücümüzü genelin iyiliğine hizmet etmek için kullanacağız ve bunu yaparken de herkesin iyiliğine ve çıkarlarına eşit önem vereceğiz."

Yönetimin, kendini genelin iyiliği için yönetmeye adamış ve buna ulaşmak için gereken bilgi açısından diğerlerinden daha üstün olanlara –Platon'un Koruyucular adını verdiği kişilere– yerilmesi gerektiği iddiası her zaman demokratik fikirlerin en önemli rakibi olmuştur. Koruyuculuğu savunanlar demokrasiye zayıf göründüğü bir noktadan saldırıyorlar: sıradan insanların kendi kendilerini yönetmeye muktedir olmadıklarını iddia ediyorlar. İnsanların daha önce bahsettiğimiz anlamda özsel olarak eşit olduklarını kesin olarak reddetmiyorlar. Platon'un ideal Devlet'inde olduğu gibi Koruyucular herkesin iyiliğine hizmet etmeyi ve en azından ima yoluyla kendi gözetimleri altındakilerin iyilikleri ve çıkarları konusunda özsel olarak eşit olduklarını kabul ederler. Platon'un verdiği anlamda Koruyuculuğu savunanlar, koruyucu olarak seçilenlerin çıkarlarının özsel olarak diğerlerinden daha üstün olduğunu iddia etmezler. Yönetme konusunda uzman olanların, yani Koruyucuların, genel olarak neyin iyi olduğu ve onu elde etmenin en iyi yollarının neler olduğu konusundaki bilgileriyle daha üstün olduklarını ileri sürerler.

Koruyuculuk argümanı ikna edici pek çok benzetmeyi kullanır, özellikle uzmanlık bilgisi ve yetenek içeren benzetmeleri: örneğin, bir doktorun hastalık ve sağlık konularındaki üstün bilgisi ya da bir pilotun bizi gideceğimiz yere sağ salim götürmedeki üstün yeteneği. O zaman neden yönetme konusunda üstün yeteneği olanların devletin sağlığı konusunda hayati kararları almalarına ve hükümeti doğru hedefine, halkın iyiliğine, ulaştırmalarına izin vermeyelim? Tabii ki, bütün insanların kendi çıkarları hakkında en doğru kararları verebileceğini düşünemeyiz. Çocuklar, açıkçası, veremezler: onlar kendi kararlarını verebilecek duruma gelene kadar başkaları, genellikle de ebeveynleri onların koruyucusu olmalıdır. Yetişkinlerin de çıkarları, hedeflerine ulaşmanın en iyi yolunun hangisi olduğu konusunda yanılabilecekleri ortak deneyimlerle ispatlanmıştır: hepimiz geçmişte

verdiğimiz bazı kararlardan pişmanlık duyarız. Yanıldığımızı itiraf ederiz. Dahası, neredeyse hepimiz iyiliğimiz, mutluluğumuz, sağlığımız, geleceğimiz, hatta hayatta kalmamızla doğrudan ilgili, çok önemli kararları vermesi için uzmanlara güveniriz. Sadece doktorlara, cerrahlara, pilotlara değil, gitgide karmaşıklaşan toplumumuzun içerisindeki çok sayıda farklı kişiye de. Eğer böyle önemli konularda uzmanların karar vermesine izin veriyorsak neden *yönetimi* de uzmanlarına bırakmıyoruz?

Ne kadar çekici görünürse görünsün, demokraside çok Koruyuculuğu savunan argüman, benzetmelerdeki bazı çok önemli açıklarla yeterince ilgilenmez.

Bazı ikinci derecede kararları uzmanlara bırakmak, önemli kararlar hakkındaki son kararları da onların kontrolüne vermek demek değildir. Eski bir Amerikan atasözünde dendiği gibi uzmanların her dediklerini sorgusuz sualsiz kabul etmemek gerekir. Uzmanlar, bazı önemli konularda sizden daha üstün bir bilgiye sahip olabilirler. İyi bir doktor hastalığınıza teşhis koymayı, izleyeceği gelişmeyi, ne kadar ağır geçeceğini, en doğru tedavinin ne olacağını ve aslında tedavi edilip edilemeyeceğini sizden daha iyi bilebilir. Mantıklı düşünerek doktorunuzun tavsiyelerine uymayı tercih edebilirsiniz, ama bu, onun önerdiği tedaviyi kabul edip etmemeniz konusundaki kararı ona bırakmanız demek değildir. Buna benzer şekilde, hükümet yetkililerinin uzmanlardan yardım alması bir şeydir, siyasi bir seçkinler sınıfının sizin uymak zorunda kalacağınız kanunlar ve politikaları belirleme gücüne sahip olması bambaşka bir şey.

Bireylerin verdikleri kişisel kararlar bir devletin yönetiminin verdiği ve uyguladığı kararlarla eş değildir. Koruyuculuk ve demokrasi arasındaki tartışmada temel nokta bireyler olarak bizim, zaman zaman uzmanlara güvenmemiz gerekip gerekmediği değildir. Asıl konu kimin ya da hangi grubun hükümetin kararlarında son sözü söyle-

yeceğidir. Belirli kişisel kararları sizden daha uzman olan doktor, muhasebeci, avukat, pilot gibi kişilere bırakmak isteyebilirsiniz. Ancak bu, kendiliğinden, hükümetin önemli kararlarını, gerekirse zor kullanarak, hapsederek, hatta belki ölüm cezası vererek uygulanacak olan kararları kontrol etme yetkisini bir siyasi seçkinler sınıfına vermenizin de makul olduğu anlamına gelmez.

Bir devleti iyi yönetmek sadece bilimsel bilgiden fazlasını gerektirir. Yönetim, fizik ya da kimya, hatta bazen tıbbın da olduğu anlamda bir bilim değildir. Bunun doğru olmasının pek çok nedeni vardır. Örneğin politikalar hakkındaki, kişisel ya da hükümetle ilgili, neredeyse bütün önemli kararlar etik yargılar gerektirir. Hükümet politikalarının hangi amaçlara (adalet, hakkaniyet, doğruluk, mutluluk, sağlık, hayatını devam ettirmek, güvenlik, refah, eşitlik ya da herhangi bir şey) ulaşmak için tasarlanmaları gerektiği hakkında karar vermek etik bir yargıda bulunmak demektir. Etik yargılar bildiğimiz anlamda "bilimsel" yargılar değildir.[1]

Ancak çoğu zaman olumlu hedefler birbiriyle çakışır ve kaynaklar da kısıtlıdır. Bunun sonucu olarak, politikalar hakkında verilen kararlar ister kişisel ister hükümetle ilgili olsun, her zaman tercih edilmeleri nedensel bakımdan ilişkili olduğu alternatiflerinin faydalarından fedakârlık yapmayı kaçınılmaz kılan durumlar, farklı amaçların dengelenmesi konusunda yargılar gerektirirler. Örneğin, ekonomik eşitliği sağlamak ekonomik müşevvikleri zayıflatabilir; yaşlılar için harcanan paralar gençlerin üzerine yüklenebilir; şu anda yaşayan nesiller için yapılan harcamaların bedeli gelecek nesillere ödetilebilir; bir bölgedeki vahşi hayatı korumak oradaki madencileri ve oduncuları işlerinden edebilir. Farklı amaçlar arasındaki alternatiflerinin* sağlayabileceği faydalardan fedakârlığı gerektiren tercihler hakkındaki yargılar

---

* trade-off

"bilimsel" değildir. Ampirik kanıtlar önemli ve gereklidir ama hiçbir zaman yeterli değildir. Bir amaca, faydaya ya da hedefe ulaşabilmek için diğerinden ne kadar fedakârlık edileceğine karar verirken bilimsel bilginin sağlayabileceğinden çok farklı bir şeye ihtiyaç duyarız.

Politikalar hakkında karar verirken pek de "bilimsel" olmayan yargılara gerek duyulmasının bir nedeni daha vardır. İzlenecek politikaların hedefleriyle ilgili kararlara genel bir şekilde varılabilse bile izlenecek yollar konusu neredeyse her zaman belirsiz ve ihtilaflıdır: amaca en iyi nasıl ulaşılacağı, farklı yolların istenirliği, uygulanabilirliği, kabul edilebilirliği ve muhtemel sonuçları. Fakirlere, işsizlere ve evsizlere bakmanın en iyi yolu nedir? Çocukların çıkarları en iyi nasıl korunur ve geliştirilir? Askeri savunma için ne büyüklükte bir bütçe gerekir ve bu ne gibi amaçlar için kullanılır? Bunlar gibi sorulara cevap verebilecek "bilimsel" ya da "uzman" bilgiye sahip insanlardan oluşan bir grubun varolmasının ya da oluşturulabilmesinin imkânsız olduğuna inanıyorum. Arabamızı tamir etmesi için kuramsal bilgiye sahip bir fizikçiye mi yoksa iyi bir araba tamircisine mi güveniriz?

Bir devleti iyi yönetmek bilgiden daha fazlasını gerektirir. Aynı zamanda dürüstlük, gücün bütün muazzam ayartıcılıklarına karşı sağlam bir direnç, kendisinin ya da kendi grubunun yararındansa toplumun iyiliğine sürekli ve kararlı bir adanmışlık.

Uzman kişilerin sizin vekiliniz olarak hizmet etmeye ehil olmaları, onların sizin yöneticileriniz olarak hizmet etmeye de ehil olmaları anlamına gelmez. Koruyuculuk savunucularının bir değil, iki iddiası vardır. Hem, iyi bir hükümetin hangi hedeflere ulaşmak için çalışması gerektiği ve onlara ulaşmanın en iyi yolları konusunda daha üstün bilgiye sahip bulunan hem de kendilerini halkın iyiliğini aramaya, devleti yönetmek için mutlak gücün rahatça verilebileceği kadar adamış olan yönetici bir elit sınıf oluşturulabileceğini ileri sürerler.

Az önce gördüğümüz gibi, ilk iddia çok belirsizdir. Ancak bu haklı çıkarılabilecek olsa bile ikinci iddiayı tek başına destekleyemez. Bilgi ve güç bambaşka şeylerdir. Gücün, onu kullananlar üzerindeki muhtemel etkilerini Lord Acton adında bir İngiliz baronu 1887'deki ünlü konuşmasında kısaca özetlemiştir: "Güç yozlaşma eğilimindedir; mutlak güç ise mutlak olarak yozlaşır." Bundan yüzyıl önce politikada deneyim sahibi, İngiliz devlet adamı William Pitt benzer bir gözlem yapmıştır. Pitt, Parlamento'da yaptığı bir konuşmada "Sınırsız güç, ona sahip olanların akıllarını yozlaştırmaya eğilimlidir," demiştir.

Bu konuda deneyim sahibi olan 1787'deki Amerikan Anayasa Kongresi'nin üyelerinin genel görüşü de bu yöndeydi. En yaşlı delege, Benjamin Franklin "Beyler, insan ilişkilerinde çok etkili olan iki önemli tutku vardır," demişti, "bunlar, hırs ve açgözlülüktür; güç aşkı ve para aşkı." En genç delegelerden biri olan Alexander Hamilton da aynı fikirdeydi: "İnsanlar gücü sever." En deneyimli ve etkili delegelerden biri olan George Mason da "İnsanın doğası gereği, gücü elinden tutanların... her zaman, yapabildikleri sürece... onu artıracaklarından emin olabiliriz," diyerek aynı fikirde olduğunu belirtmiştir.[2]

Devleti yönetme gücü verilen yönetici elit sınıf, güce sahip oldukları zaman ne kadar akıllı ve değerli olursa olsun birkaç yıl ya da birkaç nesil sonra onu kötüye kullanabilir. Eğer insanlık tarihinden dersler alınabilirse, bunlardan biri, yozlaşma, kayırma, kişi ve grup çıkarlarının önde tutulması ve devletin zorlayıcı gücü üzerindeki tekellerin kötüye kullanılması, vatandaşlardan gelir elde edilmesi, kendilerine itaat edilmesini zorla sağlamaları yoluyla, bir devletin Koruyucularının despotlara dönüşeceğidir.

Son olarak, bir ütopya tasarlamakla, onu gerçeğe dönüştürmek çok farklıdır. Koruyuculuğun avukatları uygulamada çok sayıda ve çok zor sorunlarla karşı karşıyadır: koruyuculuk nasıl başlatılacak? Anayasayı hazırlayıp yürürlüğe koyacak olanlar kimdir? İlk

koruyucular nasıl seçilecek? Eğer koruyucular sınırsız zorlamaya değil, bir şekilde yönetilenlerin rızasına dayanıyorsa, yönetilenler nasıl razı edilecekler? İlk koruyucular nasıl seçilirlerse seçilsinler kendilerinden sonra gelecekleri, bir kulübün üyeleri gibi, onlar mı seçecekler? Eğer öyleyse, sistem yeteneğe bağlı aristokrasiyken doğuma bağlı oligarşiye dönüşerek yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaz mı? Buna rağmen, var olan koruyucular kendilerinden sonra gelecek olanı seçmezlerse, kim seçecek? Görevini kötüye kullanan ve suistimal eden koruyucular nasıl görevden alınacak? vb.

VATANDAŞLARIN YÖNETME YETERLİĞİ

Koruyuculuk savunucularının reçeteleri, az önce anlattığım sorunlara ikna edici çözümler getirmedikçe, bence, basiret ve mantık, onların savundukları argümanları reddetmemizi gerektirmektedir. Koruyuculuğu reddederek şu sonuca varırız: *Hiçbir yetişkin, yönetim açısından, diğerlerine kıyasla, bir devletin yönetimi üzerinde tam ve nihai yetkiyle donatılacak kadar daha ehil değildir.*

Peki, Koruyucular tarafından yönetilmemeliysek kim tarafından yönetilmeliyiz? Elbette, kendimiz tarafından.

Pek çok konuda, aksini ispatlayan ikna edici bir açıklama olmadıkça, her yetişkinin kendisinin iyiliği ve çıkarları için neyin en doğru olacağına karar vermesine müdahale edilmemesi gerektiğine inanırız. Sadece yetişkinlerin bireysel özerklikleri için bu varsayımda bulunuruz, çocukların değil. Deneyimlerimize dayanarak, çocukların çıkarlarını korumak için ebeveynlerinin Koruyuculuk yapmaları gerektiğini düşünürüz. Eğer ebeveynler bunu başaramazlarsa, o zaman başkaları, belki de yönetim duruma el koyma ihtiyacı duyabilir.

Bazen, kendisine bakabilme kapasitesine sahip olmayan yetişkinler için de bu ön kabulün geçerliliğini reddederiz. Onların da, çocuklar gibi, koruyuculara ihtiyaçları vardır. Ancak, çocukla-

rın aksine bu ön kabulün geçerliliğinin kanunlar ve gelenekler tarafından reddedildiği çocukların aksine, yetişkinler konusunda bu ön kabul kolay kolay çiğnenemez. Kötüye kullanılabilme ihtimali çok açıktır. Bunun sonucu olarak, bağımsız bir çözüme, bir tür yargı sürecine ihtiyaç vardır.

Birkaç istisna dışında, yetişkinlerin kendileri için iyi olana karar verme hakkına sahip olmaları gerektiğini kabul ediyorsak, neden bu görüşü devletin yönetimi konusunda reddedelim? Buradaki asıl soru artık, yetişkinlerin günlük sorunları hakkında kişisel kararlar vermek için genel olarak muktedir olup olmadıkları değildir. Soru, yetişkinlerin devlet yönetimine katılmak için muktedir olup olmadıklarıdır. Peki öyleler mi?

Buna cevap verebilmek için önceki bölümlerde vardığımız sonuçları gözden geçirelim:

Demokrasi vatandaşlarına pek çok avantaj sağlar. Vatandaşlar despot yöneticilere karşı güçlü bir biçimde korunur; temel siyasi haklara sahiptirler; buna ek olarak, daha geniş bir özgürlük alanları vardır; en önemli kişisel menfaatlerini korumak ve geliştirmek için gerekli araçlara sahiptirler; kendi yaşamlarını düzenleyecek kanunların belirlenmesi sürecine katılabilirler; geniş bir ahlaki özerklik alanı içinde hareket edebilirler; kişisel gelişim için olağanüstü fırsatlar bulurlar.

Demokratik olmayan bir sisteme kıyasla demokrasinin bu avantajlara sahip olduğu sonucuna varırsak, pek çok önemli soru daha ortaya çıkar: Demokrasinin avantajlarına neden bazı insanlar sahip olsun da diğerleri olmasın? Neden bütün yetişkinler bunlardan yararlanamasın?

Eğer bir hükümetin her bir kimsenin çıkarı için aynı derecede çaba göstermesi gerekiyorsa, bütün yetişkinlerin, amaçları ister kendi dar çıkarları olsun, ister bütün herkesin çıkarlarını içersin, amaçlarına en iyi hizmet edecek kanunların ve politikaların belirlenmesi sürecine katılma haklarının da olması gerekmez mi?

Eğer hiç kimse yönetme konusunda, kendisine devlet yönetimi üstünde tam ve nihai otorite tevdi edilecek kadar çok belirgin üstün niteliklere sahip değilse, o halde kim yönetime katılmak için, bu kanunlara tabi olan yetişkinlerden daha niteliklidir?

Bu soruların ortaya çıkardığı sonuçtan bir başkası daha çıkıyor: *Tersi çok güçlü bir biçimde ortaya konmuş çok nadir durumlar dışında bir devletin kanunlarına tabi olan her yetişkinin, devletin demokratik yönetimi sürecine katkıda bulunmak için yeterince nitelikli olduğu düşünülmelidir.*

BEŞİNCİ DEMOKRATİK STANDART: DÂHIL OLMAK

Bu bölümde ortaya konan fikirlerden çıkan sonuç, bir devletin yönetiminde eşit söz sahibi olma hakkından yoksun bırakıldığınız takdirde* çıkarlarınızın söz sahibi olanlarınkiler kadar dikkate alınmamasının neredeyse kesin olduğudur. Eğer sizin söz hakkınız yoksa kim sizin adınıza konuşacak? Siz koruyamazsanız çıkarlarınızı kim koruyacak? Konu sadece bir birey olarak çıkarlarınız değil. Katılımın dışında bırakılan bir grubun üyesiyseniz, bu grubun temel çıkarları nasıl korunacak?

Cevap çok açıktır. Yönetime katılma fırsatı verilmeyen yetişkinlerin temel çıkarları yönetenler tarafından olması gerektiği gibi *korunup geliştirilmeyecek.* Bu konuda çok fazla tarihi kanıt vardır. Demokrasinin gelişimini kısaca incelerken gördüğümüz gibi, İngiltere'de, kralların ve kraliçelerin keyfi olarak, rızalarını almadan onlara zorlamalar getirmelerinden memnun olmayan asiller ve kentliler yönetime katılma hakkı istediler ve bunu elde ettiler. Yüzyıllar sonra temel çıkarlarının gözardı edildiğini düşünen orta sınıf da haklarını istedi ve elde etti. Hükümetlerin diğer konularda demokratik olduğu İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde bile kadınların, kölelerin, fakir insanların ve işçilerin vb. yasal olarak ya da sadece fiilen dışlanmaları, bu gruplara mensup kişi-

lerin sömürüden ve kötü muameleden korunmamaları anlamına geliyordu.

1861'de John Stuart Mill buna karşı çıktı, çünkü işçi sınıfının oy verme hakkı yoktu ve hükümette hiç kimse onların menfaatleri için söz söylemiyordu. Yönetime katılanların, işçi sınıfının çıkarlarını kendi çıkarlarına kasten feda etmeye niyetli olduğuna inanmadığını söylemesine rağmen, "Parlamento, ya da onu oluşturan üyelerden herhangi biri, bir an için durup da sorunlara bir işçinin gözünden baktı mı? İşçileri ilgilendiren bir konu ortaya çıktığında, işverenlerden başka birinin bakış açısıyla değerlendiriliyor mu?"[3] diye sormuştu. Aynı soru, antik dönemdeki ve modern cumhuriyetlerdeki köleler, 20. yüzyıldan önce, tarih boyunca kadınlar, 1960'lara kadar Amerika'nın güneyindeki ve 1990'lara kadar Güney Afrika'daki siyahlar gibi sözde özgür olan ama demokratik haklarından mahrum edilmiş pek çok insan için de soruldu.

Evet, bireyler ve gruplar bazen kendileri için neyin iyi olacağı konusunda yanılabilirler. Tabii ki bazen neyin kendi çıkarlarına olduğunu yanlış anlayabilirler. Ancak deneyimlerimiz bize hiçbir yetişkin topluluğunun kendilerini yönetme görevini diğerlerine güvenle veremeyeceğini gösterdi. Bu da bizi çok önemli bir sonuca götürür.

Hatırlarsanız, 4. Bölümde demokrasi için gerçekleştirilmesi gereken kriterlerden bahsetmiş ve beşinci kriteri sonraya bırakmıştım: yetişkinlerin dâhil edilmesi (bkz. Tablo 4). Bu bölüm ve bundan önceki bölüm, inanıyorum ki bize bir devletin demokratik yönetiminin bu standarda uyması için yeterli sebep verecektir. Başka bir şekilde söyleyeyim: *Tam dâhil olma. Demokratik olarak yönetilen bir devlette, vatandaşlar, geçici olarak orada bulunanlar ve kendilerine bakmaktan aciz oldukları kanıtlanmış kişiler dışında, kanunlara tabi olan bütün insanlardan oluşmalıdır.*

Koruyuculuk fikrini reddetmek ve siyasal eşitliği bir ideal olarak kabul etmek de geride bazı zor sorular bırakıyor.

Vatandaşların ve hükümet yetkililerinin uzmanlardan yardım almaları gerekmez mi? Tabii ki gerekir! Demokratik hükümetlerin iyi işleyebilmesi için uzmanların ve uzmanlaşmış bilginin önemi inkâr edilemez bir şeydir.

Kamu politikaları, genellikle, hiçbir hükümetin bu konuda çok bilgili uzmanların yardımını almadan tatmin edici kararlar alamayacağı kadar karmaşık bir konudur (gittikçe de karmaşıklaşmaktadır). Hepimizin nasıl ki, kişisel kararlarımızda yönlendirilmek için zaman zaman uzmanlara danışıp, önemli kararları onlara bırakmamız gerekiyorsa, demokratik hükümetler dâhil olmak üzere, hükümetlerin de böyle davranmaları gerekir. Demokratik kriterlere en iyi şekilde uymak, yeterli derecede siyasi eşitliği sağlamak ve buna rağmen halkı ilgilendiren kararlar alırken uzmanlara ve onların bilgilerine güvenmek ortaya, demokrasinin savunucularının görmezden gelmesinin aptalca olacağı büyük bir sorun çıkarıyor. Ancak burada bu sorun üzerinde duramayacağım.

Eğer vatandaşların bu konuda yeterli olmaları gerekiyorsa, politik ve sosyal kurumların onları bu hale getirmesine ihtiyaç duymazlar mı? Şüphesiz. Kamusal sorunlar hakkında açık bir kavrayış edinmeye yönelik fırsatlar, sadece demokrasinin tanımının bir parçası değildir, demokrasi için bir gerekliliktir.

Söylediğim hiçbir şey vatandaşların çoğunluğunun hata yapmayacağı anlamına gelmez. Hata yapabilirler ve yaparlar. Bu, demokrasinin savunucularının eğitime her zaman çok önem vermesinin asıl sebebidir. Vatandaşlık bilgisi sadece resmi okul eğitimiyle değil, halkın katıldığı görüşmelerle, tartışmalarla, müzakerelerle, güvenilir bilginin ulaşılabilir olmasıyla ve özgür bir toplumun diğer kurumlarıyla sağlanır.

Kendilerine yeten vatandaşlar yetiştirmesi beklenen bu kurumların zayıf olduğunu ve pek çok vatandaşın kendi temel değerlerini ve çıkarlarını koruyacak kadar bilgili olmadığını varsayalım. Ne yapacağız? Buna cevap ararken bu noktaya kadar vardığımız sonuçları gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Özsel eşitlik ilkesini benimsedik: Her insanın iyiliğini, diğerlerininkiyle özsel olarak eşit tutmalıyız.

Bu ilkeyi devlet yönetimine uyguladık: Karar alırken hükümet bu kararların bağladığı herkesin iyiliğine ve çıkarlarına eşit derecede önem vermelidir.

Koruyuculuğu bu ilkeyi uygulamanın tatminkâr bir yolu olarak görmedik: Yetişkinler arasında hiç kimse yönetmek için, bir devletin yönetimi üzerinde tam ve nihai yetkiye sahip olacak kadar diğerlerinden daha nitelikli değildir.

Bunun yerine tam olarak dâhil olmayı kabul ettik: Demokratik olarak yönetilen bir devlette, vatandaşlar, geçici olarak orada bulunanlar ve kendilerine bakmaktan aciz oldukları kanıtlanmış kişiler dışında, kanunlara tabi olan bütün insanlardan oluşmalıdır.

Bundan dolayı, vatandaşlık bilgisi eğitimi veren kurumlar yetersizse geriye tek bir çözüm kalır. Bu kurumlar güçlendirilmelidir. Demokratik hedeflere inanan bizler, vatandaşların ihtiyaç duydukları yeterliğe ulaşabilmelerinin yollarını aramakla yükümlüyüz.

Belki de 19. ve 20. yüzyılda demokratik ülkelerde oluşturulan bu vatandaşlık eğitimi kurumları artık uygun değildir. Eğer böyleyse o zaman demokratik ülkeler eskilerin yerini alacak yeni kurumlar oluşturmalıdır.

SONUÇ VE SONRAKİ BÖLÜME GİRİŞ

Buraya kadar Tablo 3'te bahsedilen konuların yarısını inceledik. Ancak diğer yarıyla pek ilgilenmedik: demokrasi hedefini geliştirmek için gerekli olan temel kurumlar ve bu demokratik politik

kurumların gelişmesini ve devamını sağlamak için gerçekleştirilmesi gereken sosyal, ekonomik ve diğer koşullar. Bunları sonraki bölümlerde araştıracağız.

O halde, şimdi, hedeflerden gerçeklere dönelim.

Kısım III

Mevcut Demokrasi

Bölüm 8

Geniş Ölçekli Demokrasinin Hangi Politik Kurumlara İhtiyacı Vardır?

Bir ülkenin demokratik olarak yönetilmesi ne demektir?

Bu bölümde *büyük ölçekli demokrasinin* politik kurumlarına, yani *demokratik bir ülke* için gerekli kurumlara eğileceğiz. O zaman, burada bir komite gibi ufak bir toplulukta demokrasinin ihtiyaç duyabilecekleriyle ilgilenmeyeceğiz. Ayrıca standart uyarımızı da aklımızdan çıkarmamamız gerekir: var olan hiçbir demokrasi II. Kısım'da tarif edilen ve Tablo 4'te gösterilen kriterleri yerine getirememiştir. Son olarak, her yerde olduğu gibi bu bölümde de, günlük dilde, demokrasi kelimesini hem bir hedefi ya da ideali, hem de bu hedefin gerçekleştirilmiş bir parçası olan, var olan demokrasiyi belirtmek için kullandığımızı unutmamalıyız. O yüzden, şimdilik, *demokrasi, demokratik olarak, demokratik yönetim, demokratik* ülke gibi sözcükleri kullandığımda farklarını ayırt etmesi için okura güveniyorum.

Bir *ülke*nin demokratik olarak yönetilmesi için neler gerekir? En azından ideal demokrasinin kriterlerine tamamen olmasa da çoğunlukla uyacak belirli politik düzenlemelere, uygulamalara ya da kurumlara sahip olması gerekir.

Sözcükler Üzerine

Politik *düzenlemeler* kulağa, sanki geçici olarak yapılmış gibi geliyor, demokratik olmayan bir yönetimden yeni çıkan bir ülkede geçici olabilirler de. *Uygulamaların* daha alışılmış, bu yüzden de daha dayanıklı olduklarını düşünürüz. *Kurumların* uzun bir sürede oturduklarını, nesilden nesile geçtiklerini düşünürüz. Bir ülke demokratik olmayan yönetimden demokratik yönetime geçerken ilk baştaki demokratik *düzenlemeler* aşamalı olarak *uygulamalara,* bunlar da zamanla oturmuş *kurumlara* dönüşürler. Her ne kadar bu tanımlar bizim amacımız için işe yarar olsa da, bunları bir kenara bırakıp *kurumları* ele almamız daha uygun olacaktır.

NASIL BİLEBİLİRİZ?

Geniş ölçekli bir demokrasi için hangi siyasi kurumların gerekli olduğunu makul bir biçimde nasıl belirleyebiliriz? Siyasi kurumlarını, halkın daha geniş katılımı, yonetimde ve politik hayatta etkin olarak rol alması yönündeki istekler doğrultusunda değiştiren ülkelerin tarihini inceleyebiliriz. İlk zamanlarda dâhil olmanın ve katılımın gerekliliğine inananlar, bunu mutlaka demokratik fikirlerden ilham alarak yapmış olmamalarına rağmen, 18. yüzyıldan bu yana demokratik ve cumhuriyetçi fikirlere dayanarak taleplerini haklı çıkarma eğiliminde oldular. Hangi siyasi kurumları oluşturmak istediler ve gerçekte bu ülkelerde hangi kurumlar benimsendi?

Buna alternatif olarak yönetiminin, o ülkedeki insanların çoğunluğu, diğer ülkelerdeki pek çok kişi ve akademisyenler, gazeteciler vb. insanlar tarafından demokrasi olarak nitelendiği ülkeleri inceleyebiliriz. Bir başka deyişle, günlük konuşmada ve akademik tartışmalarda kendisinden bir demokrasi olarak bahsedilen ülkeleri.

Üçüncü olarak, demokratik hedeflerde önemli bir noktaya ulaşmak için gerekli olan siyasi kurumları en gerçekçi haliyle gör-

mek için, belirli bir ülke ya da ülkeler grubu, hatta hipotetik bir ülke üzerine düşünebiliriz. İnsanların deneyimleri, eğilimleri, imkânları ve sınırları üzerine dikkatle duracağımız ve geniş ölçekli demokrasinin var olması için gereken ve insanların kapasiteleri dâhilinde uygulanabilir ve ulaşılabilir olan siyasi kurumları tasarlayacağımız bir zihinsel deney yapabilirdik.

TABLO 6.
Geniş ölçekli demokrasinin hangi politik kurumlara ihtiyacı vardır?

Geniş ölçekli demokrasi şunlara ihtiyaç duyar:
1. Seçimle belirlenmiş memurlar
2. Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler
3. İfade özgürlüğü
4. Alternatif bilgilenme kaynakları
5. Kurumsal özerklik
6. Vatandaşların dâhil edilmesi

Neyse ki bu üç yöntem de aynı demokratik siyasi kurumlar üzerinde hemfikirdir. O zaman bunlar demokratik bir ülke için gerçekleşmesi gereken minimum şartlardır (Tablo 6).

MODERN TEMSİLİ DEMOKRASİNİN SİYASİ KURUMLARI

Kısaca, modern temsili demokrasinin siyasî kurumları şunlardır:

1. *Seçimle belirlenmiş memurlar.* Politikalarla ilgili hükümet kararlarını kontrol etme işi, anayasa tarafından vatandaşların seçimle belirlediği memurlara verilmiştir. Bu yüzden büyük ölçekli demokratik hükümetler *temsilidir.*
2. *Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler.* Seçilen memurlar sık sık ve adil bir biçimde yapılan seçimlerle belirlenir. Bu seçimlerde zor kullanma diğerlerine kıyasla çok seyrek görülür.

3. *İfade özgürlüğü.* Vatandaşların sert bir biçimde cezalandırılma tehlikesiyle karşı karşıya olmadan, politik konularda memurları, hükümeti, rejimi, sosyo-ekonomik düzeni ve hâkim ideolojiyi eleştirmek de dâhil olmak üzere kendilerini ifade etme hakları vardır.
4. *Alternatif bilgilenme kaynaklarına erişim.* Vatandaşların diğer vatandaşlardan, uzmanlardan, gazetelerden, dergilerden, kitaplardan, telekomünikasyon araçlarından ve bunlara benzer bilgi kaynaklarından alternatif ve bağımsız kaynaklar arama hakları vardır. Bundan başka, hükümetin ya da halkın politik inançlarını ve tavırlarını etkilemeye çalışan başka bir politik grubun kontrolü altında olmayan alternatif bilgi kaynakları vardır ve bu alternatif kaynaklar yasalar tarafından etkin olarak korunur.
5. *Kurumsal özerklik.* Demokratik politik kurumların etkin olarak çalışması için gerekli olanlar da dâhil olmak üzere, vatandaşların pek çok haklarını elde etmek için, göreceli olarak bağımsız kurumlar ya da organizasyonlar kurmaya hakları vardır. Bu kurumlar bağımsız siyasi partiler ya da çıkar grupları da olabilirler.
6 *Vatandaşların dâhil edilmesi.* Bir ülkede sürekli olarak ikamet eden ve o ülkenin kanunlarına tabi olan hiçbir yetişkin diğerlerinin sahip olduğu ve az önce sıralanan beş politik gelenek için gerekli olan haklardan mahrum edilemez. Bu gelenekler arasında özgür ve adil seçimlerde seçilecek memurlar için oy kullanmak, seçimlerde aday olmak, bağımsız politik organizasyonlar oluşturup bunlarda görev almak, bağımsız bilgi kaynaklarına erişime sahip olmak, büyük ölçekli demokrasinin siyasi kurumlarının etkin olarak işlemesi için gerekli olabilecek özgürlüklere ve fırsatlara sahip olmak vardır.

Genelde bu kurumlar bir ülkede bir anda ortaya çıkmazlar. Demokrasinin kısa tarihinde gördüğümüz gibi (2. Bölüm), son ikisi belirgin bir biçimde sonradan ortaya çıkmışlardır. 20. yüzyıla kadar genel oy kullanma hakkı demokratik ve cumhuriyetçi yönetimler tarafından hem teoride hem pratikte reddedilmişti. Genel oy kullanma hakkı, modern demokrasiyi ilk demokrasilerden ayıran en belirgin özelliktir.

Bu kurumların ortaya çıkış zamanları ve sıraları çok farklılık göstermiştir. Bütün demokratik kurumların ilk olarak doğdukları ve bugüne kadar da varlıklarını sürdürdükleri ülkelerde, yani "daha eski" demokrasilerde, ortak bir modele dair unsurlar ortaya çıkar. Yasama meclisi seçimleri ilk başlarda ortaya çıktı – İngiltere'de 13. yüzyılda, Amerika'da ise 17. ve 18. yüzyıllardaki koloni döneminde. Kanun yapmak için yüksek kanun yapıcı görevlilerin seçilmesi uygulaması, vatandaşların siyasi konularda kendilerini ifade etme ve bilgiye ulaşıp değiş tokuş etme haklarının kademeli olarak artmasıyla devam etti. Açık politik hedeflere sahip topluluklar kurma hakkı da bundan sonra geldi. Politik "fraksiyonlar" ve partizan organizasyonlar politik düzen ve istikrar açısından genellikle tehlikeli, bölücü, yıkıcı ve kamu yararına zararlı olarak görülürler. Ancak politik birlikler hiç zor kullanmadan bastırılamadığı, çok ve etkili sayıda vatandaş bu zorlamayı kabul edilemez bulduğu için, gün ışığına çıkana kadar yeraltında şu ya da bu şekilde, gizli topluluklar olarak varlıklarını sürdürdüler. Yasama bünyesinde, bir dönem "fraksiyon" olanlar siyasi partilere dönüştü. O dönemin hükümetinde çalışan "içeridekiler"e, "dışarıdakiler" ya da İngiltere'de resmi olarak dendiği gibi Majestelerinin Sadık Muhalefeti karşı çıkıyordu. 18. yüzyıl Britanya'sında monarşiyi savunan fraksiyon ve onlara muhalefet eden, "taşra"lı orta sınıfın çoğunun desteklediği fraksiyon zamanla Muhafazakârlara ve Liberallere dönüştü. Aynı yüzyılda

İsveç'te parlamentodaki partizan muhalifler kendilerine şakayla karışık Şapkalar ve Kepler diyorlardı.[1]

18. yüzyılın son yıllarında, yeni oluşmuş Amerika Cumhuriyeti'nde başkan yardımcısı Thomas Jefferson ve Temsilciler Meclisi başkanı James Madison, Kongre'deki takipçilerini Federalist başkan John Adams'a ve Hazine Bakanı Alexander Hamilton'a muhalefet etmeleri için organize ettiler. Muhalefetlerinde başarılı olmak için Kongre'deki Federalistlere karşı çıkmaktan fazlasını yapmaları gerektiğini kısa zamanda fark ettiler; muhaliflerini görevden almalıydılar. Bunun için ulusal seçimleri kazanmaları gerekiyordu, ulusal seçimleri kazanmak için de bütün ülkedeki taraftarlarını organize etmek zorundaydılar. On yıldan kısa bir sürede Jefferson, Madison ve yandaşları, oy kullanılan en küçük seçim bölgelerine, mahallelere ve belediyelere kadar organize olan bir siyasi parti kurdular. Bu organizasyon, iki seçim kampanyası arasında ve kampanyalar sırasında taraftarların sadakatini güçlendirecek ve oy vermeye gelmelerini sağlayacaktı. Kurdukları Cumhuriyetçi Parti (kısa süre sonra Demokratik Cumhuriyetçi, daha sonra da Demokratik olarak adlandırılacaktı) dünyadaki halk tabanlı ilk *seçim* partisi oldu. Sonuç olarak, modern demokrasinin en temel ve belirleyici siyasi kurumlarından biri olan siyasi partiler, vatandaşları kendileri organize etmek ve partiyi destekleyenleri ulusal seçimler sırasında seferber etmek için, parlamentoların ve yasama meclislerinin sınırlarından çıktılar.

Genç Fransız aristokrat Alexis de Tocqueville'in 1830'larda Amerika'yı ziyareti sırasında, yukarıda bahsedilen ilk beş demokratik politik kurum Amerika'da çoktan ortaya çıkmıştı. Bu kurumlar, ona o kadar köklü ve yayılmış görünüyorlardı ki, Amerika'yı bir demokrasi olarak nitelendirmekte hiç sakınca görmedi. Tocqueville, bu ülkede, halkın egemen olduğunu, "toplumun kendi kendisini kendisi için yönettiğini" ve çoğunluğun gücünün sınırsız olduğunu söyledi. Amerikalıların her amaç için, ne kadar

farklı birlikler altında organize olduklarını görmek onu çok şaşırttı. Bu birlikler arasında ise iki ana siyasi parti yükseliyordu.

Tocqueville'e göre, Amerika'da demokrasi neredeyse olabilecek en tam haldeydi.

Daha sonraki yüzyılda, Tocqueville'in Amerika ziyareti sırasında gözlemlediği temel demokratik kurumların beşi de bir düzineden fazla ülkede daha kuruldu. Avrupa'daki ve Amerika'daki pek çok gözlemci, uygar olmak ve ilerlemek isteyen bir devletin demokratik bir yönetim şeklini benimsemesi gerektiğine karar verdi.

Ancak hiçbir yerde altıncı temel kurum, yani vatandaşların yönetime dâhil edilmesi gerçekleşmemişti. Tocqueville, "yüksek mevkili kişiler tarafından kurulan Maryland eyaletinin, genel oy kullanma hakkını ilan eden ilk eyalet" olduğunu onaylasa da zamanının neredeyse tüm erkekleri (ve pek çok da kadını) gibi o da "genel" sözcüğünün kadınları içermediğini zımnen kabul ediyordu. Hatta bazı erkekleri de içeriniyordu. Maryland'in "genel oy kullanma hakkı" çoğu Afrikalı Amerikalıyı da dışarıda bırakıyordu. Diğer yerlerde, daha demokratik olan ya da olmayan ülkelerde Amerika'da olduğu gibi bütün yetişkinlerin yarısı sadece kadın oldukları için ulusal siyasi yaşamın dışındaydı. Buna ek olarak okuryazarlık kriterlerine uymadıkları ya da yeteri kadar mal sahibi olmadıkları için çok sayıda erkek de oy kullanma hakkından mahrumdu. Kendilerini demokratik ya da cumhuriyetçi hükümetlerin savunucusu olarak gören pek çok kişi de bu dışlamaları destekliyordu. Kadınlara, ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı, Yeni Zelanda'da 1893'te, Avustralya'da da 1903'te verilmesine rağmen, diğer yönlerden demokratik olan ülkelerde kadınlar 1920'ye kadar ulusal seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olamadılar: Belçika, Fransa ve İsviçre gibi insanların çok demokratik olarak nitelendireceği ülkelerde kadınlar, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar oy kullanamıyorlardı.

Bizden öncekilere "demokrasi"nin ne ifade ettiğini anlamak bugün çoğumuza zor geldiği için farkı yeniden vurgulamama izin verin: 25 yüzyıldır var olan bütün demokrasilerde ve cumhuriyetlerde siyasi yaşama tamamen katılma hakkı yetişkinlerin arasında bir azınlıkla sınırlandırılmıştı. "Demokratik" yönetim, erkekler tarafından yönetilmek demekti, erkeklerin de hepsi değil. Demokrasi, teoride ve pratikte siyasi yaşama tamamen katılma hakkının, çok az istisna olmasına rağmen, bir ülkede yaşayan yetişkin nüfusun tamamını içine alacak şekilde genişletilmesini, ancak 20. yüzyılda gerektirmeye başladı.

Bir bütün olarak ele alındıklarında bu altı politik kurum, sadece yeni bir politik sistem oluşturmuyor, aynı zamanda yeni bir tür halkçı yönetimi, Atina'da "demokrasi"nin ve Roma'da "cumhuriyet'in ortaya çıkışından bu yana geçen 25 yüzyılda hiç görülmemiş bir "demokrasi"yi ortaya koyuyordu. Modern temsili demokratik yönetimin kurumları bir bütün olarak ele alındığında tarihsel açıdan eşsiz olduğu için bunlara kendi isimlerini vermek uygun olurdu. Bu modern geniş ölçekli demokratik hükümete kimi zaman *poliarşik* demokrasi denir.

Sözcükler Üzerine

Poliarşi kelimesi Yunanca "çok" ve "yönetmek" anlamına gelen kelimelerden oluşturulmuştur, tek kişinin yönetiminden, yani monarşiden ya da bir azınlığın yönetmesinden, yani oligarşiden ya da aristokrasiden farklı olarak, "çok kişinin yönetmesi" demektir. Bu terimin çok fazla kullanılmamış olmasına rağmen, bir meslektaşım ve ben 1953'te bunu genel oy hakkı olan modern temsili demokrasilerden bahsetmenin bir yolu olarak önerdik. Bundan sonra bu anlamda kullanacağım. Daha açık olarak, poliarşik demokrasi yukarıda bahsedilen altı demokratik kuruma sahip olan bir politik sistemdir. Demek ki, poliarşik demokrasi 19. yüzyıldaki gibi sınırlı oy kullanma hakkı olan temsili demokrasiden farklıdır. Sadece sınırlı oy kullanma hakkına sahip olan değil, aynı

zamanda siyasi partilerin varlığı, var olan hükümeti etkilemek ya da ona muhalefet etmek amacıyla politik organizasyonlar, düzenli çıkar grupları kurma hakkı vs. gibi poliarşik demokrasinin en önemli karakteristiklerinden de mahrum olan eski demokrasilerden ve cumhuriyetlerden de farklıdır. Üyelerin son derece küçük birimlerde bir araya gelebilmeleri ve politikaları ya da kanunları oluşturabilmeleri (ya da önerebilmeleri) demokratik uygulamalarla da farklılık gösterir. (Bu farka birazdan geri döneceğim.)

Diğer faktörlerin de etkili olmasına rağmen, poliarşik demokrasinin altı politik kurumu, en azından kısmen, siyasi yaşam içerisine alınma ve katılım taleplerine cevap olarak doğdu. Bugün genel olarak demokratik olduğu söylenen ülkelerde bunların altısı da mevcuttur. Ancak şunları sorabilirsiniz: Bu kurumların bazıları tarihsel çabaların geçmişteki ürünlerinden fazla bir şey değil midir? Demokratik yönetim için artık gerekli değiller mi? Bugün hâlâ gereklilerse, neden?

BÜYÜKLÜK FAKTÖRÜ

Bu sorulara cevap vermeden önce önemli bir niteliğe dikkat çekmem gerekiyor. Bu bölümün başında da uyardığım gibi demokratik bir *ülkenin* yönetimi için gerekli olan kurumlar üzerinde düşünüyoruz. Neden "ülke"? *Çünkü demokratik bir ülke için gerekli olan bütün kurumlar bir ülkeden daha küçük birimler için her zaman gerekli olmaz.*

Demokratik olarak yönetilen bir komite ya da kulüp, hatta çok küçük bir şehir düşünün. Her ne kadar oy kullanmada eşitlik gerekli gibi görünse de böyle küçük birimler çok sayıda seçilmiş yetkili olmadan da idare edebilirler: belki toplantılara başkanlık edecek bir moderatör, zabıtları ve hesap defterini tutacak bir sekreter-sayman. Katılımcılar bu toplantılar süresinde neredeyse her konuda kendileri karar verip ayrıntıları sekreter-saymana bıraka-

bilirler. Küçük organizasyonların yönetimlerinin vatandaşların kanunları ve politikaları yürürlüğe koyma yetkisine sahip olacak temsilcilerini seçtiği, tam anlamıyla *temsili* bir demokrasi olmasına gerek yoktur. Ancak bu yönetimler demokratik, hatta yüksek derecede demokratik olabilirler. Yani siyasi partilerden ya da diğer politik birliklerden mahrum olsalar da çok demokratik olabilirler. Gerçekten de küçük birlikler içerisinde, organize olmuş "fraksiyon"ların sadece gereksiz değil, aynı zamanda açıkça zararlı da olduklarını söyleyen klasik demokratik ve cumhuriyetçi bakış açısıyla hemfikir olabiliriz. Partizanlık, klikleşme, siyasi partiler tarafından kızıştırılan fikir ayrılıkları yerine tartışma ve karşılıklı saygıyla elde edilen birlik, konsensüs ve anlaşmayı tercih edebiliriz.

TABLO 7. *Kurumlar neden gereklidir?*

Bir ülke gibi büyük bir birimde poliarşik demokrasinin bu politik kurumları...	şu demokratik kriterleri yerine getirmek için gereklidir:
1. Seçilmiş temsilciler...	Etkin katılım Gündemin kontrolü
2. Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler...	Oy kullanma eşitliği Gündemin kontrolü
3. İfade özgürlüğü...	Etkin katılım Bilgilenme Gündemin kontrolü
4. Alternatif bilgi...	Etkin katılım Bilgilenme Gündemin kontrolü
5. Kurumsal özerklik...	Etkin katılım Bilgilenme Gündemin kontrolü
6. Vatandaşların dâhil edilmesi...	Gündemin kontrolü Tam olarak dâhil olma

Demek ki demokratik bir yönetim için kesinlikle gerekli olan siyasi kurumlar birimin büyüklüğüne bağlıdır. Yukarıda sıralanan altı kurum *ülkeleri* yönetirken gerekli oldukları için ortaya çıktılar, daha küçük birimler için değil. Poliarşik demokrasi, bir ulus devletin ya da ülkenin büyük ölçeğinde demokratik yönetimdir.

Sorularımıza dönelim: Poliarşik demokrasinin siyasi kurumları bir ülke gibi büyük ölçekteki demokrasi için gerçekten gerekli midir? Eğer öyleyse, neden? Bu ikiz sorulara cevap vermek için demokratik sürecin gerekliliklerini hatırlayalım (tablo 7).

DEMOKRASİ SEÇİLMİŞ TEMSİLCİLERE NEDEN (VE NE ZAMAN) GEREK DUYAR?

Demokratik hükümetlerin odağı, uluslar ya da ülkeler gibi büyük ölçekli birimlere kaydıkça şu sorular ortaya çıktı: Sayıları, bir yerde toplanıp kanunları yapmalarına elvermeyecek kadar arttığında ya da coğrafi açıdan çok dağınık olduklarında (ya da bir ülkede olabildiği gibi, her ikisi de), vatandaşlar *etkin katılımı* nasıl sağlayabilirler? Kendilerini en çok ilgilendiren konularla memurların yeteri kadar ilgilendiklerinden nasıl emin olabilirler; yani vatandaşlar hükümet kararlarına ilişkin *gündemi nasıl kontrol edebilirler*?

Bir ülke kadar büyük bir yerde bu demokratik gereksinimleri yerine getirmek tabii ki çok zordur, hatta bir noktadan sonra mümkün değildir. Ancak diğer çok talepkâr demokratik kriterleri gibi bu da alternatif imkânları ve çözümleri değerlendirmek için bir standart olabilir. Açık ki, eğer hükümetin en tepedeki yetkilileri gündemi belirlerme ve izlenecek politikaları kabul etme işini vatandaşların isteklerinden bağımsız olarak gerçekleştirirlerse bu gereksinimler karşılanamaz. Tek uygulanabilir çözüm, ne kadar kusurlu olsa da, vatandaşların en tepedeki memurları seçmeleri

ve bir sonraki seçimlerde onları görevden alarak, yaptıklarından sorumlu tutmalarıdır.

Bu çözüm bize çok açık görünüyor. Ancak bize açık görünen bir şey bizden öncekiler için o kadar da belirgin olmamış olabilir.

2. Bölümde gördüğümüz gibi, vatandaşların seçimler vasıtasıyla kanunları yapma yetkisine sahip olan temsilcileri seçebilmeleri ya da reddedebilmeleri yakın zamana kadar hem teorik hem pratik açıdan demokrasiye çok uzaktı. Yine daha önce gördüğümüz gibi, temsilciler seçmek, esasında, Orta Çağ'da vergi ödetmek, ordu kurmak ve kanun yapmak için asilerin, yüksek makamlardaki din adamlarının ve büyük kasaba ve şehirlerde yaşayan halkın içinden pek de sıradan olmayan bazı kişilerin rızalarını almaları gerektiğini gördükleri zaman gelişti.

18. yüzyıla kadar herkesçe kabul edilen görüş, demokratik ya da cumhuriyetçi yönetimin halkın yönetmesi demek olduğuydu ve eğer halk yönetecek idiyse, o zaman, bir yerde toplanıp kararnameler, kanunlar ya da politikalar için oy kullanmalıydılar. Demokrasi, şehir toplantısı demokrasisi olmalıydı, temsili demokrasi terimler açısından bir çelişkiydi. Anlam açısından, açık ya da üzeri kapalı olarak, bir cumhuriyet ya da demokrasi ancak bir kasaba ya da şehir gibi küçük bir yerde var olabilirdi. Montesquieu ve Jean-Jacques Rousseau gibi bu görüşü benimsemiş yazarlar küçük bir devletin, özellikle de daha büyük bir devletin askeri üstünlüğüyle kıyaslandığında, sahip olduğu dezavantajların farkındaydılar ve bu yüzden de gerçek demokrasinin geleceği hakkında çok karamsardılar.

Ancak bu standart görüş, ulusal devletlerin güçlenmesiyle hızla zararsız hale getirildi ve bir kenara konuldu. Rousseau'nun, kendisi, Polonya (bu ülke için bir anayasa önermişti) gibi büyük bir ülkenin yönetimi için temsil edilmenin zorunluluk olduğunu açıkça görmüştü. Standart görüşün tarih sahnesinden çekilmesinden kısa süre sonra da Amerika'da demokrasi ortaya çıktı.

Anayasa Kongresi'nin Philadelphia'da, nüfusu hızla artan büyük bir ülkeye uygun bir anayasa yapmak için toplandığı 1787 yılı gibi geç bir zamanda, delegeler tarihi geleneğin ciddi olarak farkındaydılar. Delegelerin önceden gördüğü daha büyük ölçüler bir yana, Amerika'nın o zaman ulaşmış olduğu kadar büyük bir alanda bir cumhuriyet var olabilir miydi?* Ancak hiç kimse eğer Amerika'da bir cumhuriyet var olacaksa, bunun *temsili* bir cumhuriyet şeklinde olması gerekeceğini sorgulamadı. Kolonilerin ve eyaletlerin yasama meclislerinin uzun süre Amerikan milli meclislerinde temsil edilmesiyle edinilen tecrübe sayesinde temsili yönetimin uygulanabilirliği tartışma götürmezdi.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde geleneksel görüş önemini kaybetmiş, unutulmuştu; hatırlansa bile konuyla ilgisizmiş muamelesi görüyordu. 1861'de John Stuart Mill,

> "Sosyal devletin bütün önemli gerekliliklerini yerine getirebilen tek yönetim bütün halkın katıldığı yönetimdir; en küçük kamu görevinde bile olsa her katkının işe yaradığı, her yerdeki katılımın toplumun genel gelişme derecesinin izin verdiği kadar büyük olması gerektiği ve herkesin devletin hâkim gücünün bir payına sahip olmasından daha istenir bir şeyin olmadığı çok açıktır. Fakat küçük bir şehirden daha büyük olan bir toplumda herkesin kişisel olarak çok küçük kamu görevlerinden fazlasına katılması mümkün olmadığı için kusursuz bir yönetimin temsili olması gerektiği ortaya çıkar."[4]

DEMOKRASİ İÇİN NEDEN ÖZGÜR, ADİL VE SIK YAPILAN SEÇİMLER GEREKİR?

Daha önce gördüğümüz gibi, eğer demokratik eşitliğin istenir olduğunu kabul edersek, her vatandaşın *oy kullanmak için eşit ve etkin fırsatı olmalı ve her oy eşit sayılmalı.* Eğer oy kullanmada eşitlik

* Birkaç delege, Amerika Birleşik Devletleri'nin sonunda yüz milyon kadar kişiyi barındıracağını tahmin etmeye cesaret ettiler. Bu sayıya 1915'te ulaşıldı.

sağlanacaksa seçimlerin özgür ve adil olarak yapılması gerektiği açıktır. Özgür olması, vatandaşların seçimlere bir misilleme korkusu olmadan gidebilmeleri, adil olması da bütün oyların eşit olarak sayılması anlamına gelir. Ancak özgür ve adil seçimler yeterli değildir. Temsilcilerin yirmi yıllık bir dönem için seçildiğini düşünün! Eğer vatandaşların *gündem üzerinde nihai kontrolü* olacaksa, seçimler aynı zamanda sık sık yapılmalıdır.

Özgür ve adil seçimlerin en iyi nasıl uygulanacağı belirgin değildir. 19. yüzyılın sonlarında gizli oylama, el kaldırarak oy kullanmanın yerini aldı. Açık oylamanın hâlâ birkaç savunucusu olsa da gizlilik genel standart halini aldı; bunun çoklukla ihlal edildiği bir ülke özgür ve adil seçimler yapmamakla suçlanır. Ancak hangi oylama sisteminin adalet standardını tam olarak karşılayacağı konusundaki tartışmalar devam ediyor. En demokratik ülkelerde uygulandığı gibi, nispi temsil (NT) sistemi, İngiltere ve Amerika'da uygulanan First-Past-the-Post* (FPTP) sisteminden daha mı adildir? İkisi için de mantıklı savunmalar yapılabilir, bunları 10. Bölümde bu soruya döndüğümüzde göreceğiz. Ancak, farklı oylama sistemlerini tartışırken adil bir sistemin gerekli olduğu kabul edilir; bu adaletin nasıl sağlanacağı ya da diğer makul hedefler sadece teknik konulardır.

Seçimler ne sıklıkla yapılmalı? Demokratik ülkelerde 20. yüzyılda edinilen deneyimlere dayanarak yasama meclisi temsilcileri için yıllık seçimlerin biraz fazla sık ve seçimler arasında beş yıldan uzun sürecek aralıkların da çok uzun olacağı söylenebilir. Fakat demokratların akla uygun sebeplerle belirli aralıklara, bunun farklı görevler için nasıl değişebileceğine ve farklı geleneksel uygulamalara karşı çıkabilecekleri çok açıktır. Önemli olan nokta sık sık seçim yapılmadığı takdirde, vatandaşların kendi seçmiş oldukları resmi görevliler üzerindeki kontrollerini önemli derecede yitirecekleridir.

---

* En çok oyu alanın seçimi kazandığı bir sistem (ç.n.).

DEMOKRASİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE NEDEN GEREK DUYAR?

Öncelikle, ifade özgürlüğü vatandaşların siyasi hayata etkin olarak *katılması* için gereklidir. Hükümetin işleyişini ilgilendiren her konuda kendilerini özgürce ifade edemezlerse, görüşlerini nasıl ortaya koyup diğer vatandaşları ikna edebilir ve temsilcilerinin bu fikirleri benimsemelerini sağlayabilirler? Eğer başkalarının görüşlerini de dikkate alacaklarsa, onların diyeceklerini duyabilmeleri gerekir. Özgür ifade sadece sesinizi duyurmak hakkınız olduğu anlamına gelmez. Aynı zamanda başkalarının söyleyeceklerini duyma hakkına da sahip olmanız demektir.

Hükümetin muhtemel eylemler ve politikaları hakkında *daha açık bir kavrayış edinmek* için de ifade özgürlüğü gereklidir. Vatandaşlık yeterliliğine sahip olmak için de vatandaşların kendi görüşlerini ifade etme, birbirlerinden öğrenme, görüşmelere ve tartışmalara katılma, uzmanların, siyasi adayların ve yargılarına değer verdikleri insanların yazdıklarını okuma, onları dinleme ve onlara soru sorma ve ifade özgürlüğüne dayanan diğer yollarla da bilgi alma fırsatları olmalı.

Son olarak, ifade özgürlüğü olmadan vatandaşlar kısa zamanda hükümet kararlarıyla ilgili *gündem* maddelerini etkileme yeteneklerini kaybederler. Sessiz vatandaşlar, otoriter bir hükümdar için kusursuz uyruklar olabilirler, ancak onlar demokrasi için büyük bir felaket olurlardı.

DEMOKRASİ NEDEN ALTERNATİF VE BAĞIMSIZ BİLGİ KAYNAKLARININ VARLIĞINI GEREKTİRİR?

İfade özgürlüğü gibi, alternatif ve görece bağımsız bilgi kaynaklarının varlığı da temel demokratik kriterlerin pek çoğu açısından gereklidir. *Daha açık bir kavrayış* gereksinimini göz önüne alın. Eğer hükümet bütün önemli bilgilenme kaynaklarını kontrol altında tutuyorsa vatandaşlar meseleleri anlamaları için gereken

bilgiye nasıl ulaşabilirler? Ya da eğer tek bir grup, bilgi iletme konusunda tekel oluşturursa? Bu durumda, vatandaşların, hükümetin kontrolü altında olmayan ya da başka bir grup veya görüş tarafından idare edilmeyen alternatif bilgi kaynaklarına ulaşabilmeleri gerekir.

Veya *etkin katılım* ve *kamu gündemini* etkileme kriterlerini düşünün. Eğer edinebildikleri bütün bilgi tek bir kaynaktan, diyelim ki hükümetten ya da tek bir partiden, fraksiyondan, çıkar sahibi kişilerden gelseydi, vatandaşların siyasi yaşama etkin olarak katılmalarını nasıl beklerdik?

DEMOKRASİ NEDEN BAĞIMSIZ KURUMLAR GEREKTİRİR?

Daha önce de gördüğümüz gibi, çıkar grupları, lobicilik faaliyetleri, siyasi partiler gibi politik kurumların gerekliliğini kabullenme konusundaki düşünceler radikal bir değişim geçirdi. Peki eğer büyük bir cumhuriyet temsilcilerin seçimle belirlenmesini gerektiriyorsa bu seçimler nasıl yapılacaktır? Bir organizasyon oluşturmak, örneğin bir siyasi parti kurmak, bir gruba seçimlerde büyük avantaj sağlar. Eğer bir grup bu avantaja sahip olmaya çalışırsa, onun politikalarına katılmayan diğerleri çalışmayacak mıdır? Siyasi faaliyetler seçimlerin arasındaki dönemlerde neden dursun? Yasa yapıcıları etkilenebilir, davada ilerleme kaydedilebilir, politikalar geliştirilebilir, atamalar yapılabilir. Bu yüzden, ufak bir şehrin ya da kasabanın tersine bir ülkedeki büyük ölçekli demokrasi, siyasi kurumların varlığını hem gerekli hem de çekici hale getirir. Herhangi bir durumda, vatandaşların temel haklarından olan yönetime etkin olarak katılma hakkına zarar vermeden bu kurumlar nasıl korunabilirler? Demek ki büyük bir cumhuriyette bu kurumlar gerekli ve çekici olmanın yanı sıra kaçınılmazdırlar da. Bağımsız kurumlar *vatandaşlık eğitiminin ve aydınlanmanın* da kaynağıdır. Vatandaşlara sadece bilgi değil, tartışma, görüşme ve siyasi yetenek kazanma fırsatları da sunarlar.

DEMOKRASİ NEDEN VATANDAŞLARIN DÂHİL OLMASINI GEREKTİRİR?

Bu sorunun cevabı, tabii ki, bizi geçen bölümdeki sonuca getiren sebepte bulunabilir. Burada onları tekrar etmemize gerek olduğunu sanmıyorum.

Bu bölümde tarif edilen ve Tablo 6'da özetlenen siyasi kurumları pek çok yönden görebiliriz. Bu kurumların bir ya da birden fazlasının bulunmadığı, bu yüzden de yeteri kadar demokratikleşmemiş olan bir ülke için, temel siyasi kurumları bilmek, ülkenin modern temsili demokrasiye tam *geçiş* yapması için bir strateji belirlemekte yardımcı olur. Bu geçişi daha henüz yapmış bir ülkede, bu bilgi bizim *güçlendirilmesi, derinleştirilmesi* ve *sağlamlaştırılması* gereken kurumlar konusunda da fikir sahibi olmamıza yardımcı olur. Hepsi modern temsili demokrasi (poliarşik demokrasi) için zorunlu oldukları için bunların *demokratikleşme için bir minimum seviye* oluşturduklarını da düşünebiliriz.

Daha eski, demokrasiye geçişin nesiller önce olduğu ve Tablo 6'daki siyasi kurumların artık sağlam olarak oturmuş oldukları demokrasilerde yaşayanlarımız farklı ama aynı derecede zor bir güçlükle karşı karşıyadırlar. Bu kurumlar her ne kadar demokratikleşme için gerekli olsalar da, Tablo 6'da sıralanan ve 4. Bölümde tarif edilen demokratık kriterlere tam olarak ulaşmak için yeterli değillerdir. Demokratik kurumlarımıza bu kriterler karşısında değer biçmek için yeteri kadar özgür, hatta buna zorunlu değil miyiz? Başka çoğu kişi için olduğu gibi, bana göre de, demokratik kriterlerle kıyaslandığında siyasi kurumlarımızın çok fazla eksiği vardır.

Sonuç olarak, demokratik olmayan ülkelerde demokrasiye geçişi ve yeni demokratikleşmiş ülkelerde de, demokratik kurumların konsolide edilmesini sağlamak için stratejilere ihtiyacımız olduğu gibi, demokrasisi eski olan ülkelerde de var olan demok-

rasi seviyemizin üzerine çıkıp çıkmamayı ve bunun nasıl yapılacağını düşünmemiz gerekir.

Şöyle söyleyeyim, pek çok ülkede amaç poliarşik demokrasi seviyesine ulaşacak kadar demokratikleşmektir. Ancak daha eski demokrasilerde yaşayanları bekleyen sorun, poliarşik demokrasinin de ötesinde bir demokratikleşmeyi nasıl sağlayacaklarıdır.

Bölüm 9

Türler I
Farklı Ölçeklerde Demokrasi

Demokrasinin farklı türleri mi vardır? Eğer varsa bunlar nelerdir? *Demokrasi* ve *demokratik* kelimeleri rasgele olarak kullanıldığı için bu konuda *Through the Looking Glass'ta* Humpty Dumpty'nin söylediklerini benimsemek iyi bir fikir gibi görünüyor:

Humpty Dumpty, küçümser bir tonla, "Ben bir kelimeyi kullandığımda, onun ne anlama gelmesini istiyorsam o anlama gelir, ne daha az ne daha fazlasıdır," dedi.

"Asıl sorun, kelimelerin bu kadar çok şey anlamına gelmelerini sağlayabilecek misin, budur," dedi Alice.

"Asıl sorun", dedi Humpty Dumpty, "hangisinin esas olacağıdır, o kadar."

FAKAT SÖZLER ÖNEMLİDİR

Humpty Dumpty'ye göre herkes herhangi bir yönetimi –hatta despot bir yönetimi bile– demokrasi olarak nitelendirmekte özgürdür. Bu sizin düşündüğünüzden daha sık gerçekleşir. Otoriter liderler, kimi zaman kendi rejimlerinin özel bir tür "demokrasi" olduğunu ve diğerlerinden üstün olduğunu iddia ederler. Örne-

ğin Viladimir İlyiç Lenin bir keresinde şöyle demişti: "Proleter demokrasi, herhangi bir burjuva demokrasisinden milyon kere daha demokratiktir; Sovyet hükümeti en demokratik burjuva rejiminden milyon kere daha demokratiktir."[1] Bunu söyleyen, Sovyetler Birliği'ni altmış yıldan uzun süre yöneten totaliter rejimin temellerinin baş mimarıdır.

Bu tür kurguları, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Sovyet yönetimi altındaki Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde oluşturulan, fazlasıyla otoriter "halk demokrasileri"nin liderleri ve propagandacıları da yapmışlardı.

Ama neden despot yöneticilerin gerçekte demokrat oldukları iddialarını korkakça kabul edelim? Sahibi öyle dedi diye bir kobra yılanı güvercine dönüşmez. Liderleri ve propagandacıları ne derlerse desinler, bir ülkeyi ancak demokrasi için gerekli olan siyasi kurumların *hepsine* sahip olduğu takdirde demokrasi olarak nitelendirmeye hakkımız vardır.

Peki bu, demokratik kriterlerin sadece önceki bölümde anlatılan poliarşik demokrasinin tüm siyasi kurumlarıyla karşılanabileceği anlamına mı gelir? Her zaman değil.

- Poliarşik demokrasinin kurumları büyük ölçekli sistemde, özellikle bir ülkede, devlet yönetimini demokratikleştirmek için gereklidir. Ancak daha küçük ölçekli birimlerde ya da devletten bağımsız olan ve sivil toplumu oluşturmaya yardımcı olmaya çalışan birliklerdeki demokrasi için gereksiz ya da tamamen uygunsuz olabilirler (Bu konuya birazdan döneceğim).
- Poliarşik demokrasinin kurumları bir önceki bölümde genel olarak tarif edilmişti. Peki demokratik ülkeler, seçim düzenlemelerinde, parti sistemlerinde ve bunun gibi önemli konularda ve belirli siyasi kurumlarda farklılık göstermemeli mi? Bu farklılıkların bir kısmını önümüzdeki iki bölümde inceleyeceğiz.

- Poliarşik demokrasinin kurumlarının gerekli olması demek onların demokrasi için yeterli oldukları anlamına gelmez. Evet, bu kurumlara sahip olan bir siyasi sistem, 4. Bölümde tarif edilen kriterleri, aşağı yukarı tatmin edici denebilecek bir derecede karşılar, ama daha farklı, belki bunlara ek olacak kurumların bir ülkenin bu kriterleri daha iyi yerine getirmesini sağlaması mümkün değil midir?

DEMOKRASİ: YUNAN DEMOKRASİSİ Mİ MODERN DEMOKRASİ Mİ?

Eğer demokrasi için gerekli olan siyasi kurumlar seçilmiş temsilcileri gerektiriyorsa, *demokrasi* kelimesini ilk defa şehir devletleri için kullanan Yunanlılar hakkında ne diyebiliriz? Lenin, Mussolini ve 20. yüzyıldaki diğer antidemokratlar gibi, Yunanlıların da kelimeyi yanlış kullandıkları sonucuna varırsak, bugünkü bakış açımızı anakronik absürdlük düzeyine kadar zorluyor olmaz mıyız? Sonuçta, *demokrasi* kelimesini ortaya çıkaran ve ilk kullanan biz değildik, onlardı. Atina'nın demokrasiyle yönetildiğini reddetmek, Wright kardeşlerin keşfettiği şeyin, bugünkü uçaklara pek benzemediği için bir uçak olmadığını söylemeye benzer.

İlerlerken geçmişteki kullanımına saygı duyarak, belki demokrasi hakkında bize bu kelimeyi vermekle kalmayan, bununla anlatmak istedikleri konusunda somut örnekler de sağlayan insanlardan bir şeyler öğrenebiliriz. Eğer en iyi bilinen Yunan demokrasisini, yani Atina'yı incelersek bugünkü demokrasiyle arasında iki önemli fark olduğunu görürüz. Daha önce gördüğümüz sebeplerden dolayı, bugün pek çok demokrat, kabul edilebilir bir demokratik sistemin Yunanlılar için mümkün olamayacak bir kriteri yerine getirmesi gerektiğinde ısrar ederler: dâhil olma. Ayrıca biz, Yunanlıların demokrasileri için sadece gereksiz değil,

hatta tamamen sakıncalı gördükleri bir siyasi kurumu daha ekledik: kanun yapma yetkisine sahip temsilcilerin seçimle belirlenmesi. Onların kurdukları politik sistemin ilkel bir demokrasi, meclis demokrasisi ya da şehir toplantısı demokrasisi olduğunu söyleyebiliriz, ancak kesinlikle bizim bugün anladığımız anlamda temsili demokrasiyi kurmamışlardır.[2]

DOĞRUDAN DEMOKRASİ Mİ TEMSİLİ DEMOKRASİ Mİ?

Temsili demokrasinin meşruiyetini kabul etmeye alışkın olsak da Yunanlıların neden doğrudan demokrasiye duygusal bağlarla bağlı olduklarını anlamakta zorluk çekebiliriz. Ancak yakın zaman kadar, 1762'de *Toplumsal Sözleşme* adlı eseri basılan Jean-Jacques Rousseau'dan, yeni Amerikan Anayasası'na *federal* bir hükümet altında kendi kendilerini yönetemeyeceklerini düşündükleri için karşı çıkan Anti-Federalistlere, şehir meclislerini kıskançlıkla bugüne kadar koruyan Isviçre'nin kantonlarında ve Vermont'un şehirlerinde yaşayan vatandaşlara, 1960'lar ve 1970'lerde "katılımcı demokrasi"nin temsili sistemin yerini alması gerektiğini ateşli bir şekilde savunan Amerikalı öğrencilere ve demokratik yönetimlerin erdemlerini vatandaş meclisleriyle vurgulayan pek çok kişiye kadar, demokrasinin diğer savunucularının büyük bir kısmı da onlar gibi hissediyordu.

Tarihlerini bilen doğrudan demokrasi savunucuları, demokratik bir araç olarak temsilin karanlık bir geçmişi olduğunun farkındadırlar. 2. Bölümde gördüğümüz gibi temsili hükümetler demokratik bir uygulama olarak değil, demokratik olmayan hükümetlerin -çoğunlukla krallıkların– özellikle savaşabilmek için istedikleri değerli gelirlere ve diğer kaynaklara el koyabilmek için kullanabildikleri bir araçtı. Demek ki, temelde temsil demokratik değildi, sonradan demokratik teoriye ve pratiğe uygulanan aslında demokratik olmayan bir kurumdu.

Temsili eleştirenlerin, bu kurumun demokratik sicilden yoksunluğu konusundaki yerleşik kanının yanında, daha sağlam bir temel noktaları vardı. Bir şehir gibi küçük bir siyasi birimde, doğrudan demokrasi, vatandaşların kendi kendilerini yönetme sürecine katılması için büyük bir birimde temsili demokrasinin sağlayamayacağı kadar çok imkânlar sunuyor.

Demokrasi için 4. Bölümde tanımlanan kriterlerden birini düşünün: kararlara etkin katılım fırsatı. Bir halk meclisinde bir araya gelen vatandaşlar tarafından yönetilen küçük bir birimde, katılımcılar önemli gördükleri sorunları görüşebilir ve tartışabilirler, lehte ve aleyhte olanları dinledikten sonra kendi fikirlerini oluşturabilir, meseleler üzerinde doğrudan oy kullanabilirler ve bunların sonucu olarak da önemli kararları seçmenlerinin amaçları ve çıkarlarındansa, kendilerininkinden etkilenebilecek olan temsilcilere bırakmak zorunda kalmazlar.

Bu açık avantajlara sahip olan eski demokrasi anlayışı neden özünde demokratik olmayan bir siyasi kurumu yerleştirmek için yeniden yapılandırıldı?

TEMSİL ZATEN MEVCUTTU

Alışıldığı üzere, cevabın bir kısmını tarih veriyor. Temsilcileri seçme uygulamasının zaten var olduğu ülkelerde, demokratik reformcular göz kamaştırıcı bir fırsat gördüler. Şüpheli kaynağına ve sınırlı, dışlamacı oy kullanma hakkına rağmen temsili sistemi değiştirmeye gerek duymadılar. Seçmen tabanın genişletilmesiyle, yasama meclisinin ya da parlamentonun demokratik amaçlara hizmet edecek daha gerçek anlamda bir temsil birimine dönüşebileceğine inanıyorlardı. Bazıları temsilde, demokrasiden beklenenler açısından çok büyük ve şaşırtıcı bir değişiklik gördüler. Bir 18. yüzyıl Fransız düşünürü olan ve selefi Montesquieu için yaptığı eleştirilerle Thomas Jefferson'u çok etkileyen Destutt de Tracy, bir zafer kazanmışçasına şu gözlemlerde bulundu: "Temsil ve temsili

hükümetler Montesquieu'nün devrinde bilinmeyen yeni bir keşif olarak görülebilir... Temsili demokrasi... uzun bir süre için, büyük bir ülkede gerçekleştirilebilir bir demokrasidir."[3]

1820'de John Stuart Mill "temsil sistemi"ni "modern zamanların büyük keşfi" olarak tanımlamıştı.[4] Yeni icat, büyük keşif - bu kelimeler, demokratik reformcuların, geleneksel demokratik düşüncenin at gözlüklerini atıp, Ortaçağ'daki temsil uygulamalarını eski demokrasi ağacına kazıyarak yeni bir demokrasi türünün ortaya çıkarılabileceğini gördüklerinde hissettikleri heyecanın bir kısmını anlamamıza yardımcı oluyor.

Haklılardı. Özünde, sürecin genişletilmesi nihayetinde halkın katılımı üzerine kurulmuş bir temsili yönetimin, böylece de modern demokrasi kavramımızın oluşmasına yardımcı oldu.

Bununla beraber, temsilin karşılaştırmalı dezavantajlarını da gördükten sonra demokratik reformcular neden bunu tamamen reddedip, örneğin Yunan tarzındaki halk meclisleri gibi daha doğrudan demokrasiye yönelmediler? Bu ihtimalin bazı savunucuları olmasına rağmen, demokrasiyi savunanların çoğunluğu, Amerikan Anayasası'nı hazırlayanlar gibi, demokratikleştirmek istedikleri siyasi birimin doğrudan demokrasi için çok büyük olduğuna karar verdiler.

BİR KEZ DAHA: BÜYÜKLÜK VE DEMOKRASİ ÜZERİNE

Büyüklük önemlidir. Politik bir birimdeki insanların sayısı ve toprağın genişliği demokrasi formu için bazı sonuçlar ortaya çıkarır. Bir dakika için, demokratikleştirmeyi umduğunuz demokratik olmayan bir ülkede, bir demokratik reformcu olduğunuzu düşünün. Her biri orada yaşayan vatandaşların egemenliklerini icra edebilecekleri meclislerde sık sık toplanmalarına imkân verecek kadar küçük olsa da, ülkenizin düzinelerce, belki de yüzlerce mini eyalet arasında erimesini istemiyorsunuz. Ülkenizin vatandaşları bir araya gelmek için çok kalabalık, bunun yanı sıra ülke-

niz, hepinizin yıldırıcı zorluklarla karşılaşmadan buluşmanız için çok büyük bir toprağa yayılmış. Ne yapacaksınız?

Belki bugün, bölge sorununu, büyük bir alana yayılmış vatandaşların "buluşmalarına", konuları tartışmalarına ve oy kullanmalarına imkân verecek elektronik iletişim araçları kullanarak çözebiliyorsunuz ve gelecekte daha da kolay çözebileceksiniz. Ancak vatandaşların elektronik olarak buluşmalarını sağlamak ve çok sayıda olmalarının ortaya çıkardığı sorunu çözmek farklı şeylerdir.

Bir yerden sonra, elektronik bile olsa, hepsinin buluşup verimli bir tartışma yapabilmeleri için ayarlamalar yapma teşebbüsleri komik olur.

Doğrudan demokrasi için, ne kadar büyüklük çok fazla büyüktür? Ne kadar küçüklük yeteri kadar küçüktür? Yakınlarda yapılmış bilimsel tahminlere göre, Yunan şehir devletlerinde yetişkin erkeklerin oluşturduğu vatandaşların sayısı tipik olarak iki bin ve on bin arasında değişiyordu; bu sayılar, Yunan politika kuramcılarına göre iyi bir *polis* ya da kendi kendini yöneten şehir devleti için ideal bir sayıydı. Ancak Atina'da vatandaş yoğunluğu bundan çok daha fazlaydı: MÖ 450'de, Atina demokrasisinin dorukta olduğu zamanda altmış bin civarında olabilir. Bir akademisyenin yazdığı gibi "sonuç olarak, Atina halkı, şehrin tam anlamıyla bir *polis* olabilmesi için kalabalıktı." Bir yüzyıl sonra, dışarıya göç edenler, savaş ve hastalıklar yüzünden ölenler ve vatandaşlığa getirilen ek sınırlamalarla bu sayı yarı yarıya azalmış olabilir, ama yine de meclisin, Atinalı erkek vatandaşların küçük bir kısmından fazlasını içermesi için çok fazlaydı.[5]

Basit bir aritmetik hesabı, zamanın ve rakamların değişmez sonuçlarını ortaya çıkarır. Çok küçük, sadece on kişilik bir birimle, bir komiteyle başladığımızı düşünelim. Her üyenin gündemdeki konuyu tartışmak için on dakikası olmasının yeterli olacağına inanıyoruz. Bu yüzden toplantımız için bir saat kırk beş daki-

kaya ihtiyacımız olacak, komite üyelerimizin toplantıda geçirmesi için çok uzun bir süre değil. Ancak konunun, her komite üyesinin yarım saat düşünmesini gerektirecek kadar karmaşık olduğunu varsayın. O zaman beş saatlik bir toplantı ayarlamamız gerekir, belki de iki toplantı; yine de kabul edilebilir bir süre.

TABLO 8. *Katılımcı demokrasinin yüksek bedeli.*

Kişi sayısı	Her bir kişi için gereken toplam zaman					
	10 dakika			30 dakika		
	Dakikalar	Saatler	İşgünü	Dakikalar	Saatler	İş günü
10	100	2		300	5	
20	200	3		600	10	1
50	500	8	1	1500	25	3
500	5000	83	10	15000	250	31
1000	10000	167	21	30000	500	63
5000	50000	833	104	150000	2500	313
10000	100000	1667	208	300000	5000	625

Fakat yeterli derecede büyük bir komite bile küçük bir halk meclisi olabilir. İki yüz kişinin yaşadığı bir köy düşünün. Buradaki yetişkin nüfus yüz kişiden oluşuyor ve bunların hepsi meclis toplantılarına katılıyorlar. Hepsinin on dakika hakkı olduğunu düşünün. Bu mütevazı rakam için iki sekiz saatlik güne ihtiyaç vardır; imkânsız değil ama çok kolay olmadığı da kesin! Bir dakikalığına her vatandaşın katılımı için on dakikanın yeterli olacağını varsaydığımızı kabul edelim. Sayı arttıkça durum gittikçe daha anlamsızlaşıyor. Vatandaşlık haklarına sahip on bin kişinin olduğu bir "ideal polis"te gerekli olan zaman kabul edilebilir sınırla-

rın çok üzerindedir. Her vatandaşa ayrılan on dakika, toplamda iki yüzden fazla sekiz saatlik çalışma günü gerektirir. Herkese yarım saat ayrılması durumunda iki yıldan uzun süre kesintisiz olarak sürecek bir toplantı gerekir (Tablo 8) !

Şehir toplantıları konusunda en ufak bir fikri olan herkesin bildiği gibi, her vatandaşın konuşmak isteyeceğini düşünmek tabii ki anlamsızdır. Genelde çoğunlukla birkaç kişi konuşur. Diğerleri pek çok sebepten birinden dolayı çekiniyor olabilirler: söylemeye niyetlendikleri şey daha önce kapsamlı olarak ele alınmış olabilir, kararlarını vermiş olabilirler, sahne korkuları ya da yetersizlik duyguları olabilir, konuşulan konuya dikkat çekmekte zorlanabilirler, bilgi yetersizlikleri vs. olabilir. Yani, birkaç kişi tartışmayı devam ettirirken, kalanlar dinlerler (ya da dinlemezler) ve oy verme zamanı geldiğinde oy verirler (ya da vermezler).

Buna ek olarak, pek çok tartışma ve araştırma da başka bir yerde yapılıyor olabilir. Tablo 8'de gerekli görünen saatlerin çoğunluğu aslında gayriresmi ortamlarda kamu meselelerini konuşmakla geçebilir. Yani Tablo 8'e üstünkörü bakmamalıyız. Ancak bütün mantıklı niteliklerine rağmen doğrudan demokrasinin çok önemli sorunları vardır:

- Halkın büyüklüğüyle, katılım fırsatları hızla ortadan kalkar.
- Konuşmacıları dinleyerek çok daha fazla kişinin katılabilecek olmasına rağmen, tek bir toplantıda konuşarak kendilerini ifade etme imkânı olan katılımcı sayısı çok fazla değildir; muhtemelen yüz kişiden azdır.
- Bu tamamen katılım gösteren üyeler, oy kullanma konusu dışında, diğerlerinin temsilcisi haline gelirler. (Bu istisna önemli olduğu için buna birazdan döneceğim.)
- Meclis demokrasisiyle yönetilen bir birimde bile bir çeşit fiili temsili sistemi mevcuttur.

- Bunun yanında hiçbir şey tam olarak katılım gösteren üyelerin diğerlerinin temsilcisi olduklarını göstermez.
- Temsilci seçmek için tatminkâr bir sistem oluşturmak için vatandaşlar, temsilcilerini özgür ve adil seçimlerle belirlemeyi tercih edebilirler.

TEMSİLİ HÜKÜMETLERİN DEMOKRATİK SINIRLARI

Temsilin bir avantajı varmış gibi görünüyor. Gerçekten öyle mi? Zaman ve sayıların kombinasyonundaki ironi, hem olumlu hem de olumsuz yanları olmasıdır: kısa zamanda temsili hükümetlerin büyük bir demokratik eksikliğini ortaya çıkarır. Tablo 8'e ve aritmetik egzersizlerimize dönersek, şimdi de her vatandaşın kendi temsilcisiyle kısa bir görüşme yapması için gereken zamanı hesapladığımızı düşünelim. Tablo 8, temsili hükümetlerin katılım için sunduğu imkânlar konusunda yıkıcı bir durum ortaya koyuyor. Seçilmiş bir temsilcinin kendi bölgesindeki her yetişkin vatandaşla konuları tartışmak için on dakika ayırmak istediğini varsayalım. Ulaşım ve diğer işler için harcanacak zamanı görmezden gelelim. Bölgede on bin yetişkin vatandaş olduğunu düşünelim, Tablo l'deki en büyük rakam buydu. QED (ispatı gereken şey): Temsilci yılın yansından çoğunu seçmenleriyle görüşerek geçirmek zorundadır! Amerika'da, Kongre temsilcileri ortalama dört yüz binden fazla yetişkin yaşayan bölgelerden seçilir. Bölgesindeki her vatandaşa on dakika ayırmaya karar veren Amerikan Temsilciler Meclisi'nin bir üyesinin başka hiçbir şey yapmaya zamanı olmaz. Eğer yılın her günü, günde sekiz saatini bu işle geçirecek olsa, yirmi yıldan ya da on dönemden, yani çoğu temsilcinin Kongre'de geçirdiğinden daha uzun zamana ihtiyacı olacaktır.

Doğrudan demokrasi mi temsili demokrasi mi? Küçük ölçekli demokrasi mi büyük ölçekli demokrasi mi? Hangisi daha iyi? Hangisi daha demokratik? Hepsinin hararetli savunucuları var-

dır. Az önce gördüğümüz gibi her birinin avantajları açısından güçlü bir savunma yapılabilir. Ancak bizim oldukça suni ve hatta absürd aritmetik hesaplarımız sivil katılım üzerindeki değişmez sınırlamaların fark gözetmeden ikisine de uygulandığını gösterdi. Çünkü katılım için gerekli olan zaman ve katılabilecek olan vatandaşların sayısı arasındaki etkileşimin ortaya koyduğu geçilmez sınırlar ikisi için de mevcuttur.

Zaman ve sayılar kuralı: Demokratik bir birimde ne kadar çok vatandaş varsa, hükümet kararlarına direkt olarak katılabilecek olan vatandaşların sayısı da o kadar az olur ve o kadar çok kişinin başkalarına yetki vermesi gerekir.

TEMEL BİR DEMOKRATİK İKİLEM

Bunların arkasında gizlenen temel bir demokratik ikilem vardır. Eğer hedefimiz, vatandaşların siyasi kararlara katılabilmesi için en fazla imkânı sağlayacak demokratik bir yönetim sistemi oluşturmaksa, o zaman küçük ölçekli bir politik sistemde avantaj doğrudan demokrasiden yanadır. Ancak eğer hedefimiz, vatandaşları ilgilendiren daha önemli meselelerle etkin olarak ilgilenebilmesi için daha geniş bir alan sağlayacak bir demokratik yönetim sistemi oluşturmaksa, o zaman bu kadar büyük bir birim için daha avantajlı olan temsili sistemdir. Vatandaşlarının katılımı ve sistemin etkinliği arasındaki ikilem budur:

Bir demokratik birim ne kadar küçük olursa, vatandaşların katılımını sağlama potansiyeli o kadar fazla; vatandaşların hükümet kararlarını temsilcilere bırakma gerekliliği o kadar az olur. Bu birim ne kadar büyükse, vatandaşları için önemli olan sorunlarla başa çıkma kapasitesi daha büyük olur; vatandaşların kararları temsilcilere bırakma gerekliliği de o kadar fazla olur.

Bu ikilemi nasıl ortadan kaldırabileceğimizi kestiremiyorum. Fakat ortadan kaldıramasak da onunla yüzleşebiliriz.

KÜÇÜK GÜZELDİR, BAZEN

Diğer insani etkinliklerde olduğu gibi, politik sistemler de her zaman sahip oldukları imkânları göremezler. Bu görüş açısının özünü bir kitap adı çok güzel yakalamış: *Küçük Güzeldir.*[6] Şüphesiz ki, teorik açıdan, çok küçük bir politik sistemin büyük sistemlerin asla yakalayamayacakları bir oranda vatandaş katılımı sağlayabilmesi mümkündür. Ancak, çoğu zaman, hatta genellikle potansiyellerinin tümünü kullanamazlar.

New England'daki bazı küçük şehirlerdeki şehir toplantıları bu sınırlara ve imkânlara iyi bir örnek olabilir. New England'ın çoğunluğunda, geleneksel şehir toplantıları yerlerini çoklukla ya da tamamen seçilmiş temsilcilerden oluşan bir yasama meclisine bırakmış olmalarına rağmen, çoğunlukla kırsal olan Vermont eyaletinde hâlâ yaşatılırlar.

Vermont'taki şehir toplantılarını gözleyen uyumlu bir gözlemci ve katılımcı, 400'den az kişinin yaşadığı 210 Vermont kasabasında 1970 ve 1994 arasında 1215 şehir toplantısı yapıldığını gördü. Bu toplantıların 1129'unun kayıtlarından şu sonuçlara vardı:

> Katılanların ortalama sayısı, katılımın en üst düzeyde olduğu toplantılarda 139'du. Bunların ortalama 45'i en az bir kez katılmıştı... Bir kasabadaki uygun seçmenlerin ortalama % 19'u bir kasaba toplantısında bulunacak ve uygun seçmenlerin % 7'si (toplantıya katılan kişilerin % 37'si) en az bir kez söz alacak... Konuşanların büyük birçoğunluğu bir kereden fazla konuşacak... Ortalama bir toplantı verimli olarak neredeyse 4 saat sürüyor. Her katılımcıya konuşması için 2 dakika 14 saniye ayırmaya yetecek kadar uzun sürüyor. Haliyle toplantıya gelenlerden daha az kişi konuştuğu için her konuşmacıya ayrılan ortalama süre neredeyse tam 5 dakikadır... Bunun tersine, katılımcıların sayısının 4 katı kadar katılım olduğu için ortalama bir kasaba toplantısında her katılım için 1 dakika 20 saniye ayrılır.[7]

Görünen o ki, şehir meclisi toplantıları katılımcı demokrasinin en iyi örnekleri değildir. Ancak bütün hikâye bu değildir. Vatandaşlar önemsiz ya da ihtilafsız olacağını bildikleri konular tartışılacağı zaman evde kalmayı tercih ediyorlar, neden etmesinler? Ama ihtilaflı konular onları dışarı çıkarıyor. Connecticut'ta benim kendi kasabamın, geleneksel toplantılar yapmayı bırakmış olmasına rağmen, vatandaşların kesin olarak ikiye ayrılmasına ve lisenin toplantı salonuna sığmayacak kadar çok sayıda kişinin toplantılara gelmesine sebep olan konuları hatırlıyorum; ilk toplantıya katılamayanlar için ayarlanan ikinci bir toplantı da aynı derecede büyük olmuştu. Vermont'ta da olduğu gibi, kasaba toplantılarında tartışmalar eğitimli ve zengin olanlar tarafından yönlendirilmiyordu. Güçlü inançlar ve söz almak için kararlı olmak hiçbir şekilde tek bir sosyo-ekonomik grubun tekelinde olamaz.

Bütün sınırlamalarına rağmen, meclis demokrasisi hakkında söylenecek çok şey vardır.

AMA BÜYÜK DAHA İYİDİR, BAZEN

2. Bölümde, gördüğümüz gibi Yunanlılar da bu ikilemi yaşamışlardı. Onların da bildiği gibi, küçük devletlerin zayıf noktaları büyüklere karşı askeri güçsüzlükleriydi. Atinalılar bağımsızlıklarını korumada her ne kadar usta ve cesur olsalar da MÖ 322'de, Makedonyalı Philip'ın üstün güçleri tarafından yenilmelerini ya da bunu takip eden, yüzyıllar sürecek yabancı egemenliğini engelleyemediler. Merkezi ulus devletler ortaya çıktığında, geriye kalan şehir devletleri yok olmaya mahkûmdu. Son büyük şehir-devleti cumhuriyeti olan Venedik, 1797'de Napolyon Bonapart'ın ordularına direnmeden teslim oldu ve ondan sonra bir daha bağımsızlığını kazanamadı.

Son yüzyıllarda, özellikle de 20. yüzyılda, doğrudan demokrasi için yeteri kadar küçük olan ve kendi kendini yöneten birim-

lerin sınırlı güçleri sadece askeri meselelerde değil, ekonomik sorunlar, trafik, ulaşım, iletişim, insanların ve malların taşınması, sağlık, aile planlaması, tarım, gıda, suç, eğitim, sivil, siyasi ve insan hakları ve daha pek çok konuda da kendini gösterdi.

(Dünya nüfusunu önemli ve kalıcı olarak düşürecek ve gelişmiş teknolojiyi tamamen yok edecek bir afet olmadıkça, bütün büyük siyasi birimlerin ortadan kalktığı, vatandaşların kendi kendilerini yönetebilecekleri ve kendilerini yöntecek olanları sadece bir doğrudan demokrasi sistemiyle seçebilecekleri kadar küçük (en fazla 50.000 kişi diye düşünün) bağımsız siyasî birimlerin tamamen onların yerini aldığı bir dünya düşünmek imkânsızdır. Durumu daha da zorlaştırmak için, küçük ve tamamen bağımsız birimlerden oluşan bir dünya düşünelim; böyle bir dünya, bu birimlerin birleşip, askeri saldırılar düzenleyip, birbiri ardına küçük birimleri alıp doğrudan yönetim için çok büyük bir sistem oluşturabilecek olmaları yüzünden, dengesiz olurdu. Bu yeni ve eskisinden büyük birimi demokratikleştirmek için, demokratik reformcuların (ya da devrimcilerin) temsili demokrasiyi yeniden keşfetmeleri gerekirdi.

KARANLIK TARAF: SEÇKİNLERİN PAZARLIĞI

Bütün avantajlarının yanında temsili hükümetlerin bir karanlık tarafı vardır. Demokratik ülkelerde yaşayanların çoğu bunun bilincindedir, çoğunlukla bunu temsili sistem için ödenmesi gereken bir bedel olarak görürler.

Karanlık yön şudur: temsili bir yönetim altında vatandaşlar genellikle çok önemli kararlarla ilgili ihtiyari yetki verirler. Bu yetkiyi sadece kendi seçtikleri temsilcilerine değil, daha dolaylı bir yoldan yöneticilere, bürokratlara, devlet hizmetinde çalışanlara, hâkimlere ve daha da dolambaçlı yoldan uluslararası kurumlara verirler. Poliarşik demokraside, vatandaşların hükümetlerinin hareketleri ve kararları üzerinde etkili olabilmelerine yardım-

cı olan kurumlarının yanında demokratik olmayan bir süreç de işler: *politik ve bürokratik seçkinlerin pazarlığı.*

Prensipte, seçkinlerin pazarlığı demokratik kurumlar ve süreçler tarafından belirlenen sınırlar arasında gerçekleşir. Ancak bu sınırlar genelde çok serbesttir, halkın katılımı ve kontrolü çok güçlü değildir ve politik ve bürokratik seçkinlerin karar verme yetkileri çok geniştir. Halkın katılımı üzerindeki sınırlara rağmen demokratik bir ülkedeki politik seçkinler despot, kontrolden çıkmış kişiler olmaktan çok uzaktırlar. Periyodik seçimler onları sürekli kamuoyunu izlemek zorunda bırakır. Buna ek olarak, kararlar alırken politik ve bürokratik seçkinler karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler ve kontrol ederler. Seçkinlerin yaptığı pazarlığın kendi karşılıklı hesapları ve dengeler sistemi vardır. Seçilmiş temsilciler anlaşma sürecine ne kadar katılırsa, halkın istekleri, hedefleri ve değerleri de hükümetin kararlarına, o kadar katılır. Demokratik ülkelerde politik ve bürokratik seçkinler güçlüdür, sıradan vatandaşların olabileceğinden çok daha güçlüdür, ama despot değillerdir.

ULUSLARARASI ORGANİZASYONLAR DEMOKRATİK OLABİLİR Mİ?

Buraya kadar bir ülkeden ya da ulus devletten daha küçük ölçekli birimlerde demokrasi imkânları üzerinde durduk. Peki ya daha büyük ölçekli ya da çok daha başka bir ölçekteki birimler: uluslararası organizasyonlar?

20. yüzyılın sonlarında demokratik ülkeler ekonomik, kültürel, sosyal, politik, bürokratik ve askeri uluslararasılaşmanın sonuçlarını artarak hissetmeye başladılar. Gelecek demokrasiye ne getirecek? Bağımsız ülkelerin hükümetlerinin güçlerinin çoğunu şu ya da bu şekildeki uluslararası yönetimlere vermelerine rağmen, demokratik süreç kolayca uluslararası düzeye yükselmeyecek mi? Eğer bu gerçekleşirse, yeni ortaya çıkan uluslararası yö-

netimler demokratikleştirildikçe, demokratik değerler zarar görmez, hatta geliştirilebilir bile.

Bir karşılaştırma yapmak için tarihe bakabiliriz. 2. Bölümde gördüğümüz gibi, demokrasi düşüncesinin ve uygulamasının ortaya çıktığı yer şehir devletleriydi. Ancak şehir devletleri, ulus devletlerin artan gücüne karşı koyamadılar. Şehir devletleri ayırt edilebilir birimler olarak var olmayı kestiler ya da Atina ve Venedik gibi ülke hükümetinin altında çalışan yerel hükümetlere dönüştüler. O halde 21. yüzyılda ulusal hükümetler, demokratik uluslararası hükümetlerin altında çalışan yerel yönetimlere dönüşmeyecek mi?

Yine de, küçük yerel hükümetlerin ulusal bir hükümete bağlanmasının demokrasinin sonu olmadığını söyleyebilirsiniz. Buna karşılık ulusal hükümetlerin demokratikleştirilmesi, demokrasinin var olduğu alanı genişletmekle kalmadı, kasabalar, şehirler, kantonlar, eyaletler, vilayetler, bölgeler vb. alt birimlerde de demokratik yöntemlerin uygulanması için önemli bir alan yarattı. Yani bu açıdan bakıldığında, yapılması gereken uluslararasılaşmayı durdurmak değildir, bu imkânsızdır. Yapılması gereken uluslararası organizasyonları demokratikleştirmektir.

Demokrasiye büyük değer veren herkese ne kadar çekici gelse de, ben ne yazık ki bunun fazlasıyla iyimser olduğu sonucuna varmak zorundayım. Demokratik kurumların ve uygulamaların uzun zamandan beri var olduğu ve yerleşik olduğu ülkelerde bile vatandaşların uluslararası ilişkiler konusundaki önemli kararları etkin olarak kontrol etmeleri çok zordur. Uluslararası organizasyonlarda bu çok daha zor olur.

Avrupa Birliği bu konuda çok güçlü kanıtlar sunar. Burada herkesin oy kullanabildiği seçimler ve bir parlamento gibi sözde demokratik uygulamalar resmi olarak mevcuttur. Ancak neredeyse bütün gözlemciler çok önemli bir "demokratik açık" olduğu konusunda hemfikirdir. Önemli kararlar çoğunlukla, politik

ve bürokratik seçkinler arasındaki anlaşmalarla alınır. Sınırlar demokratik yöntemlerle değil, daha çok delegelerin diğerlerini neye ikna edebildiğiyle ve bunların ulusal ve uluslararası piyasalara yapacağı etkileri göz önünde bulundurarak belirlenir. Pazarlık, hiyerarşi ve piyasalar sonuçları belirler. Sonuçları onaylamak dışında demokratik yöntemler çok az rol oynar.

Eğer demokratik kurumlar Avrupa Birliği'ni yönetmekte çoğunlukla etkisizse, diğer uluslararası sistemleri demokratikleştirmeye yönelik beklentiler daha da uzak görünüyor. Demokratik ülkelerde zaten mevcut olan seviyeye yakın bir halk kontrolüne ulaşmak için, uluslararası organizasyonların pek çok sorunu, neredeyse şu anda demokratik ülkelerde olduğu kadar iyi çözmeleri gerekiyor. Politik liderlerin, vatandaşlara demokratik ülkelerde var olanlara neredeyse, eşit politik katılım, baskı ve kontrol fırsatları sağlayacak politik kurumlar oluşturmaları gerekecektir. Bu imkânların avantajlarından yararlanmak için vatandaşların, uluslararası organizasyonların izleyecekleri politikalarla, şu anda kendi ülkelerinin hükümetinin izleyeceği politikayla olduğu kadar ilgili ve bu konularda bilgili olmaları gerekecektir. Vatandaşların bilgi edinebilmesi için politika ve iletişim alanının seçkinlerinin, alternatifleri halk önünde, halkın dikkatini çekecek ve onları ilgilendirecek şekilde görüşmeleri ve tartışmaları gerekir. Halkın tartışmaya katılmasını sağlamak için, hükümette görev almak isteyen partiler ve bireyler arasındaki ulusal politik rekabetin uluslararası denklerinin oluşturulması gerekir. Seçilmiş temsilcilerin ya da onlarla aynı işi yapacak olan kişilerin (bu işler ne olursa olsun) şimdi demokratik ülkelerde olduğu gibi, yasama ve yürütmenin yanı sıra önemli uluslararası bürokrasi üzerinde de kontrol sahibi olmaları gerekecektir.

Varsayımsal bir uluslararası vatandaş grubunun temsilcilerinin farklı ülkelerin insanları arasında nasıl dağılacağı da ayrı bir sorundur. Farklı ülkelerin nüfusları arasındaki büyük farklılıklar

göz önüne alındığında, hiçbir temsil sistemi her vatandaşın oylarına eşit ağırlık verip, aynı zamanda da, küçük ülkelerin sürekli olarak büyük ülkelere karşı seçimleri kaybetmelerini engelleyemez; bu yüzden küçük demokrasiler için kabul edilebilir olan hiçbir çözüm daha büyük bir topluluğun üyeleri için siyasal eşitlik sağlamayacaktır. Amerika ve diğer federal sistemlerde olduğu gibi, Avrupa Birliği için de kabul edilebilir çözümler bir araya getirilebilir. Ancak nasıl bir uzlaşmaya varılırsa varılsın, bu, özellikle de ortak bir kimliğin yokluğu çok güçlüyken, iç yapıda bir gerginlik kaynağı olabilir.

Bu gerginliğin olma ihtimali çok fazladır, çünkü daha önce söylediğim gibi, uluslararası organizasyonlarda da, ulusal demokrasilerde olduğu gibi pek çok karar bazı insanların çıkarlarına zarar verecekmiş gibi görülecektir. Bazı kararların ağırlığı belirli gruplar, bölgeler ya da ülkeler tarafından taşınacaktır. Bu gerginliklerden kurtulmak için belirli kurumları destekleyen bir siyasi kültür işe yarayabilir, hatta gerekli bile olabilir. Ancak bir siyasi kültür oluşturmak zaman alır, belki de nesiller sürer. Buna ek olarak, idare kararları eğer genel olarak kabul görüyorsa ve kaybedenler arasında da uygulanabilecek kararlarsa, mevcut demokratik ülkelerdekine denk olan bir ortak kimliğin ortaya çıkması gerekecektir.

Uluslararası organizasyonların demokratikleşmesi için bütün bu önemli gerekliliklerin yerine getirilmesi bana pek mümkün görünmüyor. Peki bu gereklilikler yerine getirilmeyecekse uluslararası kararlar nasıl bir yöntemle alınacak? Bence çoğunlukla politik ve bürokratik seçkinler –genel müdürler, bakanlar, diplomatlar, hükümetin içindeki ve dışındaki bürokratlar, iş dünyasının liderleri– ve bunlar gibi kişilerin anlaşmalarıyla alınacak. Seçkinlerin anlaşmalarını yürütecekleri alanın sınırlarını bazen demokratik yöntemlerin belirlemesine rağmen, uluslararası sis-

temlerin politik uygulamalarına "demokratik" demek bu kelimenin anlamını tamamıyla değiştirmek olur.

DEMOKRATİK ÜLKELERDE GÜÇLÜ BİR ÇOĞULCU TOPLUM

Demokrasinin uluslararası düzeye yükselmesi mümkün olmasa da, her demokratik ülkenin daha küçük birimlere ihtiyaç duyduğunu aklımızdan çıkarmamamız gerekir. Modern bir ülkede bunlar çok çeşitlidir. En küçük demokratik ülkelerde bile belediye yönetimlerine ihtiyaç vardır. Büyük ülkelerde beldeler, ilçeler, iller, bölgeler gibi başka birimler olabilir. Bir ülke, dünya ölçeğinde ne kadar küçük olursa olsun, çok farklı çeşitlerde bağımsız birliklere ve organizasyonlara ihtiyaç duyar; çoğulcu bir sivil toplum budur.

Daha küçük devletin ve toplum kurumlarının –sendikalar, ekonomik teşebbüsler, özelleşmiş çıkar grupları, eğitim organizasyonları ve diğerleri– en iyi nasıl yönetileceği sorusunun tek bir cevabı yoktur. Demokratik yönetimler bütün topluluklarda en doğru seçim olmayabilir; yeterlilikleri arasındaki belirgin fark demokratik kriterlere ne derecede kadar uyulması gerektiği konusunda yasal sınırlamalar getirilmesine sebep olabilir. Demokrasinin haklı çıkarıldığı yerlerde bile herhangi bir şekli en iyisi demek değildir.

Ancak bir yönetimin demokratik olmayan yönlerinden hiçbiri, ister devletle, ister devletin birimleri ya da bağımsız kurumlarla ilgili olsun, sorgulanmadan kabul edilmemelidir. Demokratik ilkeler herhangi bir birliğin yönetimiyle ilgili sormamız gereken bazı sorular ortaya koyarlar.

- Bir karar verirken, birliğin yönetimi, bu kararlardan etkilenecek olan herkesin iyiliğini ve çıkarlarını eşit derecede gözetiyor mu?

- Birliğin üyeleri arasında yönetim konusunda diğer üyelerden kesinlikle daha nitelikli olan ve bu yüzden birlik yönetimiyle ilgili tam ve nihai yetkinin kendisine verilmesi gerekenler var mı? Eğer yoksa, birliği yönetirken üyeleri siyasi açıdan eşit olarak görmemiz gerekmez mi?
- Eğer üyeler siyasi açıdan eşitse, o zaman birliğin yönetiminin demokratik kriterlere uyması gerekmez mi? Gerekirse, birlik ne dereceye kadar üyelerine etkin katılım, eşit oy, bilgilenme ve gündem maddeleri üzerinde nihai kontrol imkânı sağlıyor?

Neredeyse her organizasyonda, belki de hepsinde, biraz demokrasi için imkân vardır, neredeyse her ülkede daha fazla demokrasi için önemli imkânlar vardır.

Bölüm 10

Türler II

Anayasalar

Demokrasinin farklı büyüklüklerde olması gibi, demokratik anayasalar da farklı farklı stillerde ve biçimlerdedir. Demokratik ülkelerin anayasaları arasındaki fark gerçekten de önemli mi diye sorabilirsiniz. Görünen o ki, bunun cevabı, hayır, evet ve belkidir.

Nedenini açıklamak için öncelikle daha eski demokrasilerin, 1950'den beri temel demokratik kurumların kesintisiz olarak var olduğu ülkelerin anayasal deneyimlerini inceleyeceğim. Bunlar toplam yirmi iki ülkedir: Almanya, Avustralya, Avusturya, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kosta Rika, Lüksemburg, Norveç ve Yeni Zelanda.'[1]

Bunlar arasındaki farklar imkânların genişliği konusunda bir fikir vermek için yeterlidir. Ancak yeni demokratikleşmiş ülkelerin anayasal düzenlemeleri daha az önemli değildir. Hatta belki daha da önemlidir, çünkü demokratikleşmenin başarısı için çok önem taşıyabilirler.

Anayasalardan ve *anayasal düzenlemelerden* bahsederken bu terimleri, anayasada belirlenmemiş olabilen seçim ve parti sistemleri gibi önemli uygulamaları da içerecek şekilde çok geniş an-

lamda kullanacağım. Bunu yapmaktaki amacım bir sonraki bölümde anlaşılacaktır.

Peki o zaman demokratik anayasalardaki önemli çeşitlemeler nelerdir ve ne kadar önem taşırlar?

ANAYASAL ÇEŞİTLEMELER

Yazılı mı sözlümü? Yazılmamış bir anayasa ifadesinde bir tezat varmış gibi görünebilir, ama birkaç ülkede belirli iyi oturmuş kurumlar ve uygulamalar, ülkenin anayasası olarak kabul edilmiş olan tek bir belgede bile yazılmış olmamalarına rağmen anayasal sistemi kapsıyormuş gibi kabul görürler. Eski demokrasiler arasında (ve tabii ki yeniler arasında da) sözlü bir anayasa, Büyük Britanya, İsrail[2] ve Yeni Zelanda'daki istisnai durumlarda olduğu gibi, alışılmadık tarihsel koşullar sonucunda ortaya çıkar. Ancak yazılı anayasaların kabul edilmesi standart bir prosedür haline gelmiştir.

Haklar beyannamesi? Anayasa açık bir haklar beyannamesi içeriyor mu? Yine, açık bir anayasal haklar beyannamesi daha eski demokrasilerde yaygın olmamasına rağmen şimdi standart bir uygulamadır. Tarihsel nedenler ve yazılı bir anayasa olmaması sebebiyle Britanya bu konuda önemli bir istisnadır (ancak orada da bu fikre önemli bir destek vardır).

Sosyal ve ekonomik haklar? Amerikan anayasasında ve eski demokratik ülkelerde 19. yüzyıldan sonra da devam eden anayasalarda genellikle sosyal ve ekonomik haklar üzerine açıkça bir şey söylenmez,[3] II. Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilenler tipik olarak bunları içerirler. Ancak bazen (kimi zaman uzun uzadıya) yazılmış olan bu sosyal ve ekonomik haklar sembolik olmanın pek ötesine geçmez.

Federal mi üniter mi? Federal bir sistemde belirli küçük bölgesel birimlerin –eyaletler, iller, bölgeler– yönetimlerinin sürekliliği ve önemli bir yetki alanı sağlanmıştır; üniter sistemlerde bu bi-

rimlerin varlıkları ve yetkileri ulusal hükümetin kararlarına bağlıdır. 22 eski demokratik ülke arasında sadece 6 tanesi tam olarak federaldir (Almanya, Avustralya, Avusturya, İsviçre, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri). Bütün bu ülkelerde federalizm özel tarihi koşulların sonucudur.[4]

Tek meclis mi iki meclis mi? İki meclisliliğin daha yaygın olmasına rağmen, İsrail'de hiçbir zaman ikinci bir meclis olmadı ve 1950'den beri dört İskandinav ülkesi, Finlandiya ve Yeni Zelanda Lordlar Kamarası'nı kaldırdılar.

Hukuki denetim? Bir yüksek mahkeme ulusal yasamanın olması gerektiği gibi kanunlaştırdığı kanunların anayasaya aykırı olduklarını ilan edebilir mi? Hukuki denetim olarak bilinen bu uygulama, ulusal anayasaların eyaletler, iller ya da kantonlar tarafından konulan kanunların üzerinde olması gereken federal sistemlere sahip olan demokratik ülkelerde standart bir özellik olmuştur. Ancak daha alakalı olan konu bir mahkemenin *ulusal* parlamentonun koyduğu bir kanunu anayasaya aykırı olarak nitelendirip nitelendiremeyeceğidir. İsviçre'de hukuki denetimin gücü *sadece* kantonlardaki yasamayla sınırlıdır. Fakat az önce gördüğümüz gibi demokratik ülkelerin çoğunluğu federal değildir ve üniter sistemlerin sadece yarıya yakınında bir tür yargı denetimi mevcuttur. Üstelik hukuki denetimin olduğu ülkelerde bile mahkemelerin bu gücü kullanma dereceleri, Yüksek Mahkeme'nin kimi zaman olağanüstü bir güç kullandığı Amerika gibi en uçtaki vakalardan, mahkemelerin parlamentonun kararlarına çok saygılı oldukları ülkelere kadar değişir. Kanada bu konuda ilginç bir örnektir. Federal bir sistem olan Kanada'daki yüksek mahkeme hem bölgelerdeki yasaları hem de federal yasaları anayasaya aykırı ilan etme yetkisine sahiptir. Ancak bölgesel yasama meclisleri ve federal parlamento, görüşülen maddeyi kabul ettirmek için ikinci kez oylama yaparak mahkemenin kararına karşı gelebilir.

Yargıçların hizmet süresi yaşam boyu mu sınırlı bir dönem için mi? Amerika'da federal (yani ulusal) mahkemelerin üyelerine anayasal hükümlerle yaşam boyu hizmet imkânı sağlanır. Yaşam boyu imtiyazın avantajı yargıçların siyasi baskılardan uzak olmasını sağlamaktır. Ancak aynı zamanda hukuki denetim gücüne de sahiplerse, onların yargıları artık genel ve yasama görevini yapan çoğunluk tarafından artık desteklenmeyen eski bir ideolojinin etkilerini yansıtıyor olabilir. Bunun sonucu olarak, Franklin D. Roosevelt'in başkanlığında, 1933-1937 arasındaki büyük reform döneminde kimi zaman yapıldığı gibi, reformları engellemek için hukuki denetimi kullanabilirler. Amerika tecrübesini sonra, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yazılan anayasalarında açıkça hukuki denetim sağlayan bazı demokratik devletler, yaşam boyu imtiyazı reddetmişler ve onun yerine Almanya, İtalya ve Japonya'da olduğu gibi uzun ama sınırlı süreler için imtiyaz verilmesini benimsemişlerdir.

Halk oylamaları? Ulusal halk oylamaları yapılması mümkün müdür, ya da anayasal değişiklikler söz konusu olduğunda, zorunlu mudur? İsviçre burada sınırda duruyor: İsviçre'de ulusal konularda halk oylamalarına izin verilir, anayasal değişiklikler için referandum yapılması zorunludur ve sık sık yapılır. Diğer uçta Amerikan anayasası, bazı eyaletlerde yaygın olarak yapılmasına rağmen, halk oylamalarına izin vermez (ve şimdiye kadar hiç ulusal halk oylaması yapılmadı). Amerika'nın tersine, diğer eski demokrasilerin yarıdan fazlasında en az bir kere halk oylaması yapılmıştır

Başkanlık sistemi mi parlamenter sistem mi? Başkanlık sisteminde yürütmenin başı yasama meclisinden bağımsız olarak seçilir ve anayasa tarafından kendisine çok önemli güçler verilir. Parlamenter sistemde ya da kabine sisteminde yürütmenin başı parlamento tarafından seçilir ve görevden alınabilir. Başkanlık

sistemine sahip hükümetin klasik örneği Amerika, parlamenter sistemin klasik örneği de Büyük Britanya'dır.

Başkanlık sistemi 1787'de Amerikan Anayasa Kongresi'ne katılan delegeler tarafından icat edildi. Delegelerin çoğunluğu Britanya'daki (yazılı olmayan) anayasaya, yasama ve yürütmeden bağımsız bir yargı, yürütmeden bağımsız bir yasama (Parlamento) ve yasamadan bağımsız bir yürütme (monarşi) ortaya koyan "güçler ayrılığı" yüzünden hayrandı. Delegelerin İngiliz anayasasının erdemlerini örnek almak istemelerine rağmen, bir monarşi söz konusu olamazdı; bu yüzden bir yürütme problemiyle karşı karşıya kaldılar. Tarihte bununla ilgili bir örnek olmadığı için çözümü üretmeden önce neredeyse iki ay bu sorunla boğuştular.

Kongre anayasal yeteneklerle dolu sıradışı bir meclisti, buna rağmen geçen zaman delegelere, tarihi kayıtların bize gösterdiği ya da insanların hatalarının öğrettiğinden daha fazla ileri görüşlülük kazandırmıştır. Pek çok icatta olduğu gibi Amerikan başkanlık sistemini (ya da daha doğrusu başkanlık-kongre sistemini) oluşturanlar da icatlarının sonraki iki yüzyıl boyunca nasıl bir gelişme göstereceğini tahmin edememişlerdir. Parlamenter hükümetlerin de bir alternatif ve daha yaygın olarak kullanılan bir çözüm olacağını tahmin edemedikleri gibi.

Bugün parlamenter hükümet Amerikalılara ne kadar düşünülemez gelse de, Anayasal Kongreleri bir otuz yıl sonra düzenlenmiş olsaydı, delegelerin bir parlamenter sistem önermeleri mümkün olabilirdi. Onların (ve bu sebeple Britanya'daki gözlemcilerin de) anlamadıkları İngiliz anayasal sisteminin de hızlı bir değişim geçiriyor olduğuydu. Kısacası, yürütme yetkisinin monarşide değil, etkin olarak başbakan ve kabinede olacağı bir parlamenter sisteme dönüşüyordu. Sözde, kral tarafından seçiliyor olsa da, başbakan aslında Parlamento'nun (o sıradaki adıyla Avam Kamarası'nın) çoğunluğu tarafından seçilecek ve ancak

parlamenter çoğunluğun desteğini arkasına aldığı sürece görevde kalabilecekti. Buna karşılık başbakan kabinenin diğer üyelerini seçecektir. Bu sistem 1810 yılında neredeyse oturmuştu.

Bugün eski ve istikrarlı bir demokrasiye sahip olan, demokratik kurumların 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı, geliştiği ve varlığını sürdürdüğü ülkelerin çoğunda, başkanlık sistemi yerine parlamenter hükümet çeşitleri, kabul edilen anayasal düzenlemeler haline geldi.

Seçim sistemi? Ulusal yasamadaki sandalyeler seçimlerde oy verenlerin tercihleriyle ne kadar orantılı olarak tahsis ediliyor? Örneğin, bir seçimde adayları oyların % 30'unu alan bir parti sandalyelerin % 30'una yakınını kazanır mı? Ya da sadece % 15'ini mi kazanırlar? Seçim sisteminin "anayasa"da kesin olarak belirlenmiş olması gerekmese de, daha önce de önerdiğim gibi, seçim sistemleri ve anayasanın diğer kısımları birbirlerini etkiledikleri için bunu anayasal sistemin bir parçası olarak görmenin doğru olacağına inanıyorum. Bu konu önümüzdeki bölümde daha ayrıntılı incelenecek.

Alternatiflerin listesinin daha da genişletilebilecek olmasına rağmen, bu eski demokrasileri arasında anayasal düzenlemelerin birbirlerinden çok farklı olduklarını göstermek için yeterlidir. Üstelik benim bahsettiğim çeşitler çok geneldir; eğer daha somut bir gözlem düzeyine çıkarsak daha da önemli farklılıklar görürüz.

Demokratik ülkelerin anayasalarının çok önemli yönlerden farklılık gösterdiği sonucuna varabilirsiniz. Peki ama bu farklılıklar bazı anayasaları *daha iyi* ya da belki *daha demokratik* yapar mı? Demokratik anayasaların en iyi türü var mıdır?

Bu sorular bir soruyu daha doğuruyor: Farklı anayasaların göreceli istenirliklerine nasıl değer biçeceğiz? Açıktır ki, bazı kriterlere ihtiyacımız var.

ANAYASALAR NASIL BİR FARK YARATIR?

Anayasalar bir ülkenin demokrasisi için pek çok yönden önem taşır.

İstikrar. Bir anayasa 8. Bölümde tarif edilen temel demokratik siyasi kurumlar için istikrar sağlamaya yardımcı olur. Sadece bir demokratik yönetim çerçevesi çizmekle kalmaz, aynı zamanda temel politik kurumların gerektirdiği bütün gerekli hakları ve teminatları da sağlayabilir.

Temel haklar. Bir anayasa çoğunluk ve azınlık haklarını koruyabilir. Bu kriter, üstü kapalı olarak birinci kriterin içinde bulunmasına rağmen, demokratik anayasalar arasındaki farklılıklardan dolayı, hem çoğunluklar hem de azınlıklar için güvence veren temel hak ve görevlere özel olarak dikkat göstermek gereklidir.

Tarafsızlık. Bir anayasa bir ülkenin vatandaşları arasında tarafsızlığı koruyabilir. Temel hakları ve görevleri garanti altına alan anayasal düzenlemeler, kanun yapma süreçlerinin herhangi bir vatandaşın ya da vatandaş grubunun görüşlerini veya meşru çıkarlarını ne kayıracak ne de cezalandıracak şekilde düzenlenmesini de garanti altına alabilir.

Sorumluluk. Anayasa, vatandaşların siyasi liderleri kararlarından, işlerinden ve davranışlarından "makul" bir süre zarfında sorumlu tutmalarına izin verecek şekilde yapılabilir.

Adil temsil. Bir demokraside "adil temsil"i oluşturan şey sonsuz bir tartışmaya konu olmuştur. Bunun sebepleri kısmen sonraki iki kriterle ilgilidir.

Bilgiye dayalı mutabakat. Bir anayasa vatandaşların ve liderlerin kanunlar ve politikalar hakkında bilgi sahibi olarak mutabakata varmalarına yardımcı olabilir. Bunu, siyasi liderlerin çeşitli çıkarların uzlaşmasını sağlayacak müzakerelere, uyum süreçlerine ve koalisyonlara katılmaları için fırsatlar ve teşvikler yaratarak yapabilir. Bu konuya gelecek bölümlerde döneceğim.

Etkin hükümet. Etkinlik derken, vatandaşların en önemli konular olarak gördükleri konular, karşı karşıya kaldıkları sorunlar için ve hükümetin müdahalesinin gerekli olduğuna inandıkları durumlarda hükümetin harekete geçmesinden bahsediyorum. Hükümetlerin etkin olması özellikle savaş, savaş tehdidi, önemli uluslararası gerginlik, ciddi ekonomik zorluklar ve buna benzer kriz dönemlerinde özellikle önemlidir. Daha sıradan zamanlarda, önemli konular vatandaşların ve liderlerin gündemini belirlediklerinde de gereklidir. Şüphesiz ki, kısa vadede demokratik olmayan bir hükümet bu kriteri demokratik bir hükümetten daha iyi yerine getirebilir; ancak uzun vadede de bunu yapıp yapmayacağı şüphelidir. Her şekilde bizi ilgilendiren demokratik sınırlar içinde işleyen hükümetlerdir. Bu sınırlar içinde uzun süreli çıkmazları, gecikmeleri ve önemli konularla yüzleşmekten kaçınmayı engellemek için prosedürleri olan ve bunlarla uğraşmayı teşvik edecek bir anayasal sistemi istemek makul görünüyor.

Yetkili kararlar. Faal bir hükümet ne kadar istenir olursa olsun, kararlı ve azimli eylemleri kolaylaştıran, ancak hükümetin, ülkenin gündemindeki acil sorunları çözmek için ulaşılabilir olan en iyi bilgiyi elde etmesini zorlaştıran bir anayasaya pek hayranlık duymayız. Kararlı eylemler akıllı politikaların yerini tutmaz.

Şeffaflık ve anlaşılırlık. Bu kriter çiftiyle hükümetin çalışmasının kamunun görebilmesi için yeteri kadar açık ve temelinde vatandaşların, nasıl ve ne yapıldığını isteyerek anlayabilecekleri kadar basit olması gerektiğini kastediyorum. Bu yüzden anayasa vatandaşların neler olup bittiğini anlayamayacakları kadar karışık olmamalı, çünkü kendi hükümetlerini anlayamayanlar liderlerini, özellikle de seçimlerde, kolayca sorumlu tutamazlar.

Elastikiyet. Bir anayasal sistemin, yeni durumlara uygulanamayacak kadar katı bir yapıya sahip olmasına ya da yazılı ve geleneksel olarak değişmez şekilde belirlenmiş olmasına gerek yoktur.

Meşruiyet. Yukarıdaki on kritere uygun olmak, bir anayasanın var olmayı sürdürmesi için yeterli meşruiyeti ve vatandaşlarla siyasi seçkinler arasında bağlılığı sağlaması açısından tabii ki çok önemlidir. Yine de özel bir ülkedeki belirli anayasal düzenlemeler, meşruiyet normları yaygın ve geleneksel olan bazılarından daha uyumlu olabilir. Örneğin, pek çok cumhuriyetçiye, mantığa aykırı gibi görünse de, kralı ya da kraliçeyi devletin başı olarak tutmak ve buna rağmen monarşiyi poliarşinin gerekliliklerine adapte etmek İskandinav ülkeleri, Hollanda, Belçika, Japonya, İspanya ve Britanya'daki demokratik anayasalara ek bir meşruiyet kazandırmıştır. Buna karşılık, en demokratik ülkelerde bir kralı ya da kraliçeyi devletin başı olarak kabul ettirme teşebbüsleri yaygın cumhuriyetçi inanışlarla ayrılığa düşer. Bu yüzden 1787'deki Anayasal Kongre'de Alexander Hamilton'un yaşam boyu imtiyaz sahibi olacak bir yönetici –seçimli monarşi– önerisi neredeyse hiç tartışılmadan reddedilmişti. Diğer bir delege olan Elbridge Gerry'nin de söylediği gibi "Vatandaşlarımızın binde biri bile monarşiye yakınlaşmaya taraftar değildir."[5]

BU FARKLAR NE KADAR FARK YARATIR?

Bu gibi anayasal farklılıklar gerçekten önemli midir?

Bu soruya cevap vermek için demokrasisi eski olan yirmi iki ülkeye iki kanıt daha eklememiz gerekiyor. Deneyimlerin bir kısmı "daha yeni" demokrasilerden, temel demokratik kurumların 20. yüzyılın ikinci yarısında kurulduğu ve varlığını devam ettirdiği ülkelerden edinilebilir. Diğer deneyimler, demokratik kurumların 20. yüzyılın bir noktasında kurulduğu fakat daha sonra yıkıldığı ve en azından bir süreliğine otoriter rejime boyun eğdiği ülkelerin trajik ama bilgilendirici tarihinden müteşekkildir.

Bu üç önemli delil kaynağı hiçbir şekilde tam olarak rapor ya da analiz edilmiş değildir; buna rağmen bazı önemli sonuçlar ortaya koyduklarına inanıyorum.

Başlangıç olarak, önceden sıralanan anayasal alternatifler en az bir istikrarlı demokraside var olmuşlardır. Bu sebeple pek çok farklı anayasal düzenlemenin 8. Bölümde anlatılan poliarşik demokrasinin temel siyasi kurumlarıyla uyumlu olduğu sonucuna varmak çok akla yatkın, hatta mantıken gereklidir. Görülüyor ki, poliarşik demokrasinin siyasi kurumları birçok belli formlar alıyorlar.

Neden böyle? Temel demokratik kurumların istikrarı açısından gerekli olan belirli koşullar (bkz. 12. Bölüm) bütün bu eski ve çok istikrarlı demokrasilerde var olmuştur. Bu gerekli koşullar varken, daha önce bahsettiğim gibi anayasal çeşitlilikler temel demokratik kurumların *istikrarı* üzerinde büyük bir etkiye sahip değillerdir. Sadece bu kritere bakarak değerlendirildiğinde, bahsettiğim çeşitlikler önem taşımıyor gibi görünürler. Daha geniş sınırlar içerisinde bakıldığında demokratik ülkelerin bir anayasa için pek çok seçenekleri vardır.

Buna karşılık, var olan koşulların son derece elverişsiz olduğu durumlarda, demokrasinin *herhangi* bir anayasal modelle korunması ihtimal dâhilinde değildir.

Ufak bir abartıyla ilk iki noktayı şu şekilde özetleyebiliriz: Eğer temel oluşturan koşullar elverişliyse, bir ülkenin uygulamaya geçireceği neredeyse her bir anayasa istikrar yaratacaktır. Eğer altta yatan koşullar elverişsizse, *hiçbir* anayasa demokrasiyi kurtaramaz.

Ancak üçüncü ve daha karmaşık bir ihtimal daha vardır: koşulların ne elverişli ne de elverişsiz, ikisinin bir karışımı olduğu, bu yüzden de demokrasinin var olmasının riskli olduğu ama kesinlikle imkânsız olmadığı bir ülkede anayasal modelin seçimi önem taşıyabilir. Kısaca: eğer bir ülkede temel oluşturan koşullar karışıksa, bazıları elverişli bazıları değilse, *iyi tasarlanmış bir anayasa demokratik kurumların varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olabi-*

lir, oysa *yanlış bir anayasa demokratik kurumların çökmesine katkıda bulunabilir.*

Son olarak, her ne kadar çok gerekli olsa da, istikrar ilgili olan tek kriter değildir. Eğer anayasal düzenlemeleri diğer kriterlerle yargılayacak olsak bile, koşulların demokratik istikrar için çok elverişli olduğu ülkelerde dahi önemli sonuçları olabilir, oluyor da. Demokratik ülkelerin somut siyasi kurumlarını şekillendiriyorlar: yürütme, yasama, mahkemeler, parti sistemleri, yerel yönetimler vs. Buna karşılık, bu kurumların durumu yasamadaki temsilin ne kadar adil ya da hükümetin ne kadar etkin olduğu üzerinde önemli sonuçlar doğurur ve sonuç olarak hükümetin meşruiyetini bile etkileyebilir. Temel oluşturan koşulların karışık olduğu ve demokratik istikrar için ümitlerin bir parça belirsiz olduğu ülkelerde bu çeşitlikler çok önemli olabilir.

Şimdiki bölümde göreceğimiz gibi, durum tam da böyledir.

Bölüm 11

Türler III
Partiler ve Seçim Sistemleri

Herhalde hiçbir siyasi kurum bir ülkenin politik manzarasını o ülkedeki seçim sistemi ve siyasi partiler kadar etkilemez. Hiçbiri bu kadar çeşitlilik de göstermez.

Gerçekten de bu farklılıklar o kadar büyüktür ki, sadece kendi ülkesinin seçim düzenlemeleri ve parti sistemini tanıyan bir vatandaş, başka bir demokratik ülkedeki politik manzarayı anlaşılamaz bulabilir, anlaşılır olsa bile cazip olmadığını düşünebilir. Seçimlerde sadece iki büyük partinin yarıştığı bir ülkenin vatandaşına çok sayıda parti olan bir ülke, politik kaos gibi görünebilir. Çok partili bir ülkenin vatandaşı için ise aralarından seçeceği sadece iki parti olması politik açıdan çok kısıtlayıcı olabilir. İkisi de, diğer ülkenin parti sistemini incelemeye kalksa aradaki farklılıkları daha da kafa karıştırıcı bulabilirler.

Bu değişiklikleri nasıl açıklayabiliriz? Bazı seçim ya da parti sistemleri diğerlerinden daha demokratik ya da başka açılardan, daha mı iyidir?

Seçim sistemlerindeki temel çeşitlemelerle başlayalım.

SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemlerinin sonsuz çeşidi vardır.[1] Bu kadar çok çeşitlilik göstermelerinin bir sebebi hiçbir seçim sisteminin onu değerlendirmek isteyeceğiniz kriterlerin tamamını yerine getiremeyecek olmasıdır. Burada, alışıldığı gibi, onun aracılığıyla elde edilecek bir fayda çok istendiği için alternatiflerin sağlayabileceği faydalardan fedakârlık etmeyi gerektiren tercihler (trade offlar) söz konusudur. Eğer bir sistemi seçersek, başkaları pahasına bazı değerlere ulaşırız.

Neden? Buna mümkün olduğunca kısa bir cevap verebilmek için şaşırtıcı derecede çok olan ihtimalleri ikiye indirgeme izin verin.

NT. Eski demokrasiler arasında en yaygın seçim sistemi, seçimlerde bir partiye verilmiş olan oyların oranıyla partinin yasama meclisinde kazanacağı sandalyelerin oranının birbirine uygun olması için özellikle tasarlanmış bir sistemdir. Örneğin, oyların % 53'ünü alan bir parti sandalyelerin de % 53'ünü kazanacaktır. Bu tür bir düzenleme genellikle nispi temsil sistemi yani NT olarak bilinir.

Ekseriyet Sistemi. Eğer NT sistemleri adalet testinden geçmek için tasarlanmışsa, o zaman bütün demokratik ülkelerin bunu benimseyeceğini düşünebilirsiniz. Ancak bazıları benimsememiştir. Bunun yerine, en çok oy alan partinin sandalye oranını büyük miktarda artıran seçim düzenlemelerini tercih etmişlerdir. Örneğin, oyların % 53'ünü alan bir parti sandalyelerin % 60'ına sahip olabilir. Bu sistemin Büyük Britanya'da ve Amerika'da uygulanan çeşitlerinde her seçim bölgesinden bir aday seçilir ve en çok oyu alan aday kazanır. At yarışıyla olan benzerliği yüzünden buna First-Past-The-Post* sistemi de denir (kısaca FPTP).

* Britanya'daki seçim sistemi için Türkçe siyaset bilimi literatüründe "tek turlu dar bölge" (TTDP) terimi kullanılmaktadır. Metnin diğer bölümlerinde ve tablolarda bu terim tercih edilmiştir (e.n).

Sözcükler Üzerine

Amerika'da bu tür bir düzenlemeye genellikle ekseriyet sistemi denir, çünkü oyların ekseriyetini alan (çoğunluğu olmak zorunda değildir) aday kazanandır. Siyaset bilimcileri bundan genellikle "ekseriyet seçimleri olan tek üyeli bölgeler" sistemi diye bahsederler, daha edebi ama fazlasıyla ağır bir isim. First-Past-The-Post (FPTP) Britanya'da genel olarak kullanılandır, ben de burada onu kullanacağım.

NT mi TTDP mi? Daha önce de belirttiğim gibi hangi seçim sisteminin seçimlerin hem özgür hem de adil olması gerekliliğini en iyi şekilde yerine getirdiği konusundaki tartışmalar devam ediyor. Ancak TTDB'yi eleştirenler, bu sistemin genellikle adil temsil testinden (kimi zaman kötü bir şekilde) kaldığını ileri sürerler. Örneğin, 1997'deki İngiliz parlamentosu seçimlerinde İşçi Partisi parlamentodaki sandalyelerin % 64'ünü kazandı, modern parlamenter tarihteki en büyük çoğunluk budur; ancak bunu verilen oyların ancak % 44'ünü alarak yaptı. Oyların % 31'ini alan Muhafazakâr Parti, sandalyelerin sadece % 25'ini kazandı; seçmenlerin % 17'si tarafından desteklenen talihsiz Liberal Demokratlar ise sandalyelerin ancak % 7'sini kazandı! (Diğer partilerin adayları oyların toplam % 7'sini ve sandalyelerin % 4'ünü aldılar.)

Bir partiye verilen oyların yüzdesiyle o partinin kazandığı sandalyelerin yüzdesi arasındaki farklar nasıl böyle oluyor? Sadece bin üyesi olan, her birindeki seçmenlerin yasama meclisine katılması için sadece bir üyeyi seçtikleri on eşit bölgeye bölünmüş ufak bir demokratik sistem düşünün. Bu küçük demokrasimizde 510 seçmenin (ya da % 51'in) Mavi Parti'ye, 490 seçmenin de (ya da % 49'un) Mor Parti'ye oy verdiğini kabul edelim. Şimdi (ne kadar zor olsa da), mini demokrasimizde iki partinin desteğinin de hiç değişmediğini farzedelim: on bölgenin her birinde 51 Mavi 49 da Mor seçmen var. Seçimler nasıl sonuçlanır? Mavi Parti

her bölgede kazanır ve bunun sonucu olarak da sandalyelerin % 100'ünü ve parlamentoda sıfıra karşı onluk bir "çoğunluk" elde eder (Tablo 2, Örnek l)! Sistemin büyüklüğünü bütün bir ülkeyi içine alacak kadar genişletebilir ve bölgelerin sayısını çok artırabilirsiniz. Sonuç aynı kalacaktır.

TABLO 9.

Tek turlu dar bölge sisteminin teorik örneği.

Her biri yüz seçmene sahip olan ve iki parti (Mavi ve Mor) arasında bölünmüş olan on bölge vardır.

ÖRNEK 1. Partilerin desteği sabittir.

Bölge	Oylar		Kazanılan sandalye sayısı	
	Mavi	Mor	Mavi	Mor
1	51	49	1	0
2	51	49	1	0
3	51	49	1	0
4	51	49	1	0
5	51	49	1	0
6	51	49	1	0
7	51	49	1	0
8	51	49	1	0
9	51	49	1	0
10	51	49	1	0
Toplam	510	490	10	0

ÖRNEK 2. Partilerin desteği sabit değildir.

Bölge	Oylar		Kazanılan sandalye sayısı	
	Mavi	Mor	Mavi	Mor
1	55	45	1	0
2	60	40	1	0
3	40	60	0	1
4	45	55	0	1
5	52	48	1	0
6	51	49	1	0
7	53	47	1	0
8	45	55	0	1
9	46	54	0	1
10	55	45	1	0
Toplam	502	498	6	4

Bu şartlar altında hiçbir demokratik ülkenin TTDP'yi uygulamaya devam etmeyeceğinden emin olabiliriz. Bu garip –ve hiç demokratik olmayan– sonucu koruyan şey ise partilere verilen desteğin ülke çapında eşit olarak dağılım göstermemesidir: bazı bölgelerde Maviler seçmenlerin % 65'ine sahipken bazılarında sadece % 40'ına sahiptirler, kalan % 60 Morları desteklemektedir. Yani bölgeler ulusal ortalama etrafında farklılık gösterir. Hipotetik bir ilüstrasyon için Tablo 9, Örnek 2'ye bakabilirsiniz.

TTDP'nin kabul edilebilir derecede adil bir sonuca varması için bir partinin desteğinin ülke çapında eşit olarak dağılmaması gerektiği çok açıktır. Tam tersine, oy desteği ne kadar eşit dağılırsa, oylar ve sandalye sayıları arasındaki fark da o kadar artacaktır. Bu yüzden, 1997'de Britanya'da olduğu gibi, eğer bir ülkede bölgesel farklılıklar azalırsa TTDP tarafından yaratılan çarpıklık artar.

Eğer durum böyleyse, neden TTDP'yi uygulayan demokratik ülkeler NT sistemine geçmiyorlar? Öncelikle Britanya ve Amerika gibi bu sistemin temsili hükümetlerin başından beri uygulandığı ülkelerde, tarihin ve geleneklerin ağır yükünü gözardı edemeyiz. Amerika bu konuda önemli bir örnek teşkil eder, Amerika'daki TTDP sistemi, önemli bir azınlık olan Afrikalı Amerikalıları eyalet meclislerinde ve ulusal Temsilciler Meclisi'nde adil olarak temsil edilmekten mahrum bırakabilir. Afrikalı Amerikalı seçmenlerin kendi eyalet meclislerinde ya da Kongre'de en azından biraz temsilci kazanabilmesini sağlamak için, meclisler ve yargıçlar bölgelerin sınırlarını kimi zaman kasten, Afrikalı Amerikalı çoğunluğuna sahip olacak alanlar yaratacak şekilde çizmişlerdir. Sonuçta ortaya çıkan bölgenin şeklinin bazen coğrafya, ekonomi ya da tarihle bir alakası olmaz. Bir NT sisteminde, eğer Afrikalı Amerikalılar, Afrikalı Amerikalı adaylara oy vermeyi seçerlerse, kendi sayılarıyla orantılı olarak temsil edileceklerdir: mesela, seçmenlerin % 20'sinin siyah olduğu bir eyalette, eğer böyle isterlerse, sandalyelerin % 20'sini Afrikalı Amerikalıların almasını sağlayabilirler.

Peki eğer durum buysa neden NT sistemi bir çözüm olarak benimsenmiyor? Çoğunlukla, Amerika'da NT'ye düşmanlığın çok yaygın olması nedeniyle ne meclisler ne de yargıçlar bunu ırkçı *gerrymandering*'e ciddi bir alternatif olarak düşünmezler.

Sözcükler Üzerine

Gerrymandering ya da seçim bölgelerini sadece politik gayelere ulaşacak şekilde ayarlamak, Amerika'da eskiden beri var olan bir uygulamadır. Adını, daha önce Amerikan Anayasal Kongresi'nde bir delege olarak karşımıza çıkan Elbridge Gerry'den alır. Massachusetts'in seçimle göreve gelmiş valisi olan Gerry, 1812'de seçim bölgelerinin sınırlarının Demokratların çoğunluğu korumalarına yardımcı olacak şekilde yeniden çizilmesini sağladı. Birisi bölgelerden birinin bir semendere benzediğini fark ettiğinde bir eleştirmen bunun daha çok bir "Gerrymander"e benzediğini söyledi. Bundan sonra Gerrymander terimi, gerrymandering fiili de dâhil olmak üzere Amerikan diline girdi.

Ancak, TTDP lehindeki tarihi önyargılar daha mantıklı savunmalarla desteklenir. Taraftarlarının gözünde, TTDP sisteminin kazanan partinin meclisteki çoğunluğunu güçlendirme eğiliminin iki olumlu sonucu vardır.

İki partili sistem mi çok partili sistemler mi? TTDP genellikle tam anlamıyla, üçüncü şahıslara engel olduğu, bunu yaparak da bir iki-parti sistemi oluşturmaya zemin hazırladığı için savunulur. Buna karşılık NT'nin normal sonucu çok partili bir sistemdir. Özellikle İngilizce konuşulan ülkelerin demokrasilerinde iki partili sistem çok sevilir ve buna paralel olarak çok partili sistemler sevilmez ve eleştirilir. Peki hangisi daha iyidir?

İki parti ve çok parti sistemlerinin göreceli faydaları üzerine çok büyük tartışmalar yapılır. Genelde, birinin avantajları diğerinin dezavantajlarının aynasıdır. Örneğin, iki parti sisteminin bir avantajı sadece iki seçenek sunarak seçmenlerin üzerlerindeki yükü azaltmasıdır. Ancak NT'yi savunan biri açısından, var olan alternatiflerin böyle önemli derecede azaltılması seçmenlerin seçme özgürlüğüne ciddi olarak zarar verir. Diyebilirler ki, seçim-

ler tam anlamıyla özgür olabilir ama azınlıklara temsil hakkı tanımadıkları için kesinlikle adil değillerdir.

Etkin yönetim. İki partili sistemi savunanlar TTDP'yi de savunurlar çünkü bunun bir sonucu daha vardır. TTDP, kazanan partinin meclisteki çoğunluğunu arttırarak, azınlık partisinin, çoğunluk partisini programını uygulamaktan alıkoyacak bir koalisyon – ya da çoğunluk liderlerinin iddia edeceği gibi "genel bir ipotek", oluşturmasını zorlaştırır. Mecliste bulunan parti üyelerinin artan çoğunluğuyla, parti üyelerinden bazıları muhalefetin tarafına geçse bile çoğunlukla parti liderlerinin fazladan oyları olacaktır. Bu yüzden TTDP'nin yönetimin etkinlik kriteriyle buluşmasını sağladığı iddia edilir. Buna karşılık bazı ülkelerde NT, parlamentoda o kadar çok rakip ve birbiriyle çelişen parti ve ittifak oluşmasına yardımcı olmuştur ki, çoğunluk koalisyonları kurmak çok zor ve istikrarsız olur. Sonuçta, hükümetin etkinliği önemli derecede azalır. İtalya bu konuda sık sık örnek gösterilir.

TTDP'yi savunanların genelde görmezden geldikleri, NT sistemini uygulayan bazı ülkelerde çoklukla iki ya da üç partinin koalisyonundan oluşan istikrarlı parlamenter çoğunluklar tarafından geniş çaplı reform programlarının uygulandığıdır. Gerçekten de, Hollanda ve İskandinav ülkeleri gibi, NT sistemini uygulayan pek çok demokrasi pragmatik reformları istikrarla birleştirmenin hakiki örnekleridir.

DEMOKRATİK ANAYASALAR İÇİN BAZI TEMEL SEÇENEKLER

Şimdi yeni bir anayasa hazırlamanın ya da var olan bir anayasayı yeniden tasarlamanın neden hafife alınmaması gerektiğini görüyoruz. Bu görev uzayı araştırmak için mürettebatlı bir uzay gemisi tasarlamak kadar zor ve karmaşıktır. Hiçbir mantıklı insanın bir uzay gemisini tasarlama işini amatörlerin eline bırakmayacağı gibi bir anayasa yapmak da ülkedeki en yetenekli insanlarla çalışmayı gerektirir. Ancak uzay gemilerinden farklı olarak,

eğer önemli anayasal yenilikler dayanıklı olacaksa, aynı zamanda yönetilenlerin rızalarının ve onaylarının da alınması gerekir.

En önemli anayasal seçenekler ve onları bir araya getirebilmenin farklı yolları, onlara çok sayıda alternatif sunar. Şimdiye kadar her genel alternatifin neredeyse sınırsız sayıda kendisinden daha spesifik seçenek sunduğu konusundaki uyarımı tekrarlama ihtiyacını pek duymadım.

Ancak, bu uyarıyı aklımızda tutarak, anayasal alternatifleri düşünmek üzerine bazı genel prensipler önermeme izin verin.

Beş muhtemel seçim sistemi ve yönetim şekli kombinasyonu başlamak için iyi bir çıkış noktasıdır.

Kıta Avrupası seçeneği: NT seçimleri ve parlamenter hükümet. Parlamenter hükümet eski demokrasiler arasında çoklukla tercih edilen hükümettir; demokrasiler arasında da genellikle başkanlık sisteminden daha üstün tutulur.[2] Daha önce de gördüğümüz gibi, eski demokrasiler arasında tercih edilen kombinasyon, üyelerin bir tür NT sistemiyle seçildiği bir parlamenter sistemdir. Bu kombinasyonun Avrupa'da yaygın olması ve daha yeni demokrasilerin de standart Avrupa yolunu takip etmeleri sebebiyle bu kombinasyona Kıta Avrupa'sı seçeneği diyeceğim.

İngiliz (ya da Westminster) seçeneği: TTDP seçimleri ve parlamenter hükümet. Amerika dışındaki İngilizce konuşulan demokrasilerde ortaya çıktığı ve oralarda yaygın olduğu için buna İngiliz seçeneği diyeceğim. (Kimi zaman İngiliz hükümetinin bulunduğu yerden dolayı Westminster modeli de denir.) Eski demokrasilerin sadece dört tanesi uzun bir süre bu seçeneği kullanmışlardır. Bu ülkelerin İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda (1993'te bu seçenekten vazgeçmiştir) olması şaşırtıcı değildir.[3]

ABD seçeneği: TTDP seçimleri ve başkanlık sistemi. Eski demokrasiler arasında bu kombinasyonu benimseyen sadece ABD olduğu için buna ABD seçeneği diyebiliriz. Yeni demokrasiler arasında da yarım düzine kadarı bu seçeneği kabul etmiştir.

Latin Amerika seçeneği: NT seçimleri ve başkanlık sistemi. Başkanlı hükümet sistemi konusundaki tercihlerinde Latin Amerika ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri'yle aynı anayasal yolu takip ettiler. Ancak seçim sistemi konusunda 20. yüzyılın sonlarında genellikle Avrupa'daki uygulamayı benimsediler. Bunun sonucunda 1990'ların başında demokratik kurumların neredeyse oturmuş olduğu 15 Latin Amerika ülkesinde temel anayasal model başkanlık sistemi ve NT'nin bir kombinasyonuydu.[4] Bu yüzden bu kombinasyona Latin Amerika seçeneği diyebiliriz.

Eski demokrasilerin –bir istisna olan Kosta Rika dışında– bu kombinasyonu seçmemiş olmaları şaşırtıcıdır. Eski demokrasiler, NT'ye eğilimli olmalarına rağmen, daha önce de gördüğümüz gibi, başkanlık sistemini kesinlikle reddetmişlerdir. Kosta Rika bir istisnadır. Kosta Rika, Latin Amerika'daki diğer ülkelerden farklı olarak 1950'den beri istikrarlı şekilde demokratik olduğu için onu da eski demokrasiler arasında sayıyorum. Ancak diğer eski demokrasilerden farkı başkanlık sistemini NT ile birleştirmesidir.

Karışık seçenek: diğer kombinasyonlar. Bu aşağı yukarı "saf türlerin yanında, pek çok eski demokrasi saf türlerle arasında önemli açılardan farklar olan anayasal düzenlemeler yaptılar. Bir yandan saf türlerin avantajlarından yararlanırken bir yandan da istenmeyen sonuçlarını en aza indirme çabasıyla bunu gerçekleştirdiler. Anayasalarında ortaya koydukları yaratıcılık sebebiyle Fransa, Almanya ve İsviçre önemli örnekler olarak gösterilebilir.

Fransa'daki Beşinci Cumhuriyet'in anayasasında hem hatırı sayılır güce sahip, seçimle gelen bir başkan, hem de parlamentoya bağımlı bir başbakan vardır. Fransa aynı zamanda TTDP seçim sistemini de değiştirmiştir. Ulusal meclis için aday olanların hiçbirinin oyların çoğunluğunu alamadığı bir seçim bölgesinde sonucu belirlemek için ikinci bir seçim yapılır. Bu seçimde, ilk seçimde kayıtlı seçmenlerin oylarının % 12.5'inden fazlasını alan adaylar yarışır. Dolayısıyla küçük partilerin ilk turda bir sandalye

kazanma şansları vardır, ama ikinci turda onların taraftarları oylarını en iyi durumdaki iki adaydan birine vermeye karar verebilirler.

Almanya'da Bundestag üyelerinin yarısı FPTP seçimleriyle, diğer yarısı da NT ile seçilir. Almanya'daki çözümün benzerleri İtalya ve Yeni Zelanda'da da benimsenmiştir.

Politik sistemlerini çeşitli nüfuslarına adapte etmek için, İsviçreliler parlamento tarafından dört yıllığına seçilen 7 meclis üyesinden oluşan bir çoğul yönetim birimi oluşturmuşlardır. Eski demokrasiler arasında İsviçre'deki çoğul yönetim hâlâ tek örnektir.[5]

DEMOKRATİK ANAYASALAR ÜZERİNE DÜŞÜNMEK: BAZI ÖNERİLER

Son iki bölümde değinilen eski demokrasilerin deneyimlerine dayanarak şu sonuçlara varabiliriz:

- Bir ülkenin temel problemlerinin çoğu anayasal düzenlemeyle çözülemez. Hiçbir anayasa temel oluşturan koşulların çok elverişsiz olduğu bir ülkede demokrasiyi koruyamaz. Koşulların çok elverişli olduğu bir ülke temel demokratik kurumlarını çok farklı anayasal düzenlemeler altında koruyabilir. Ancak, dikkatlice hazırlanmış anayasal modeller, koşulların hem elverişli hem elverişsiz olduğu ülkelerdeki temel demokratik kurumları korumaya yardımcı olabilir. (Sonraki bölümde bu konu üzerinde duracağım.)
- Çok gerekli olmasına rağmen demokratik istikrarı korumak iyi bir anayasanın en önemli kriteri değildir. Diğerlerinin yanı sıra, temsil adaleti, şeffaflık, anlaşılırlık, duyarlılık ve etkin hükümet de önemlidir. Belirli anayasal düzenlemeler bu tür değerleri etkileyebilir ve muhtemelen etkileyecektir.
- Bütün anayasal düzenlemelerin bazı dezavantajları vardır: hiçbiri bütün kriterleri yerine getirmez. Demokratik bir bakış açısından bakarsak, kusursuz anayasa yoktur. Üstelik yeni bir

anayasa yapmanın ya da var olanı değiştirmenin sonuçları da belirsizdir. Bunun sonucunda anayasal modeller ya da reformlar, hedefler ve riskler ve değişikliğin belirsizliği arasındaki kabul edilebilir "alternatiflerin faydalarından fedakârlık gerektiren tercihlerle" ilgili yargılara ihtiyaç duyar.

- İki yüzyıl boyunca Amerikalılar TTDP, federalizm ve güçlü yargı denetimine sahip başkanlık-kongre sistemlerinin tatminkâr şekilde işlemesine imkân tanıyan bir politik kültür, beceriler ve uygulamalar geliştirmişlerdir. Ancak Amerikan sistemi aşırı derecede karmaşıktır ve muhtemelen başka bir ülkede burada olduğu kadar iyi işlemeyecektir. Her ne olursa olsun, yaygın olarak kopyalanan bir sistem değildir. Belki de böyle olması gerekir.
- Bazı akademisyenler, Latin Amerika'da uygulanan NT'li başkanlık hükümeti kombinasyonunun Orta ve Güney Amerika cumhuriyetlerinde demokrasilerin son zamanlarda çok sık gerçekleşen çöküşlerine katkıda bulunduğunu söylerler.[6] Anayasal biçimin etkilerini siyasi kutuplaşma ve krizin altında yatan olumsuz koşullardan ayrı değerlendirmek çok zor olsa da, demokratik ülkelerin Latin Amerika seçeneğini sakınmaları akıllıca olacaktır.

Fransız ve Amerikan devrimleri hakkındaki iyimserliğinden hareketle, Thomas Jefferson bir seferinde her nesilde bir devrim yapmanın iyi bir şey olacağını söylemiştir. Bu romantik fikir, 20. yüzyılda trajik ya da acıklı bir şekilde hezimete uğrayan ya da daha kötüsü bir diktatörlük rejimine sebep olan sayısız devrim tarafından yok edilmiştir. Yine de, bir demokratik ülkenin, mesela her yirmi yılda bir, anayasayla ilgilenen akademisyenler, siyasi liderler ve bilgili vatandaşlardan oluşan ve sadece kendi deneyimlerinin değil, diğer demokratik ülkelerin deneyimlerinin de ışığında anayasasını değerlendirecek bir grubu bir araya getirmesi o kadar da kötü bir fikir olmayabilir.

Bölüm 12

Demokrasi İçin Hangi Temel Koşullar Elverişlidir?

20. yüzyıl sık sık demokratik başarısızlıkların yaşandığı, bir zaman dilimiydi. 70'ten fazla durumda, demokrasi çöktü ve otoriter bir rejime yol açtı.[1] Ancak bu aynı zamanda olağanüstü demokratik başarıların yaşandığı bir dönemdi. 20. yüzyıl sona ermeden önce bir demokratik zafer çağına dönüştü. Demokratik fikirlerin, kurumların ve uygulamaların global etki alanları ve etkileri bu yüzyılı, insanlık tarihinin demokrasi açısından en verimli dönemi haline getirdi.

İki soruyla karşı karşıyayız ya da daha ziyade, aynı sorunun iki farklı şekilde sorulmuş haliyle. Dünyanın bu kadar çok yerinde, bu kadar çok ülkede demokratik kurumların kurulmasını nasıl açıklayabiliriz? Peki bunların çöküşlerini nasıl açıklarız? Bu soruya tam bir cevap vermek imkânsız olsa da birbiriyle ilişkili iki grup sebep şüphesiz ki çok önemlidir.

ALTERNATİFLERİN BAŞARISIZ OLMASI

Öncelikle, bu yüzyıl süresince en önemli alternatifler demokrasiyle yaptıkları yarışı neredeyse tamamen kaybetmişlerdir. Yüzyı-

lın ilk çeyreğinın sonuna gelindiğinde bile, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan beri dünyanın çoğu yerinde inançları ve uygulamaları yönlendiren yönetim şekilleri –monarşi, babadan oğula geçen aristokrasi ve açık oligarşi– meşruiyetleri ve ideolojik güçleri bakımından neredeyse tamamen çökmüşlerdir. Faşizm, Nazizm, Leninizm ve diğer otoriter inançlar ve yönetimler bunların yerini almış olsa bile, sadece kısa bir süre var olmuşlardır. Faşizm ve Nazi akımı, itilaf devletlerinin II. Dünya Savaşı'nda uğradıkları yenilgilerle çok büyük yaralar aldılar. Bu yüzyılın daha ileri tarihlerinde, özellikle Latin Amerika'daki askeri diktatörlükler ekonomik, diplomatik ve hatta askeri (Arjantin) başarısızlıklarının ağırlığı altında ezildiler. Yüzyılın son on yılı yaklaştığında, demokrasinin arta kalan ve en önemli totaliter rakibi, Sovyet komünizminde somutlaşmış olan Leninizm, iç çürüme ve dış baskılar yüzünden tamir edilemez şekilde güç kaybetti ve birdenbire çöktü.

Demokrasi şimdi bütün dünyada sağlama alınmış mıydı peki? Amerika başkanı Woodrow Wilson'ın 1919 yılında, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, iyimserce (ve sonradan yanlış olduğu ortaya çıktığı üzere,) söylediği gibi, "dünyanın demokrasi için güvenli bir yer haline getirildiği" doğru muydu?

Ne yazık ki, hayır. Demokrasi için son bir zafer elde edilememişti, yakın zamanda da edilemeyecekti. Dünyadaki en kalabalık ülke ve büyük bir güç olan Çin, henüz demokratikleşmemişti. 4000 yıllık görkemli medeniyeti süresince Çin halkı bir kere bile demokrasi deneyimi yaşamamıştı ve Çin'in yakın zamanda demokratikleşeceği de şüpheliydi. Demokratik olmayan rejimler, dünyanın diğer yerlerinde, Afrika'da, Güneydoğu Asya'da, Ortadoğu'da ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan bazı ülkelerde de varlıklarını sürdürüyorlardı. Bu ülkelerin çoğunluğundaki koşullar demokrasi için elverişli değildi; bunun sonucunda da demokrasiye geçişi gerçekleştirip gerçekleştiremeyecek-

leri ve bunu nasıl yapacakları belirsizdi. Son olarak, bu geçişi yapan ve poliarşik demokrasinin temel siyasi kurumlarını oluşturan birçok ülkedeki koşullar da demokrasinin sonsuza kadar var olacağını garanti altına almaya yetecek kadar elverişli değildi.

Temel oluşturan koşullar? Bir ülkede temel oluşturan ya da zemin hazırlayan belirli koşulların, demokrasinin istikrarı için elverişli olduğunu ve bu koşulların yetersiz olduğu ya da hiç olmadığı yerlerde demokrasinin var olmayacağını, var olsa bile bunun riskli olacağını bir kez daha söyledim.

TABLO 9. *Hangi koşullar demokratik kurumlar için elverişlidir?*

Demokrasi için gerekli koşullar:

1. Askerin ve polisin seçimle gelmiş memur/yetkililer tarafından denetimi
2. Demokratik inançlar ve siyasi kültür
3. Demokrasiye düşmanca yaklaşan dış kontrolün olmaması

Demokrasi için yararlı koşullar:

1. Modern bir piyasa ekonomisi ve modern bir toplum
altkültür çoğulculuğunun güçlü olmaması

Şimdi soruyu sorma zamanı: Bu koşullar nelerdir?

Buna cevap vermek için 20. yüzyılın bize demokrasiye geçiş yapan, var olan demokratik kurumlarını sağlamlaştıran ve onları on yıllarca koruyan ülkeler, demokrasiye geçişin bir çöküşten sonra gerçekleştiği ülkeler ve bu geçişi hiç yapmamış olan ülkelerle ilgili sağladığı geniş deneyimlere bakabiliriz. Demokrasiye geçişle, sağlamlaştırmayla ve çöküşle ilgili bu örnekler beş koşulun (muhtemelen daha fazlası da vardır) bir ülkede demokrasinin var olma şansını önemli derecede etkilediğini gösterir (Tablo 8).

DIŞ MÜDAHALE

Demokratik kurumların, o ülkedeki demokratik yönetime düsmanca yaklaşan başka bir ülkenin müdahalesine maruz kalan bir ülkede gelişmesi pek mümkün değildir.

Bu durum, neden demokratik kurumların diğer koşulların fark edilir derecede elverişli olduğu bir ülkede gelişemediğini ya da süreklilik göstermediğini açıklamak için kimi zaman yeterlidir. Örneğin, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki Sovyetler Birliği müdahalesi olmasaydı, Çekoslovakya, muhtemelen bugün hâlâ eski demokrasiler arasında sayılıyor olurdu. Sovyet müdahalesi Polonya'nın ve Macaristan'ın da demokratik kurumlar oluşturmasını engellemiştir.

Daha da şaşırtıcı şekilde, 20. yüzyılın son on yıllarına kadar Amerika Birleşik Devletleri, kimi zaman Amerikan iş yaşamını ya da (resmî görüşe göre) Amerikan ulusal bağımsızlığını korumak için halkın seçtiği bir hükümetin, aleyhine müdahalede bulunarak, altını kazdığı Latin Amerika'da yapılan müdahaleler hakkında kasvetli bir rapor hazırlamıştı. Demokrasinin daha başlarken durdurulduğu bu Latin Amerika ülkeleri, her zaman tam demokratik olmasalar da, Amerika'nın müdahalesi olmamış olsaydı –ya da, daha da iyisi demokratikleşme yolundaki ilk adımlarında desteklenmiş olsalardı– demokratik kurumlar zamanla gelişebilirdi. Göze batacak kadar kötü olan bir örnek Amerikan haberalma servislerinin 1964'te Guatemala'nın seçimle gelmiş, halkçı ve sol eğilimli başkanı Jacopo Arbenz'i devirmek için yaptığı gizli müdahaledir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Orta Avrupa ve Baltık ülkeleri hızla demokratik kurumlarını tesis etmeye giriştiler. Buna ek olarak Amerika ve genel olarak uluslararası topluluk, Latin Amerika'da ve başka yerlerdeki diktatörlüklere karşı çıkmaya ve dünyanın çoğu yerinde demokratik kurumların geliştirilmesine destek vermeye başladılar. İnsanlık tarihinde daha önce

hiçbir zaman uluslararası güçler –politik, ekonomik ve kültürel– demokratik fikirleri ve kurumları bu kadar desteklememişlerdir. 20. yüzyılın son on yıllarında dünyadaki siyasi iklimde demokratik gelişme düşüncesinin iyileştiği yeni bir dönem başladı.

ASKER VE POLİS ÜZERİNDEKİ DENETİM

Askerler ve polis güçleri, demokratik yollarla seçilmiş resmı görevlilerin tam denetimi altında olmadığı sürece demokratik siyasi kurumların gelişmesi ya da varlığını sürdürmesi mümkün değildir.

Yabancıların müdahalesinin oluşturduğu dış tehdide karşılık, belki de, demokrasiye en büyük iç tehdit, fiziksel güç kullanabilecek önemli araçları (askerler ve polis) kullanma imkânı olan liderlerden gelir. Eğer demokratik olarak seçilmiş memurlar, asker ve polis üzerinde etkin denetim sağlayıp bunu koruyacaklarsa polisin ve silahlı kuvvetlerin üyeleri, özellikle de subaylar, onların kararlarına uymalıdır. Polisin ve askerin seçilmiş liderlerine tabi olmaları, değişmeyecek kadar kökleşmiş olmalıdır. Sivil denetimin neden bazı ülkelerde gelişip diğerlerinde gelişmediği, burada açıklamak için fazla karmaşık bir konudur. Ancak bizim için önemli olan, sivil denetim olmadan demokrasinin başarılı olması ümitlerinin sönük olacağıdır.

Orta Amerika'nın mutsuz tarihini düşünün. 1948-1982 arasında, Guatemala, El Salvador, Honduras ve Nikaragua'da görev yapmış 47 hükümetin üçte ikisinden fazlası özgür ve adil seçimlerden başka yollarla başa geçti; en çok da askeri darbelerle.[2]

Buna karşılık Kosta Rika 1950'den beri bölgede demokrasinin simgesi olmuştur. Hiçbir komşusu bunu yapamazken, neden Kosta Rikalılar demokratik kurumları kurup devam ettirmeyi başarabildiler? Bunun cevabının bir kısmı diğer elverişli koşulların varlığında bulunabilir. Ancak bunlar bile, Latin Amerika'nın diğer kısımlarında da sık sık olduğu gibi, bir askeri darbe karşı-

sında demokratik yönetimi devam ettirmeye yetmezdi. Fakat 1950 yılında Kosta Rika bu tehlikeyi etkili bir şekilde ortadan kaldırdı: demokratik başkan emsalsiz ve cüretkâr bir karar alarak silahlı kuvvetleri feshetti!

Başka hiçbir ülke bu konuda Kosta Rika'nın yaptığını yapmadı, yapacak gibi de görünmüyorlar. Ancak başka hiçbir şey, eğer demokratik kurumların tesis edilmesi ve korunmaları isteniyorsa, seçilmiş resmi görevlilerin askerler ve polis üzerinde denetim sahibi olmaları ve bunu sürdürmelerinin ne kadar önemli olduğunu bu kadar canlı olarak gösteremez.

KÜLTÜREL ÇATIŞMALAR: ZAYIF YA DA HİÇ YOK

Demokratik siyasi kurumların, kültürel açıdan yeterli derecede homojen olan bir ülkede gelişmesi ve varlığını sürdürmesi, keskin farklılıklar gösteren ve çatışan altkültürlerin olduğu bir ülkede olduğundan daha büyük bir ihtimaldir.

Ayırt edici kültürler genellikle dil, din, ırk, etnik kimlik, bölge ve bazen de ideolojilerdeki farklılıklar çevresinde oluşur. Üyeler ortak bir kimliğe ve duygusal bağlara sahiptir; "biz" ve "onlar" arasında keskin bir ayrım vardır. Arkadaşlık, ahbaplık, evlilik, komşuluk, misafirlik gibi kişisel ilişkiler için kendi gruplarındaki diğer üyeleri seçerler. Sık sık pek çok şeyin yanında kendi gruplarının sınırlarını da belirleyen törenlere ve ritüellere katılırlar. Bütün bunlar ve daha başka yollarla, bir kültür üyeleri için neredeyse bir "yaşam biçimi"ne dönüşebilir, ülke içinde ülke, ulus içinde ulus. Bu durumda toplum, adeta dikey olarak tabakalaşmıştır.

Kültürel anlaşmazlıklar politik arenaya sıçrayabilir ve sıçrar da: örneğin okullarda din, dil ve kıyafet kuralları ya da eğitime eşit erişim, bir grubun diğerine ayrımcılık uygulaması, hükümetin dini ve dinsel kurumları desteklemesinin gerekip gerekmediği, eğer desteklemeliyse hangilerini ve ne şekilde destekleyeceği,

bir grubun başka bir gruba saldırganca gelen ve yasaklanmasını istedikleri kürtaj, kurban kesimi ya da "uygunsuz" kıyafetler gibi uygulamaları, bölgesel ve politik sınırların grupların isteklerine ve taleplerine uygun hale nasıl getirilecekleri ya da bunun gerekli olup olmadığı vs. vs.

Bu tür konular demokrasi için özel bir problem arz ederler. Belirli bir kültürün taraftarları genellikle kendi siyasi isteklerini bir prensip, dinsel ya da dinsel gibi görünen inanç, kültürel koruma ya da grup olarak ayakta kalabilme meselesi olarak görürler. Bunun sonucunda da kendi isteklerinin taviz verilemeyecek kadar önemli olduğunu düşünürler. Onlar tartışılamaz. Ancak, barışçı bir demokratik süreçte siyasi zıtlıkları gidermek genellikle tartışma, uzlaşma ve taviz vermeyi gerektirir.

Bu yüzden eski ve siyasi açıdan istikrarlı olan demokratik ülkelerin çoğunlukla ciddi kültürel ihtilaflar yaşamamayı başardıklarını görmek kimseyi şaşırtmamalı. Vatandaşlar arasında çok belirgin kültürel farklılıklar olsa bile, bu ülkeler genellikle siyasi hayatı çoğu zaman daha tartışılabilir konuların (örneğin ekonomik konular) yönlendirmesine izin vermişlerdir.

Bu, görünüşte mutlu ilişkilerin hiç istisnası yok mudur? Birkaç tane vardır. Kültürel çeşitlilik özellikle Amerika, İsviçre, Belçika, Hollanda ve Kanada'da önemli olmuştur. Peki eğer çeşitlilikler kontrol edilmesi zor kültürel ayrılıklar yaratma tehlikesi taşıyorsa, bu ülkelerde demokratik kurumların varlıklarını sürdürmeleri nasıl sağlanmıştır?

Bu, ülkelerin deneyimleri, birbirlerinden çok farklı olsa da, diğer bütün koşulların demokrasi için elverişli olduğu bir ülkede, kültürel çeşitliliğin ortaya çıkarması muhtemel olumsuz siyasi sonuçların kimi zaman daha kontrol edilebilir hale getirilebileceğini gösterir.

Asimilasyon. Amerika'nın çözümü buydu. Özellikle Britanya'dan gelen beyaz göçmenler tarafından kurulan iki yüzyıllık

koloni idaresi ve bağımsızlık sırasında baskın olan kültür, 1840'lardan 1920'lere kadar İrlanda, İskandinavya, Almanya, Polonya, İtalya ve başka yerlerden –özellikle konuştukları dildeki (İrlandalılar hariç), dinlerindeki, yemeklerindeki, kıyafetlerindeki, geleneklerindeki, tavırlarındaki, mahallelerindeki ve diğer karakteristiklerindeki farklılıklar sayesinde ayırt edilebilen– İngiliz olmayan göçmen dalgalarıyla karşı karşıya kaldı. 1910 yılına gelindiğinde Amerika'da yaşayan beyazların neredeyse beşte biri başka bir yerde doğmuştu; buna ek olarak, Amerika'da doğan beyazların dörtte birinin ebeveynleri yurtdışında doğmuştu. Göçmenlerin Amerika'ya gelmesinden iki nesil sonra, onların torunları baskın olan kültür tarafından asimile edilmişlerdi bile. Bu asimilasyon o kadar güçlüydü ki, bugün pek çok Amerikalı atalarının vatanlarına karşı belirli bir bağlılığı korusalar (ya da oluştursalar) da baskın olan siyasi bağlılıkları ve kimlikleri Amerikalılıktır.

Asimilasyonun, Amerika'da büyük göçler tarafından oluşturulabilecek olan kültürel çatışmaları azaltmadaki büyük başarısına rağmen, Amerika'da yaşayanlar bu çözümün bazı önemli eksikliklerini göz önüne seriyor.

İlk olarak, asimilasyonun zorluğu büyük ölçüde aşılmıştı, çünkü Amerika'ya gelen yetişkinlerin pek çoğu, vaad edilen daha iyi yaşama sahip olmak için asimile olmaya, "gerçek Amerikalılara dönüşmeye" pek isteklilerdi. Onların torunları daha da istekliydi. Böylece asimilasyon çoklukla gönüllü olarak ya da sosyal mekanizmalar (utanç gibi) tarafından mecbur bırakılarak gerçekleştiği için devletin zorlamasına minimum düzeyde ihtiyaç duyuldu.[3]

Genel olarak kalabalık bir göçmen nüfusu başarıyla asimile edildiyse de, Amerikan toplumu daha büyük ırksal ya da kültürel farklılıklarla karşı karşıya kaldığında bu yaklaşımın sınırları kısa zamanda ortaya çıktı. Beyaz nüfus ve çok uzun zamandan beri

Yeni Dünya'da yaşayan yerli halklar arasındaki ilişkiler zorbalığa, zorla yer değiştirmeye ve esas toplumdan tecrit edilmeye yol açtı. Amerikan toplumu tıpkı göçmenler gelmeden çok önceleri de Amerika'da yaşayan Kızılderilileri edemediği gibi, çok kalabalık olan Afrikalı-Amerikalı köleleri ve onların torunlarını, asimile edemedi. Irka dayalı olan sınıfsal sınırlar asimilasyonu etkin olarak engellemiştir. Buna benzer bir başarısızlık 19. yüzyılın sonlarında Asyalı göçmenler tren yollarında ve çiftliklerde çalışmak üzere geldiklerinde yaşandı.

Asimilasyonun birleştiremediği bir büyük uçurum daha vardı. 19. yüzyılın ilk dönemlerinde güneydeki eyaletlerde kölelik üzerine kurulu çok belirleyici bir altkültür, ekonomi ve toplum oluştu. Güney eyaletlerinde yaşayan Amerikalılarla onların kuzey ve batı eyaletlerindeki vatandaşları birbiriyle uyumsuz iki hayat tarzıyla bölünmüşlerdi. Bunun en önemli sonucu barışçı müzakereler ve uzlaşma için verilen çok büyük çabalara rağmen çözülemeyen bir "bastırılamaz fikir ayrılığı"ydı.[4] Sonuçta yaşanan iç savaş dört yıl sürdü ve çok sayıda insanın yaşamına mal oldu. Güney'in savaşı kazanmasına ve köleliğin kaldırılmasına rağmen anlaşmazlıklar sona ermedi. Bundan sonra şiddet ve terör tehlikesinin ve gerçekliğinin Afrikalı-Amerikalı vatandaşların baskı altına alınmasına yol açtığı belirgin bir güneyli altkültür ve sosyal yapı ortaya çıktı.

Asimilasyonun geçmişteki başarısızlıklarından bu kadar bahsetmek yeter. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde tarihte Amerika'nın uyguladığı asimilasyonun, durmadan artan Hispanik azınlıklar ve diğer kendilerinin bilincinde azınlıklarla başarıyla başa çıkıp çıkamayacağı henüz belli değildi. Amerika, asimilasyonun kültürel ayrılıkların demokratik yöntemlerle barışçı bir biçimde kontrol altında tutulmasını artık garanti altına almadığı çokkültürlü bir topluma mı dönüşecek? Ya da kültürel farklılıkla-

rın daha yüksek düzeyde karşılıklı anlayış, hoşgörü ve uzlaşma ortaya koyacağı bir toplum mu olacak?[5]

Oybirliğiyle karar verme. Ayırt edici ve birbiriyle çelişmesi muhtemel olan altkültürler İsviçre, Belçika ve Hollanda'da var olmuştur. Bu üç demokratik ülkenin deneyimlerinden ne öğrenebiliriz?

Bu ülkelerin her biri kabinenin ve parlamentonun alacağı kararların oybirliği ya da geniş konsensüs gerektireceği politik düzenlemeler yaptılar. Böylece bir ya da birden fazla altkültürün çıkarlarını önemli derecede etkileyecek olan hükümet kararları ancak o grubun kabinedeki ya da parlamentodaki temsilcilerinin açık onayı olduğunda alınabilecekti. Bu çözüm, her grubun temsilcilerinin parlamentoda adil olarak temsil edilmesini sağlayan NT tarafından kolaylaştırılmıştı. Ayrıca kabinede de temsil ediliyorlardı. Bu ülkelerde benimsenen, tarafların karşılıklı onayına dayanan uygulamalar altında, her altkültürden gelen kabine üyeleri onaylamadıkları her politikayı veto etme hakkına sahipti. (Siyaset bilimcilerinin "ortaklaşmacı demokrasi" adını verdikleri bu tür düzenlemeler bu üç ülke arasında çok farklılık gösterir. Daha fazla bilgi için Ek A'ya bakınız.)

Çok özel durumlar dışında bu tür karşılıklı anlaşmaya dayanan sistemlerin oluşturulamayacağı ya da başarıyla işlemeyeceği açıktır. Bunlar için uzlaşma yeteneği, tavizlere hoşgörüyle yaklaşma, taraftarlarının onayladığı anlaşmazlıkları müzakere edebilen güvenilir liderler, temel hedefler ve değerler hakkında anlaşmaları yapılabilir kılan bir konsensüs, tamamen bölünme taleplerinin hevesini kıracak bir ulusal kimlik ve demokratik yöntemlere şiddeti ya da devrimci araçları hariç tutan bir bağlılık gereklidir.

Bu koşullar seyrek görülür. Bunların olmadığı yerde karşılıklı anlaşmaların olması mümkün değildir. Bir şekilde oluşturulsalar bile, Lübnan'daki trajik örneğin gösterdiği gibi, ciddi kültürel ayrılıkların baskısıyla çökebilirler. Bir zamanlar siyaset bilimciler

tarafından çok başarılı bir "ortaklaşmacı demokrasi" olarak tanımlanan Lübnan 1958'de, iç baskı karşılıklı anlaşma sisteminin başa çıkabilmesi için çok büyük bir hal alınca uzun sürecek bir iç savaşa daldı.

Seçim sistemleri. Destek bulmak için rekabet eden politikacıların ateşlemeleri nedeniyle, kültürel farklılıklar sık sık kontrolden çıkarlar. Otoriter rejimler kimi zaman ellerindeki büyük zor kullanma gücünü kültürel ayrılıkları baskı altına almak ve sindirmek için kullanırlar. Bunlar daha sonra baskının etkisiyle patlar ve zorbalık azalırken demokratikleşmeye adım adım yaklaşılır. Kültürel kimliklerin ortaya koyduğu kolay paraların cazibesine kapılan politikacılar, kendi kültürel gruplarının üyelerinin duygularını kasten harekete geçirerek, üstü kapalı husumetleri sonu "kültürel temizliğe" varan nefretlere dönüştürürler.

Bu sonucu engellemek için siyaset bilimciler politikacıların dürtülerini, uzlaşmanın fikir ayrılıklarından daha kârlı olacağı şekilde değiştirecek seçim sistemleri tasarlanabileceğini söylemişlerdir. Onların önerdikleri düzenlemelerle hiçbir aday tek bir kültürel grubun desteğiyle seçilemeyecek, birçok büyük gruptan oy almaları gerekecekti. Buradaki sorun tabii ki politikacıları demokratikleşme sürecinin ilk aşamalarında böyle bir düzenlemeyi kabul etmeye ikna etmektir. Daha ayrımcı bir seçim sistemi uygulanmaya başladığı zaman, kültürel çatışmalara doğru dönüşü olmayan bir sarmal ortaya çıkabilir.

Ayrılma. Kültürel ayrılıklar daha önce bahsedilen çözümlerin hiçbiriyle aşılamayacak kadar derinse, kalan tek çözüm kültürel grupların kendilerini, kimliklerini korumalarına ve esas kültürel hedeflerine ulaşabilmelerine yetecek kadar özerkliğe sahip olacakları farklı siyasi birimlere ayırmalarıdır. Bazı durumlarda bu çözüm birimlerin –eyaletler, bölgeler, kantonlar– farklı grupları barındırmaya yetecek kadar özerk oldukları federal bir sistem olabilir. İsviçrelilerin oluşturduğu olağanüstü ve uyumlu

çokkültürlü toplumun en önemli unsuru federal sistemdir. Kantonların çoğunluğu kültürel açıdan yeterli derecede homojendir, örneğin bir kanton Frankofon ve Katolikken bir başkası Almanca konuşulan Protestan bir kanton olabilir. Bu kantonların güçleri kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterlidir.

Çokkültürlülük sorununa getirilen diğer demokratik siyasi çözümler gibi İsviçre'de uygulanan çözüm de olağandışı koşullar gerektirir; bu durumda, en az iki tane. Birincisi, farklı altkültürlere sahip olan vatandaşlar zaten önceden bölgesel olarak ayrı yaşıyor olmalılar ki bu çözüm çok büyük zorluklar getirmesin. İkinci olarak, bazı sebeplerden dolayı özerk birimlere bölünmüş olsalar da, vatandaşların federal birliği ayakta tutacak kadar güçlü bir ulus kimliği, ortak hedefleri ve değerleri olmalı. İsviçre için bu koşulların ikisi birden geçerli olmasına rağmen, hiçbiri yaygın değildir.

İlk koşulun olduğu ama ikincisinin olmadığı durumlarda kültürel farklılıklar muhtemelen tam bağımsızlık isteği yaratır. Eğer bir demokratik ülke barışçı olarak ayrılıp iki ülke olursa, bu çözüm sadece demokratik standartlara göre değerlendirildiğinde kusursuz bir çözümdür. Örneğin, Norveç, İsveç'le var olan birliği içinde hemen hemen yüzyıl süren, bağımsızlığa benzer durumundan sonra, 1905'te barışçı yollarla tam bağımsızlığını kazanmıştır.

Grupların birbirine karışmış olması nedeniyle ilk koşul ancak kusurlu bir şekilde gündeme geliyorsa, bağımsızlık yeni ülkede yaşayacak olan azınlığa (ya da azınlıklara) ciddi zorluklar çıkarabilir. Azınlıklar buna karşılık bağımsızlık ya da anavatana bağlı kalmak konusundaki iddialarını haklı çıkarabilirler. Bu sorun Quebec eyaletinin Kanada'dan bağımsız olması konusunu karmaşıklaştırmıştır. Quebec'te yaşayan ve Fransızca konuşan pek çok vatandaş tam bağımsızlık kazanmayı arzulamalarına rağmen, bu bölgede aynı zamanda çok sayıda Frankofon olmayan

–anadili İngilizce olanlar, yerliler ve göçmenler– kişi de Kanada vatandaşı olarak kalmak istemektedir. Kanada'da kalmak isteyenlerin kalabilmelerini sağlayacak karmaşık bir bölgesel çözüm teorik olarak mümkündür ama bunun siyasî açıdan mümkün olup olmayacağı belirsizdir.[6]

Cesaret kırıcı olan ise, tarif ettiğim demokratik bir ülkedeki, çokkültürlülüğün muhtemel sorunları için önerilen bütün çözümlerin başarılı olmasının ender bulunan özel koşullara bağlı olmasıdır. Eskiden beri demokratik olan ülkeler orta derecede heterojen oldukları için ciddi kültürel çatışmalar yaşamadılar. Ancak 20. yüzyılın sonunda başlayan değişimler, bu talihli durumun 21. yüzyılda neredeyse kesin olarak sona ermesine sebep olacaktır.

DEMOKRATİK İNANÇLAR VE KÜLTÜR

Hemen hemen bütün ülkeler er ya da geç epey ciddi krizler –politik, ideolojik, ekonomik, askeri, uluslararası– yaşarlar. Bu sebeple, eğer bir demokratik siyasi sistem ayakta kalacaksa bu tür krizlerin yaratacağı zorluklarla ve karmaşayla başa çıkabilmelidir. İstikrarlı bir demokrasiye ulaşmak sadece sakin sularda seyretmek değildir, kimi zaman kirli ve tehlikeli sularda yol almayı da gerektirir.

Ciddi ve uzun bir kriz boyunca demokrasinin, krizi etkin ve diktatörce yollarla sona erdirmeyi vaat eden otoriter liderler tarafından devrilmesi riski artar. Doğal olarak, onların yöntemleri temel demokratik kurumların ve kuralların bir kenara konulmasını gerektirir.

Bu bölümün başında bahsedilen yetmiş demokratik çöküş olayının da gösterdiği gibi, 20. yüzyıl süresince demokrasinin çöküşü sık rastlanan bir olaydı. Ancak bazı demokrasiler sert rüzgârları ve fırtınaları sadece bir kere değil, birçok kereler atlattılar. Pek çoğu, daha önce gördüğümüz gibi, keskin kültürel farklılıklardan kaynaklanan tehlikelerin bile üstesinden geldiler. Bazı-

ları denize eskisinden de daha dayanıklı demokrasi gemileriyle ortaya çıktılar. Bu fırtınalı zamanlardan kurtulanlar tam olarak bugün eski demokrasiler dediğimiz ülkelerdir.

Demokratik kurumlar neden bazı ülkelerde krizler yaşadılar da diğerlerinde yaşamadılar? Daha önce bahsettiğim elverişli koşullara bir tane daha eklemek gerekiyor. Bir ülkede istikrarlı bir demokrasi olması ihtimali, eğer vatandaşlar ve liderler demokratik düşünceyi, değerleri ve uygulamaları desteklerse artar. En güvenilir destek, bu inançlar ve eğilimler bir ülkenin kültürüne yerleşmiş olursa ve çoğunluğu bir nesilden diğerine aktarılırsa var olur. Başka bir deyişle, ülkede demokratik siyasi kültür mevcutsa olur.

Demokratik bir siyasi kültür, demokrasi ve siyasi eşitliğin istenir hedefler olduğuna, askeri güçlerin ve polisin kontrolünün tamamen seçimle gelmiş liderlerin elinde olmasının, 8. Bölümde anlatılan temel demokratik varlıkların sürdürülmesinin ve vatandaşlar arasındaki siyasi farklılıkların ve anlaşmazlıkların hoşgörüyle karşılanıp korunmasının gerekli olduğuna inanan vatandaşlar yaratır.

Demokratik bir ülkedeki her insanın kusursuz demokrat vatandaşlara dönüştürülmesi gerektiğini öne sürmek niyetinde değilim. Neyse ki bu geçerli değildir, yoksa hiçbir demokrasi var olamazdı! Ancak vatandaşların önemli bir çoğunluğu demokrasiyi ve onun siyasi kurumlarını herhangi bir demokratik olmayan alternatife tercih etmez ve demokratik uygulamaları savunan siyasi liderleri desteklemezse, demokrasinin kaçınılmaz krizleri atlatabilmesi pek mümkün olmaz. Gerçekten de, büyük bir militan ve antidemokrat azınlık bile bir ülkenin demokratik kurumlarını sürdürme kapasitesini ortadan kaldırmak için yeterli olur.

Bir ülkedeki insanlar demokratik düşünceye ve uygulamalara nasıl inanırlar? Demokratik fikirler ve uygulamalar nasıl bir ülkenin kültürünün asli parçası haline gelir? Bu sorulara cevap

vermek için her teşebbüs, bazen genel, bazen de bir ülkenin özel tarihindeki gelişmelerin daha da derinine dalmamızı gerektirir; bu kitabın sınırlarının çok ötesinde bir iştir bu. Sadece şunu söylememe izin verin: Tarihi onu bu mutlu sonuçlara getiren ülke ne kadar şanslıdır!

Ancak tabii ki tarih her zaman bu kadar cömert değildir. Bunun yerine, pek çok ülkeye en iyi ihtimalle demokratik kurumları az destekleyen, en kötüsü de otoriter yönetimleri destekleyen siyasi kültürler vermiştir.

PİYASA EKONOMİSİNDE EKONOMİK BÜYÜME

Tarihsel açıdan, demokratik inançların ve bir demokratik kültürün gelişmesi, en geniş anlamıyla piyasa ekonomisiyle yakından ilişkilendirilmiştir. Daha belirleyici olmak gerekirse, demokratik kurumlar için çok elverişli olan bir durum, ekonomik teşebbüslere çoğunlukla kamu sektörünün değil, özel sektörün sahip olduğu yani sosyalist ya da devletçi ekonomidense kapitalist olan bir piyasa ekonomisidir. Ancak demokrasi ve piyasa kapitalizmi arasındaki yakın ilişkinin altında bir paradoks vardır: kapitalist piyasa ekonomisi çeşitli vatandaşların ulaşabildiği siyasi kaynaklarda kaçınılmaz olarak bir eşitsizlik yaratır. Bu yüzden kapitalist piyasa ekonomisi siyasi eşitliğe ciddi olarak zarar verir: ekonomik açıdan eşit olmayan vatandaşların siyasi açıdan eşit olmaları pek mümkün değildir. Görülüyor ki kapitalist piyasa ekonomisine sahip olan bir ülkede tam siyasi eşitliğe ulaşmak imkânsızdır. Bu sebeple demokrasi ve kapitalist piyasa ekonomisi arasında sürekli bir gerginlik vardır. Piyasa kapitalizminin siyasi eşitliğe daha az zarar verecek bir alternatifi var mıdır? Bu soruya ve genel olarak demokrasi ve piyasa kapitalizmi arasındaki ilişkiye sonraki iki bölümde geri döneceğim.

Ancak bu sırada, bir kapitalist piyasa ekonomisinin oluşturduğu toplumun ve tipik olarak ortaya çıkardığı ekonomik büyü-

menin, demokratik siyasi kurumları geliştirmek ve sürdürmek için çok elverişli koşullar oldukları sonucuna varmaktan kaçamayız.

ÖZET

Başka koşullar da işe yarayabilirdi; hukukun üstünlüğü, barışın sürdürülmesi ve kuşkusuz diğer koşullar da. Ancak inanıyorum ki burada bahsettiğim beş koşul en önemli olanlardır.

Bu bölümde öne sürülen iddiayı üç ana başlıkta özetleyebiliriz: Birincisi, bu koşulların beşinin de var olduğu bir ülkede demokratik kurumların oluşturulması ve korunması neredeyse kesindir. İkincisi, bu koşulların beşinden de mahrum olan bir ülkede demokratik kurumların oluşturulması, oluşturulsa bile korunması mümkün değildir. Peki koşulların karışık olduğu, bazılarının elverişli, bazılarının elverişsiz olduğu bir ülkede durum nedir? Bu sorunun cevabını ve üçüncü ana başlığı Hindistan'daki ilginç durumu gözden geçirdikten sonraya erteliyorum.

HİNDİSTAN: İHTİMAL DÂHİLİNDE OLMAYAN BİR DEMOKRASİ

Hindistan'daki durumu çoktan merak etmeye başlamış olabilirsiniz. Bütün elverişli koşullardan mahrum değil mi? Eğer öyleyse, benim bütün iddiamla çelişmiyor mu? Aslında pek de çelişmiyor.

Dış görünüşüne bakınca, demokratik kurumların Hindistan'da uzun zamandan beri varlıklarını sürdürmeleri imkânsızmış gibi görünüyor. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde bir milyara yaklaşan nüfuslarıyla Hintliler, kendilerini dünyada başka hiçbir ülkenin yapmadığı kadar çok açıdan bölmüşlerdir. Bunlar arasında dil, kast, sınıf, din, bölge ve bunların sayısız altkolu vardır.[7] Şunları göz önünde bulundurun:

Hindistan'ın ulusal bir dili yoktur. Hindistan anayasası resmi olarak on beş dili tanır. Ancak bu bile, dil sorununun büyük-

lüğünü hafife almak olur: en az bir milyon Hintli 35 farklı dilden birini konuşur. Dahası, Hintliler neredeyse 22.000 farklı lehçe konuşurlar.

Halkın neredeyse % 80'inin Hindu olmasına rağmen (her ne kadar Kerala eyaletinde pek çok Hıristiyan yaşıyorsa da, kalanlar genellikle Müslümandır), Hinduizm'in birleştirici etkisi MÖ 1500'lü yıllardan beri Hinduizmin Hintliler için emrettiği kast sistemi tarafından ciddi olarak tehlikeye atılmıştır. Dil gibi, kast sistemi de son derece bölücü bir etki yaratır. Öncelikle, pek çok insan önceden tanımlanmış olan ve kalıtımla geçen dört kastın dışında tutulur. Bu insanlar kendilerine dokunmanın kişiyi kirlettiğine inanılan "parya"lar, yani "dokunulmazlar"dır. Ancak, buna ek olarak, her kast kendi içinde, sosyal, bölgesel ve genellikle de mesleksel sınırların çok kesin olarak belirlenmiş olduğu, miras olarak geçen sayısız alt kasta bölünür.

Hindistan dünyadaki en fakir ülkelerden biridir. Kararı siz verin: 1981'den 1995'e kadar halkın neredeyse yarısı günde 1 Amerikan Doları'na eşit gelen bir parayla yaşıyordu. Bu ölçüyle bakarsak sadece dört ülke daha fakirdi. 1993-1994'te Hindistan nüfusunun üçte birinden fazlası –üç yüz milyon kişiden fazla– resmi rakamlara göre fakirdi, çoklukla küçük köylerde yaşıyorlardı ve tarımla uğraşıyorlardı. 1996'da 78 gelişmekte olan ülke arasında Hindistan İnsani Yoksulluk Endeksi'nde 48. sıradaki Ruanda'nın hemen önünde, 47. sıradaydı. Bunlara ek olarak, 15 yaşından büyük Hintlilerin yarısına yakını ve 6 yaşından büyük kızların % 60'tan fazlası okuma yazma bilmiyordu.

Hindistan 1947'de bağımsızlığını kazanmış ve 1950'de demokratik bir anayasayı kabul etmiş olmasına rağmen, az önce anlattığım koşullar göz önüne alındığında hiç kimse Hindistan'da siyasi eksiklerin olmasına şaşırmamalı. Hindistan'da temel haklar tekrar tekrar ihlal ediliyordu.[8] İşadamları tarafından Hindistan dünyada rüşvetin ve yozlaşmanın en fazla olduğu on ülkeden

biri olarak görülür.[9] Daha kötüsü, 1975 yılında, Başbakan Indira Ghandi'nin hükümet darbesi yapması, olağanüstü hal ilan etmesi, sivil hakları askıya alması ve binlerce muhalifi hapsetmesiyle beraber Hindistan'ın demokratik kurumları devrilmiş ve yerlerine bir diktatörlük kurulmuştur.

Ancak çoğu zaman Hintlilerin çoğunluğu demokratik kurumları destekler. Demokrasi için yeteri kadar nitelikli olmayanların yapmayacağı bir eylemle, iktidara gelmesinden iki yıl sonra Indira Ghandi yeteri kadar adil bir seçimle görevden alındı. Görüldü ki, sadece siyasi seçkinler değil, Hindistan halkı da bir bütün olarak demokratik kurumlara ve uygulamalara Ghandi'nin düşündüğünden daha bağlıydı ve onun otoriter yöntemlerle ülkeyi yönetmesine izin vermezlerdi.

Hindistan'daki siyasi yaşamın çok fırtınalı ve çoğu zaman şiddetli olmasına rağmen, temel demokratik kurumlar kusurları da olsa, her nasılsa işlemeye devam eder. Bu gözlem bütün kabul edilebilir beklentileri tersine çeviriyor. Bunu nasıl açıklayabiliriz? Hindistan'daki şaşırtıcı durumun açıklaması deneyerek bulunabilir. Bunun yanında, ne kadar şaşırtıcı görünse de, Hindistan'ın belirli özellikleri ülkenin demokratik kurumlarını sürdürmeyi nasıl başardığını açıklamaya yardımcı olur.

İlk olarak, daha önce bahsettiğim elverişli koşulların birkaç tanesi Hindistan'da mevcuttur. Bir İngiliz kolonisi olduğu geçmişinden sıyrılırken Hint ordusu, seçilmiş sivil liderlere karşı bir itaat kuralı geliştirdi ve bunu sürdürdü. Böylece Hindistan demokrasiye yönelik gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda var olan büyük bir tehditten uzak kaldı. Örneğin, Latin Amerika'nın tersine Hindistan'daki askeri gelenekler bir askeri darbeyi ya da askeri diktatörlüğü desteklemez. Yaygın bir yozlaşma içinde olsa bile polis de bir darbe yapmaya muktedir bir siyasi güç değildir.

Ek olarak, modern Hindistan'ın bağımsızlığını sağlayıp, anayasasını ve siyasi kurumlarını biçimlendirmesine yardımcı

olan kurucularının hepsi de demokratik inaçlara bağlıydı. Öncülüğünü yaptıkları siyasi hareketler demokratik fikirleri ve kurumları kuvvetle destekliyordu. Denebilir ki, demokrasi Hindistan'ın ulusal ideolojisidir. Bundan başka bir ideoloji yoktur. Hindistan'ın ulusluk bilinci ne kadar zayıf olsa da, ülke demokratik fikirlerle ve inançlarla o kadar yakın bir ilişki içindedir ki, pek az Hintli demokratik olmayan bir alternatifi savunur.

Bundan başka, Hindistan kültürel açıdan çok farklılık içermesine rağmen dünyada Hindu inançlarının bu kadar yaygın olarak paylaşıldığı tek ülkedir. Sonuçta 10 Hintli'den 8'i Hindu'dur. Kast sisteminin bölücü olmasına ve Hindu milliyetçilerinin Müslüman azınlık karşısında bir tehlike oluşturmasına rağmen Hinduizm Hintlilerin çoğunluğu için ortak bir kimlik yaratır.

Bu koşullar demokratik kurumlar için destek sağlasa bile, ciddi kültürlerarası ayrılıklarla beraber var olan yaygın fakirlik Hindistan'da demokrasiyi devirmeye ve otoriter bir diktatörlük kurmaya yetecek kadar güçlü antidemokratik hareketlerin önlenmesi çok zor olan gelişimi için verimli topraklar gibi görünür. Peki bunlar neden gerçekleşmedi? Daha yakından bakınca bazı sürprizlerle karşılaşabiliriz.

Birincisi, her Hintli, üyelerinin sayısı kendi başlarına Hindistan'ı yönetemeyecek kadar küçük bir kültürel azınlığın üyesidir. Hindistan'ın bölünmüş olduğu kültürel parçaların sayısı bunların, çoğunluk olmak için çok küçük olmak bir yana, geniş ve çeşitli kültürleri barındıran büyük kıta parçasını yönetmek için çok çok küçük olduklarını gösteriyor. Hindistan'daki hiçbir azınlık askerlerin ve polislerin zorlamalarından yardım almadan yönetemez. Ancak, daha önce bahsettiğimiz gibi, askerler ve polis bu amaç için kullanılamaz.

İkinci olarak, birkaç istisnası olsa da, bir kültürel azınlığın üyeleri tek bir bölgede bir arada yaşamaktansa Hindistan'ın

değişik bölgelerine yayılmış olarak yaşıyorlar. Bunun sonucu olarak da azınlıkların çoğu Hindistan sınırlarının dışında ayrı bir ülke kurmayı hayal edemez. Hoşlarına gitse de gitmese de çoğu Hintlinin kaderi Hindistan vatandaşı olarak kalmaktır. Ayrılmak imkânsız olduğu için tek alternatif Hindistan içerisinde birlik olmaktır.[10]

Son olarak, Hintlilerin çoğu için demokrasinin gerçekçi bir alternatifi yoktur. Hindistan'taki azınlıkların hiçbiri kendi başına demokratik kurumları devirip otoriter bir rejim kuramaz, otoriter bir yönetimi sürdürmek için ihtiyaç duyacağı orduya ve polislere güvenemez, ayrı bir ülke kurmayı ya da demokrasi için ideolojik ve kurumsal bir alternatif önermeyi düşünemez. Deneyimler farklı azınlıkların kurduğu büyük bir koalisyonun da otoriter hükümet bir yana, kontrolü ele almak için bile fazla bölünmüş olacağını gösterir.

Hindistan'daki demokrasinin bütün hikâyesi, her ülkenin hikâyesi gibi, çok daha karmaşıktır. Fakat sonuç olarak Hindistan daha önce bahsettiğim üçüncü önermeyi ispatlar. Demokrasi için elverişli olan beş koşuldan birine ya da birkaçına sahip olmayan bir ülkede demokrasinin var olması risklidir, belki gerçekleşmesi umulmaz, ama her zaman imkânsız da değildir.

DEMOKRASİ NEDEN BÜTÜN DÜNYAYA YAYILDI?

Bu bölüme 20. yüzyıl boyunca demokrasinin ne kadar sık çöktüğünü ve buna rağmen yüzyılın sonuna gelindiğinde ne kadar yaygınlaşmış olduğunu söyleyerek başladım. Bu zaferi şimdi açıklayabiliriz: bahsettiğim elverişli koşullar dünyadaki ülkeler arasında daha da yaygınlaştılar.

- Kolonici imparatorlukların çözülmesi, insanların bağımsızlıklarını kazanması, büyük totaliter rejimlerin çökmesi ve uluslararası toplumun demokratikleşmeyi destekle-

mesiyle birlikte, demokratikleşmeye karşı olan dış güçlerin müdahale etmesi tehlikesi azaldı.

- Askeri yöneticilerin genellikle modern dünyanın gereklerini yerine getiremediğini, sadece siviler değil askeri liderler de açık olarak gördüklerinde askeri diktatörlüklerin cazibesi azaldı. Gerçekten de bu yöneticilerin çoğu zaman açık olarak yetersiz oldukları görüldü. Bu sebeple pek çok ülkede demokrasiye karşı en eski ve tehlikeli tehditlerden birisi sonunda ortadan kaldırılmış ya da önemli derecede azaltılmıştı.
- Demokratikleşmenin gerçekleştiği pek çok ülke ciddi kültürel anlaşmazlıkları önleyebilmeye yetecek kadar homojendi. Bunlar genellikle çeşitli kültürlerin toplandığı büyük ülkeler değil, daha küçük ülkelerdi. Kültürel olarak daha bölünmüş olan ülkelerde fikir birliğine varılarak düzenlemeler yapıldı. En azından bir ülkede, Hindistan'da, hiçbir azınlık kültürü yönetmek için yeteri kadar geniş değildi. Buna karşılık Afrika'nın bazı bölümleri ve eski Yugoslavya'daki gibi kültürel çatışmaların çok ciddi olduğu yerlerde demokratikleşme büyük bir facia olmuştur.
- Totaliter sistemlerin, askeri diktatörlüklerin ve pek çok başka otoriter rejimin açık başarısızlıklarıyla birlikte, antidemokratik inançlar ve ideolojiler dünyanın çoğu yerinde eski çekiciliklerini kaybettiler. İnsanlık tarihinde daha önce hiç bu kadar çok kişi demokratik fikirleri ve kurumları desteklememiştir.
- Piyasa kapitalizminin kurumları bir ülkeden diğerine yayıldı. Piyasa kapitalizmi sadece daha fazla ekonomik büyüme ve refah getirmedi aynı zamanda demokratik fikirlere ve kurumlara olumlu yaklaşan geniş ve etkili bir orta sınıf oluşturarak bir ülkenin toplumunu temelden değiştirdi.

Bunlardan ve muhtemelen başka sebeplerden de dolayı 20. yüzyıl Demokratik Zafer Yüzyılı'na dönüştü. Ancak bu zaferi dikkatle incelemeliyiz. Öncelikle pek çok "demokratik" ülkede temel siyasi kurumlar güçsüz ya da eksikti. Tablo 1'de 65 ülkeyi demokratik kabul ettim. Ancak bunları üç makul gruba ayırabiliriz: En demokratik olan 35, oldukça demokratik olan 7 ve demokrasinin sınırındaki 23 ülke (kaynaklar için bakınız: Ek C).[11] Bu yüzden "demokrasinin zaferi" kimi zaman tasvir edildiği kadar tam değildi.

Buna ek olarak, demokratik başarıların 20. yüzyılda sürdürülüp sürdürülemeyeceğini merak etmek de makuldür. Bunun cevabı demokratik ülkelerin karşılarına çıkan zorluklarla ne kadar iyi başa çıkabileceklerinde saklıdır. Bunlardan birisi, daha önce de söylediğim gibi, piyasa kapitalizminin çelişkili sonuçlarından doğar: bazı açılardan demokrasi için elverişli, bazı açılardan elverişsizdir. Neden böyle olduğunu önümüzdeki iki bölümde göreceğiz.

Bölüm 13

Piyasa Kapitalizmi Demokrasinin Neden Yararınadır?

Demokrasi ve piyasa kapitalizmi, zıtlaşmalar yüzünden çatırdayan fırtınalı bir evlilikle bir araya gelmiş, ancak, taraflardan ikisi de ayrılmayı istemedikleri için evliliği sürdüren iki kişiye benzer. Benzetmeyi botanik dünyasına kaydırırsak, ikisi için düşmanca bir ortak yaşam sürdürüyorlar diyebiliriz.

Her ne kadar aralarındaki ilişki olağanüstü derecede karmaşık olsa da, siyasi ve ekonomik sistemlerden edindiğimiz geniş çaplı ve sürekli artan deneyimlere dayanarak beş önemli sonuca varabileceğimize inanıyorum. Bunların ikisinden bu bölümde, diğer ikisinden de sonraki bölümde bahsedeceğim.

1. *Poliarşik demokrasi sadece baskın kapitalist piyasa ekonomisine sahip ülkelerde ayakta kalmıştır; piyasa ekonomisi olmayan bir ekonominin hâkim olduğu ülkelerde ise varlığını sürdürememiştir.*

Ben bu sonucu poliarşik demokrasiyle sınırlamış olsam da, Yunan, Roma ve Ortaçağ İtalya'sında ortaya çıkmış olan halkçı demokrasilere ve Kuzey Avrupa'da temsili kurumların gelişmesine ve vatandaşların katılımının artmasına da uygulanabilir. Ancak bir kısmından 2. Bölüm'de bahsettiğimiz bu tarihin ayrın-

tılarına girmeyeceğim ki sadece modern temsili demokrasinin – yani poliarşik demokrasinin– kurumlarına odaklanabilelim.

Burada kayıtlar şaşırtıcı derecede kesindir. Poliarşik demokrasi *sadece* dominat bir kapitalist piyasa ekonomisine sahip olan ülkelerde var olmuştur; *asla* piyasa ekonomisinden farklı bir ekonominin baskın olduğu yerlerde var olmamıştır (ya da en iyi ihtimalle çok kısa bir süre olmuştur). Bunun sebebi nedir?

2. Bu katı ilişki, piyasa kapitalizmi belirli temel özellikleri dolayısıyla demokratik kurumlar için elverişli olduğu için vardır. Bunun tersine; piyasa ekonomisi olmayan bir ekonominin bazı temel özellikleri onu demokrasi için zararlı kılar.

Kapitalist piyasa ekonomisinde ekonomik birimler ya bireyler ya da çoğunlukla devlete değil, özel olarak bireylere ve gruplara ait olan teşebbüslerdir (firmalar, çiftlikler vs.). Bu birimlerin asıl hedefi maaş, kâr, faiz ve kira şeklinde ekonomik kazanç elde etmektir. Bu şirketleri yönetenlerin halkın refahı ya da kamunun iyiliği için gibi geniş çaplı, asil ve belirsiz hedefler için savaşmalarına gerek yoktur. Sadece kişisel müşevviklerle hareket ediyor olabilirler. Piyasalar onların ihtiyaç duydukları hayati bilgileri, şirket sahiplerine, yöneticilere, çalışanlara ve başkalarına sundukları için kararlarını merkezin yönlendirmesi olmadan alabilirler. (Bu kanun ve tüzükler olmadan karar alabildikleri anlamına gelmez, bundan önümüzdeki bölümde bahsedeceğim.)

Sezgilerimizin bize söyleyebileceğinin tersine piyasalar ekonomik birimlerin kararlarını düzenlemeye ve kontrol etmeye yarar. Tarihten edindiğimiz deneyimler bize, sayısız ekonomik kararı, birbirinden bağımsız ama birbirine rakip olan, kendi çıkarlarıyla ilgilenen ve piyasanın sağladığı bilgi üzerinden hareket eden pek çok kişinin aldığı bir sistemin, mal ve hizmetleri bilinen herhangi bir alternatifinden daha etkin olarak ürettiğini göstermiştir. Dahası, bunu çok şaşırtıcı bir düzen ve intizam içerisinde yapmasıdır.

Bunun sonucu olarak, uzun vadede piyasa kapitalizmi genellikle ekonomik büyüme sağlamıştır; ekonomik büyüme de demokrasi için elverişlidir. Öncelikle, fakirliği azaltmak ve yaşam standartlarını iyileştirmekle ekonomik büyüme sosyal ve politik ayrılıkları azaltmaya yardımcı olur. Ayrıca ekonomik ayrılıklar ortaya çıktığında, büyüme mevcut tarafların hepsinin bir kazanç elde ettikleri karşılıklı tatminkâr anlaşmalar için gerekli olan daha fazla kaynağı sağlar. (Büyüme olmadığında ekonomik ayrılıklar, oyun teorisi diliyle söylersek "sıfır toplam"a dönüşür: ben ne kazanırsam sen onu kaybedersin, sen ne kazanırsan ben onu kaybederim. Yani işbirliği gereksizdir.) Büyüme aynı zamanda bireylerin, grupların ve hükümetlerin eğitimi, dolayısıyla okuryazarlık oranı artmış, daha eğitimli bir halk oluşmasını destekleyebilecekleri kaynaklar fazlası sağlar.

Piyasa kapitalizmi sosyal ve politik sonuçları dolayısıyla da demokrasi için elverişlidir. Genel olarak eğitim, özerklik, bireysel özgürlük, mülkiyet hakkı, hukukun üstünlüğü ve hükümete katılım isteyen mal sahiplerinden meydana gelen geniş bir orta tabaka yaratır. İlk olarak Aristo'nun söylediği gibi, orta sınıflar demokratik düşüncenin ve kurumların doğal müttefikleridir. Sonuncusu ve belki de en önemlisi, pek çok ekonomik kararı nispeten bağımsız olan bireylere ve firmalara dağıtmakla kapitalist piyasa ekonomisi güçlü, hatta otoriter bir merkezi yönetim ihtiyacının da önüne geçmiş olur.

Kaynakların kısıtlı, ekonomik kararların az ve belli olduğu durumlarda piyasa ekonomisi olmayan bir ekonomi var olabilir. Ancak daha karmaşık bir toplumda, ekonomik kaosu engellemek ve en azından ortalama bir yaşam standardı tutturmak için piyasaların sağladığı koordinasyonun ve kontrolün yerini tutabilecek bir yedek gereklidir. Makul olan tek yedek de devlet yönetimidir. Yani piyasa ekonomisi olmayan bir ekonomide şirketlerin resmi yasal sahipleri ne olursa olsun, onların kararları gerçekte hükümet tarafından verilir

ve kontrol edilir. Pazarın koordinasyonu olmadığında, sermaye, işgücü, makine, arsa, binalar, tüketim malları, konutlar gibi kısıtlı kaynakların dağılımını yapmak mecburen hükümetin işi olur. Bunu yapmak için hükümetin detaylı ve kapsamlı bir ana plana ve bu planı yapmak, uygulamak ve yürürlüğe konmasını sağlayacak hükümet görevlilerine ihtiyacı vardır. Bunlar şaşırtıcı miktarda güvenilir bilgi gerektiren çok büyük görevlerdir. Aldıkları talimatlarla uyum içinde olabilmeleri için hükümet yetkililerinin uygun teşvikleri bulmaları ve uygulamaları gerekir. Bunlar yasal (maaş ve prim gibi) ve yasalara aykırı (örneğin rüşvet) ödüllerden zorlamaya ve cezalandırmaya ("ekonomik suçlar"dan hüküm giymek gibi) kadar gidebilir. Ender ve geçici koşullar altında olmadığı sürece, ki bunlardan birazdan bahsedeceğim, hiçbir hükümet bu görevi yerine getirememiştir.

Ancak demokratik beklentilere en fazla zarar veren şey merkezi olarak planlanan ekonominin yetersizlikleri değildir; ekonominin sosyal ve siyasi sonuçlarıdır. Merkezi olarak planlanan bir ekonomi, bütün kaynaklarını hükümet liderlerinin kullanımına bırakır. Bu tuhaf ve beklenmedik siyasi kazancın muhtemel sonuçlarını önceden görebilmek için şu vecizeyi hatırlayabiliriz: "Güç yozlaşma eğilimindedir; mutlak güç ise mutlak biçimde yozlaşır." Merkezi ekonomi, hükümet liderlerine büyük harflerle yazılmış sınırsız bir davetiye çıkarır: *Kendi gücünüzü sağlamlaştırmak ve sürdürmek için bütün bu ekonomik kaynakları kullanmakta özgürsünüz!*

Bu tahriklere karşı koymak için siyasi liderlerin nefislerini kontrol edebilecekleri insanüstü güçlere sahip olmaları gerekir. Ne yazık ki tarihin kasvetli kayıtları belirgindir: çok büyük kaynaklara erişimi olan yöneticiler bu vecizeyi doğrulamışlardır. Şüphesiz ki yöneticiler mutlak idarelerini iyi amaçlar için de kullanabilirler, kötü amaçlar için de. Tarih ikisini yapanları da yazar- ancak toplamda despotların iyilikten çok kötülük yaptıklarını düşünüyorum. Hangi şartlar altında olursa olsun, merkezi ekonomiler her zaman otoriter rejimlerle ilişkilendirilmiştir.

İki sonuç da geçerli olmalarına rağmen çeşitli vasıflara ihtiyaç duyarlar.

Öncelikle, ekonomik büyüme sadece demokratik ülkelere, ekonomik durgunluk da demokratik olmayan ülkelere özgü değildir. Hatta ekonomik büyüme ve bir ülkenin yönetim biçimi ya da rejimi arasında bir korelasyon görülmemektedir.[1]

Üstelik demokrasi sadece kapitalist piyasa ekonomilerinde var olmuş olmasına rağmen, piyasa kapitalizmi demokratik olmayan ülkelerde de var olmuşlardır. Bu ülkelerin pek çoğunda – özellikle Tayvan ve Güney Kore'de– daha önce bahsettiğim, ekonomik büyüme ve piyasa ekonomisiyle beraber var olma eğiliminde olan unsurlar, karşılık olarak demokratikleşmeye yardımcı oldular. Bu iki ülkede, uyguladıkları politikalarla başarılı bir piyasa ekonomisinin, ihracat endüstrilerinin, ekonomik büyümenin ve geniş, eğitimli bir orta sınıfın gelişimine yardımcı olan otoriter liderler aynı zamanda istemeyerek kendi yok oluşlarının tohumlarını ekmişlerdir. Böylece, piyasa kapitalizmi ve ekonomik büyüme demokrasi için elverişli olmalarına rağmen uzun vadede demokratik olmayan rejimler için çok daha elverişsiz, hatta tamamen zararlı olabilir. Bu sebeple, 21. yüzyılda oynanacak olan önemli tarihi dramanın sonucu Çin'deki demokratik olmayan rejimin piyasa kapitalizminin oluşturduğu demokratikleştirici güçlere dayanıp dayanamayacağını ortaya koyacaktır.

Kapitalist bir pazar ekonomisi sadece bilinen 20. yüzyıl şehirleşme-sanayileşme ya da sanayileşme sonrası biçiminde görülmez. Aynı zamanda tarımsal olabilir; en azından bir dönem olmuştur. 2. Bölümde gördüğümüz gibi, 19. yüzyıl boyunca, kadınların oy verme hakları hariç, temel demokratik kurumlar Amerika, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi yaygın olarak tarıma dayalı olan birkaç ülkede ortaya çıktı. 1790'da, Amerikan cumhuriyetinin yeni (ve hâlâ geçerli olan) anayasasının ilk yılın-

da toplam nüfusun 4 milyondan azı, sadece % 5'i nüfusun 2500'den fazla olduğu yerlerde yaşıyordu; kalan % 95 kırsal kesimde, çoğunlukla çiftliklerdeydi. 1820'ye gelindiğinde (beyaz erkeklerin kurduğu) poliarşik demokrasinin siyasi kurumları çoktan sağlamlaştığında 10 milyondan az olan nüfusun onda dokuzundan fazlası hâlâ kırsal kesimde yaşıyordu. İç Savaş'ın hemen öncesinde, 1860'ta, ülkede 30 milyondan fazla kişi yaşarken bunların onda sekizi kırsal kesimdeydi. Alexis de Tocqueville' in *Amerika'da Demokrasi* 'de anlattığı Amerika, sanayileşmiş değil, tarımsaldı. Tarım toplumunun ekonomik girişimleri, tabii ki, öncelikle çiftçiler ve ailelerinin sahip olduğu ve işlettiği çiftliklerdi. Ürettiklerinin çoğunu kendileri tüketiyorlardı.

Ancak buradaki önemli nokta ekonominin (sanayileşmeyle olacağından bile daha fazla) merkezi olmamasıydı; siyasi liderlerin kaynaklara erişimi çok azdı ve özgür çiftçilerden oluşan geniş bir orta sınıf yaratıldı. Bu yüzden demokratik gelişme için çok elverişliydi. Gerçekten de, Thomas Jefferson'un Cumhuriyet hayalinde, demokrasi için gerekli olan temel, bağımsız çiftçilerden oluşan bir tarım toplumuydu.

Eski demokrasilerin bazılarının bu sanayileşme öncesi kökenleri sanayileşme sonrası dönemdeki ülkelerle alakasız mıdır? Hayır. Bu, deneyimler çok önemli bir noktaya yeniden dikkat çeker: baskın olan aktivite ne olursa olsun, bağımsız vatandaşlardan müteşekkil bir ulus yaratmaya yardımcı olan, merkezden idare edilmeyen bir ekonomi demokratik kurumların gelişmesi ve sürdürülmesi için çok yararlıdır.

Az önce hükümetlerin etkin olarak merkezi planlama yapabildikleri "az bulunan ve geçici olan koşullar"dan bahsetmiştim. Bunun da otesinde, bu hükümetler demokratikti. Bunlar I. Dünya Savaşı süresince İngiltere'de ve Amerika'da görevde olan savaş hükümetleriydi; II. Dünya Savaşı'nda da bu durum daha emin adımlarla devam etmişti. Ancak bu durumlarda kaynakların

planlanmasının ve dağıtımının, sivillerin temel mal ve hizmet ihtiyaçları karşılandıktan sonra askeri gerekliliklerin yerine getirilmesi olarak açıkça belirlenmiş bir hedefi vardı. Bu hedef yaygın destek buluyordu. Bazı karaborsalar oluşmuştu, ama bunlar kaynakların dağıtımı ve fiyatların kontrolünü yapan merkezi sistemin etkinliğini ortadan kaldıracak kadar yaygın değildi. Sonunda, barış geldiğinde bu sistem dağıldı. Bunun sonucunda siyasi liderler, politik amaçları için baskın ekonomik konumlarını kötüye kullanmalarına yarayacak olan fırsatlardan mahrum kaldılar.

Eğer bu savaş sistemlerini bir kenara bırakırsak, merkezi olarak yönetilen ekonomiler sadece liderlerin temelde antidemokratik oldukları ülkelerde var olmuştur. Bu yüzden ekonomik düzenin, demokratik olmayan sonuçlarını, liderlerin inançlarının demokratik olmayan sonuçlarından kolayca ayıramayız. Lenin ve Stalin demokrasiye o kadar düşmandılar ki, merkezden yönetilen bir ekonomi olsa da olmasa da, demokratik kurumların gelişmesini engellerlerdi. Merkezden yönetilen ekonomiler sadece onlara kendi isteklerini diğerlerine kabul ettirebilmeleri için daha fazla kaynak sağlayarak işlerini kolaylaştırmıştır.

Kesin olarak konuşmak gerekirse, demokratik kurumları barış döneminde merkezden idare edilen bir ekonomiyle bir araya getiren bir tarihi deneyim hiç yaşanmadı. Ben hiç yaşanmamasını umuyorum. İnanıyorum ki, bunun muhtemel sonuçları kolayca görülebilir ve bunlar demokrasi için hiç hayra alamet değildir.

Ancak, piyasa kapitalizmi, demokratik kurumlar için herhangi bir piyasa dışı ekonominin olduğundan daha yararlı olmakla birlikte çok önemli olumsuzluklar da taşır. Bunları önümüzdeki bölümde inceleyeceğiz.

Bölüm 14

Piyasa Kapitalizmi Demokrasinin Neden Zararınadır?

Eğer piyasa kapitalizmine demokratik bir açıdan yaklaşırsak, yakından baktığımızda iki farklı yüzü olduğunu görürüz. Bu yüzler Yunan tanrısı Janus'un simgesindeki gibi zıt yönlere bakarlar. Birisi, dostça bir yüz, demokrasiye bakar. Diğeri, düşmanca bir yüz de diğer tarafa.

3. Demokrasi ve piyasa kapitalizmi birbirlerini değiştirdikleri ve sınırladıkları sürekli bir çatışma içinde sıkışıp kalmışlardır.

1840 yılında İngiltere'de, kendi kendilerini düzenleyen işgücü, toprak ve para piyasalarından oluşan bir piyasa ekonomisi tam olarak kurulmuştu. Piyasa kapitalizmi sadece ekonomi kuramında ve uygulamasında değil, siyaset, hukuk, fikirler, felsefe ve ideolojide, yani her cephede düşmanlarına karşı zafer kazandı. Görülüyordu ki, bütün diğer rakipleri bozguna uğratılmıştı. Ancak Britanya gibi, demokrasi öncesi dönemde bile insanların söz hakkına sahip oldukları bir ülkede bunun gibi tam bir zafer sürekli olamazdı.[1] Her zaman olduğu gibi, piyasa kapitalizmi bazılarına kazanç sağladı; ama yine her zaman olduğu gibi, bazılarına da zarar verdi.

Oy kullanma hakkının çok sınırlı olmasına rağmen temsili demokrasinin diğer siyasi kurumları çoğunlukla mevcuttu. Zamanı geldiğinde –1867'de ve daha sonra 1884'te– oy kullanma hakkı yaygınlaştırıldı. 1884'ten sonra erkeklerin çoğunluğu oy kullanabilir hâle geldi. Böylece siyasi sistem kontrolsüz piyasa kapitalizmine karşı olan muhalefetin etkin olarak kendisini ifade edebilmesi için fırsatlar sağladı. Kontrolsüz piyasalarının kendilerine zarar verdiğini düşünenler yardım için siyasi liderlere, hükümet liderlerine başvurup korunma istediler. Hükümet müdahalesi olmayan ekonomik sisteme karşı olanlar, siyasi liderler, hareketler, partiler, programlar, fikirler, felsefeler, ideolojiler, kitaplar, dergiler ve en önemlisi oylar ve seçimlerle şikâyetlerini ifade etme imkânı buldular. Yeni kurulan İşçi Partisi çalışan sınıfın içinde bulunduğu kötü duruma eğildi.

Karşı çıkanların bir kısmı sadece piyasa kapitalizmini kontrol etmeyi önerirken, diğer bir kısmı da onu tamamen ortadan kaldırmayı istiyordu. Bazıları uzlaşmayı denediler: şimdi kontrol edelim, sonra ortadan kaldırırız. Kapitalizmi ortadan kaldırmayı önerenler bu amaçlarına hiç ulaşamadılar. Hükümet müdahalesi ve kontrol isteyenler genellikle bunu elde ettiler.

Batı Avrupa'da ve İngilizce konuşulan diğer ülkelerde de Britanya'daki gibi oldu. Hükümetlerin hoşnutsuzluk yüzünden yapılan halk hareketlerinden etkilenebildiği ülkelerde müdahale etmeme durumu sürdürülemedi. Hükümet müdahalesinin ve kontrolünün olmadığı piyasa kapitalizmi demokratik bir ülkede en az iki nedenden dolayı imkânsızdı.

Öncelikle, piyasa kapitalizminin temel kurumlarının kendileri yaygın bir hükümet müdahalesi ve kontrolü gerektirir. Rekabetçi piyasalar, ekonomik varlıkların mülkiyeti, sözleşmelerin uygulanması, tekellerin önlenmesi, mülkiyet haklarının korunması –bunlar ve piyasa kapitalizminin daha pek çok yönü tamamen yasalara, politikalara, kurallara ve hükümetlerin diğer ey-

lemlerine dayanır. Bir piyasa ekonomisi tamamen kendi kendisini düzenlemez, düzenleyemez.

İkinci olarak, hükümet müdahalesi ve kontrolü olmadığında, piyasa ekonomisi kaçınılmaz olarak bazı insanlara zarar verir; zarar gören ya da görebilecek olan insanlar hükümet müdahalesi isteyeceklerdir. Kişisel çıkarları için harekete geçen ekonomiyi etkileyen kişiler diğer insanların iyiliklerini düşünmek için, pek önemli dürtülere sahip değillerdir; buna karşın eğer diğerlerinin çıkarlarını görmezden gelerek kendilerine kazanç sağlayacaklarsa, bunu yapmak için güçlü dürtüleri vardır. Diğer insanlara verilen zararı mazur göstermek için ayartıcı telkinler edilerek vicdanlar rahatlatılır: "Ben yapmasam da başkaları yapar. Fabrikamın atıklarını nehre akıtmasam ve dumanını havaya vermesem de başkaları yapar. Mallarımı güvenli olmamalarına rağmen satmasam da başkaları satar. Ben ... yapmasam da başkaları yapacaktır," Şöyle ya da böyle rekabetçi olan bir ekonomide başkalarının yapacağı neredeyse kesindir.

Kontrolsüz bir rekabet ve piyasa ortamında alınan kararlardan zarar geldiğinde bazı sorular ortaya çıkar. Bu zarar ortadan kaldırılabilir ya da azaltılabilir mi? Eğer bu mümkünse, sağlanan faydalardan çok büyük bir bedel ödemeden yapılabilir mi? Bazı insanların payına zarar, bazılarına kâr düştüğünde, ki genellikle böyle olur, arzu edilenin hangisi olduğuna nasıl karar vereceğiz?

Bunların sadece ekonomik sorular olmadıkları açıktır. Bunlar aynı zamanda ahlaki ve siyasi sorulardır da. Demokratik bir ülkede cevap arayan vatandaşlar kaçınılmaz olarak politikaya ve yönetime yönelirler. Piyasa ekonomisine müdahale edip, ortaya çıkabilecek zararlı bir sonucu engelleme işi için en kolay ulaşılabilir ve en etkili olan aday... ülkedeki hükümettir.

Hoşnutsuz olan vatandaşların hükümetin müdahalesini sağlayıp sağlayamayacakları, tabii ki, muhaliflerin göreli siyasi güçleri gibi pek çok şeye bağlıdır. Ancak tarihi kayıtlar açıktır: bütün

demokratik ülkelerde* kontrolsüz piyasaların verdiği ya da verebilecekleri hasar, hükümetleri, gerçekleşmeleri durumunda bazı vatandaşlara zarar verecek olan sonuçları değiştirmek için müdahale etmeye yöneltmiştir.

Piyasa kapitalizmine olan bağlılığıyla tanınan bir ülke olan ABD'de ulusal, eyalet ve yerel yönetimler burada sıralanamayacak kadar çok konuda ekonomiye müdahale ederler. Bunlara birkaç örnek:

* İşsizlik sigortası,
* Yaşlılara ödenen yıllık maaş,
* Enflasyonu ve iktisadi durgunluğu engellemek için mali politika,
* Güvenlik: gıda, ilaç, havayolları, demiryolları, otoyollar, caddeler,
* Kamu sağlığı, bulaşıcı hastalıkların kontrolü, okul çağındaki çocukların zorunlu aşıları,
* Sağlık sigortası,
* Eğitim,
* Hisse senedi, bono ve diğer tahvillerin satışı,
* Bölgelendirme: iş, ikamet vs.,
* İnşaat standartları koymak,
* Piyasada rekabeti sağlamak, tekelleşmeyi ve ticaret üzerindeki diğer kısıtlamaları önlemek,
* İthal mallara konacak tarifeleri ve kotaları belirlemek ve azaltmak,
* Doktorlara, diş hekimlerine, avukatlara, muhasebecilere ve diğer meslek sahiplerine ruhsat vermek,
* Eyalet parkları, ulusal parklar, eğlence ve doğal yaşam alanları kurmak ve bunları korumak,

* Pek çok demokratik olmayan ülke için de geçerlidir. Ancak burada bahsettiğimiz konu demokrasi ve piyasa kapitalizmi arasındaki ilişkidir.

* İşyerlerinin çevreye zarar vermelerini engellemek ve verilmiş olan zararı, gecikilmiş olsa da telafi etmek,
* Bağımlılığın, kanserin ve diğer kötü etkilerin azaltılması için tütün ürünlerinin satışını düzenlemek vb. vb...

Özetlemek gerekirse: Hiçbir demokratik ülkede, kapitalist piyasa ekonomisinin olumsuz etkilerini tersine çevirmek için yaygın hükümet kontrolü ve müdahalesi olmadan kapitalist piyasa ekonomisi de var olamaz (var olsa bile uzun bir süre devam edemez).

Yine de, bir ülkede demokratik siyasi kurumların varlığı piyasa kapitalizminin işlemesini önemli derecede etkiliyorsa, piyasa kapitalizminin var olması da bir ülkede demokratik siyasi kurumların işlemesini önemli derecede etkiler. Denebilir ki, bu çok gelişigüzel bir biçimde bir o tarafa bir bu tarafa doğru gider: siyasetten ekonomiye, ekonomiden siyasete.

4. Piyasa kapitalizmi kaçınılmaz olarak eşitsizliklere yol açtığı için siyasi kaynakların dağılımında eşitsizlikler yaratarak poliarşik demokrasinin demokratik potansiyelini sınırlar.

Sözcükler Üzerine

Siyasi kaynaklar bir kişinin ya da grubun elinin altında olan ve diğer insanların davranışlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek için kullanabilecekleri her şeyi içerir. Zamana ve mekâna göre değişse de, insan toplumunun pek çok özelliği siyasi kaynağa dönüştürülebilir: fiziki güç, silahlar, para, zenginlik, mallar ve hizmetler, üretim kaynakları, gelir, statü, onur, saygı, sevgi, karizma, itibar, haber, bilgi, eğitim, iletişim, medya, organizasyonlar, mevzi, yasal konum, doktrinlerin ve inançların kontrolü, oylar ve daha pek çok şey. Teorik olarak bir taraftan, siyasi kaynaklar tıpkı demokratik ülkelerdeki oylar gibi eşit olarak dağıtılabilir. Bir diğer teorik açıdansa tek bir kişinin ya da grubun elinde toplanabilir. Eşitlik ve bir yerde yoğunlaşma arasında sonsuz ihtimal vardır. Sıraladığım kay-

nakların çoğunluğu her yerde, hiç de eşit olmayan bir şekilde dağılır. Piyasa kapitalizmi tek sebep olmasa da pek çok önemli kaynağın (zenginlik, gelir, statü, itibar, organizasyon, eğitim, haber, bilgi...) eşit dağılmamasının önemli sebeplerindendir.

Siyasi kaynaklardaki eşitsizlik sayesinde bazı vatandaşlar hükümetin politikaları, kararları ve eylemleri üzerinde diğer vatandaşlardan önemli derecede fazla nüfuza sahip olurlar. Ancak ne yazık ki bu ihlaller önemsiz şeyler değildir. Sonuç olarak, vatandaşlar siyasi açıdan eşit olmaktan çok uzaktır ve bu yüzden de demokrasinin ahlaki temeli olan vatandaşlar arasında siyasi eşitlik ciddi olarak zarar görür.

5. Piyasa kapitalizmi demokrasiyi, poliarşik demokrasi seviyesine çıkana kadar destekler. Ancak siyasal eşitlik açısından olumsuz sonuçlara sahip olması sebebiyle demokrasinin poliarşi seviyesinden sonraki gelişmesi için elverişsizdir.

Daha önce bahsedilen sebeplerden dolayı pazar kapitalizmi otoriter rejimler için güçlü bir çözücüdür. Toplumu, toprak sahiplerinin ve köylülerden işverenlere, çalışanlara ve işçilere; zar zor hayatta kalmayı başarabilen, çoğu zaman bunu da yapamayan eğitimsiz kırsal kitlelerden eğitimli, güvende sayılabilecek, şehirde ikamet eden bir ülkeye; bütün kaynakların dar bir seçkinler çevresi, bir oligarşi ya da yönetici sınıf tarafından tekelleştirilmesinden daha genişçe dağılmasına; çoğunluğun azınlığın yönetiminin baskın olmasına karşı pek fazla bir şey yapamadığı bir sistemden çoğu kişinin kaynaklarını (sadece oylarını değil) etkin olarak bir araya getirebildikleri ve böylece hükümeti kendilerine çalışması için etkileyebildikleri bir sisteme dönüştürdüğü zaman, ekonomisi gelişmekte olan ülkelerde daha önce pek çok kez olduğu ve ilerde de olacağı gibi, bu değişikliklerin gerçekleşmesine yardım ettiği zaman, toplumların ve politikaların devrimci dönüşümü için bir araç görevi yapar.

Daha az modernleşmiş ülkelerdeki otoriter hükümetler dinamik bir pazar ekonomisi oluşturma işini üstlenirler, sonrasında muhtemelen kendi yıkımlarının tohumlarını ekerler.

Ancak toplum ve politika bir kez piyasa kapitalizmiyle ve var olan demokratik kurumlarla dönüştürüldü mü görüntü tamamen değişir. Artık kaynaklarda piyasa kapitalizminin ortaya çıkardığı eşitsizlikler vatandaşlar arasında ciddi politik eşitsizlikler yaratır.

Poliarşik demokrasi ve piyasa kapitalizminin evliliğinin, poliarşinin daha demokratikleştirilmesi için daha elverişli hale getirilip getirilemeyeceği ve bunun nasıl yapılacağı basit ve kısa cevapları olmayan çok zor bir sorudur. Bir ülkenin demokratik siyasi sistemi ve demokratik olmayan ekonomik sistemi arasındaki ilişki, 20. yüzyıl boyunca demokratik hedefler ve uygulamalar açısından korkutucu ve ısrarcı bir zorluk ortaya koymuştur. Bu zorluk şüphesiz 21. yüzyılda da devam edecektir.

Bölüm 15

Tamamlanmamış Yolculuk

Gelecek ne getirecek? Daha önce bahsettiğimiz gibi, pek çok çağdaşının demokrasi açısından karanlık ve trajik bir döneme dönüşeceğini düşündüğü 20. yüzyıl, bunun yerine emsalsiz bir zafer çağı oldu. 21. yüzyılın da demokrasiye 20. yüzyıl kadar nazik davranacağını düşünmek hoşumuza gitse bile, tarih bize demokrasinin insanlık için ender yaşanan bir deneyim olduğunu söylüyor. Demokrasinin kaderinde bir kez daha, örneğin siyasi ve bürokratik seçkinlerin koruyuculuğunun 21. yüzyıl versiyonuyla ortaya çıkan demokratik olmayan sistemlere yerini kaptırmak var mıdır? Ya da demokrasi global genişlemesini sürdürecek midir? Veya bambaşka bir değişimin sonucunda, "demokrasi" dediğimiz şey, daha geniş ve daha sığ bir alanı mı kaplayacak; demokratik nitelikleri gittikçe güçsüzleşirken yeni ülkelere yayılmaya devam edecek mi?

Gelecek, bana kalırsa, kesin cevaplar verebilmek için çok belirsizdir. 3 Bölümde sorduğumuz soruları gözden geçirmeyi artık tamamladık ve tablomuzun sonuna geldik. Haritası tecrübelere göre çizilmiş olan bildiğimiz dünya, yerini, haritaları haritacıların uzak bir yerden, ellerinde güvenilir raporlar olmadan çizdikleri taslakların olsa olsa güvenilmez oldukları bir geleceğe bırak-

maktadır. Buna rağmen, inanıyorum ki, kendimizden emin bir biçimde demokratik ülkelerin şimdi karşı karşıya oldukları belirli sorunların gelecekte, belki daha da korkutucu hale gelerek, var olacağını öne sürebiliriz.

Bu son bölümde kısaca, karşılaşılabilecek olan birkaç zorluktan bahsedeceğim. Özellikle daha eski demokrasiler üzerinde duracağım; hem işimi kolaylaştırmak hem de yeni demokratikleşen ya da hâlâ geçiş sürecinde olan ülkelerin de er ya da geç – muhtemelen çok geç olmayacak bir zaman içinde eski demokrasilerin karşılaştıkları sorunlarla karşılaşacaklarına inandığım için.

Daha önce bahsedilenleri göz önüne alırsak, burada anlatacaklarım kimseyi şaşırtmamalı. Başka sorunlar da olacağı konusunda pek şüphem yok. Ne yazık ki burada çözüm öneremiyorum, bunun için başka bir –hatta birçok– kitap yazmak gerekir. Ancak bir şeyden emin olabiliriz: demokrasinin doğası ve nitelikleri demokratik vatandaşların ve liderlerin açıklamak üzere olduğum zorluklarla nasıl başa çıkacaklarına önemli derecede bağlıdır.

1. ZORLUK: EKONOMİK DÜZEN

Demokratik ülkelerde piyasa kapitalizminin yerini başka bir sistemin alması olası değildir. Bu yüzden 13. ve 14. Bölümlerde anlatılan karşıt duygular besleyerek beraber yaşama durumunun şu ya da bu şekilde devam edeceği kesindir.

Piyasa ekonomisinin ağırlıklı olduğu bir duruma üstünlüğü ispat edilebilen herhangi bir alternatif görünürde yoktur. Bakış açılarında gerçekleşen büyük bir değişiklikle, 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde, demokratik ülkelerdeki vatandaşların pek azı, demokrasi ve siyasi eşitlik için daha elverişli olacak, ama aynı zamanda, mal ve hizmet üretiminde de yeteri kadar verimli olabilecek, piyasa ekonomisi olmayan bir ekonomi keşfetme ve onu uygulamaya koyma ihtimaline inanıyordu. Bundan ön-

ceki iki yüzyıl boyunca sosyalistler, planlamacılar, teknokratlar ve pek çok kişi piyasaların yerlerini, malların ve hizmetlerin üretim, fiyatlandırma ve dağılımı için daha geniş çaplı ve kalıcı olarak daha düzenli, daha iyi planlanmış ve daha adil yöntemlere bırakması gerektiği görüşündeydiler. Bu görüş neredeyse unutuldu. Dominant bir piyasa ekonomisinin, eksikleri ne olursa olsun, yeni yüzyılda demokratik ülkeler için tek seçenek olduğu görülür.

Hâkim olan piyasa ekonomisinin, ekonomik teşebbüslerin süregelen kapitalist biçimlerde mülkiyetini ve kontrolünü gerektirip gerektirmediği, buna kıyasla daha belirsizdir. Kapitalist firmaların iç "yönetim"leri genelde demokratik değildir; hatta bazen neredeyse yönetimsel despotlardır. Bunun yanı sıra firmaların mülkiyeti ve mülkiyetten kaynaklanan kârları ve diğer kazançlar hiç eşit olmayan bir biçimde dağılır. Büyük ekonomik teşebbüslerin eşit olmayan mülkiyeti ve kontrolü 14. Bölümde bahsedilen siyasi kaynakların eşitsizliğine ve böylece de demokratik vatandaşlar arasındaki siyasi eşitliğin ciddi olarak ihlal edilmesine büyük ölçüde etki eder.

Bu zorluklara rağmen, 19. yüzyılın sonunda kapitalist mülkiyetin ve kontrolün geçmişten kalan alternatifleri sahip oldukları desteğin çoğunu yitirmişlerdi. İşçi partileri, sosyalist partiler ve sosyal demokrat partiler sanayinin uysallaştırılmasını bir hedef olarak görmekten çoktan vazgeçmişlerdi. Bu partilerin yönettiği ya da en azından istekli ortaklar olarak görev aldıkları hükümetler hızla hükümete ait olan iktisadi teşebbüsleri özelleştiriyorlardı. Bir piyasa içerisinde işleyen, "sosyal mülkiyet"e ait teşebbüslerin işçi temsilcileri tarafından içeriden yönetildiği tek büyük sosyalist bir piyasa ekonomisi deneyimi, Yugoslavya ve Yugoslavya'daki hegemonik komünist hükümet çözüldüğünde sona erdi. Şüphesiz ki, daha eskiden beri demokratik olan ülkelerde çalışanların mülkiyetindeki firmalar var olmakla kalmaz, büyür,

gelişirler de. Ancak yine de sendika hareketleri, işçi partileri ve genel olarak işçiler, kendi çalışanlarının ve işçilerinin mülkiyetindeki ve kontrolündeki firmaların hâkim güç olduğu bir ekonomik düzeni ciddi anlamda savunmazlar.

Öyleyse: demokratik hedefler ve kapitalist bir piyasa ekonomisi arasındaki gergin ilişkinin belirsiz olarak süreceği neredeyse kesindir. Piyasa kapitalizminin siyasi eşitliğe verdiği zararları azaltırken avantajlarını koruyabilmenin daha iyi bir yolu yok mudur?

Yeni yüzyılda demokrasinin doğasını ve niteliklerini çoğunlukla demokratik ülkelerde vatandaşların ve liderlerin buna verecekleri cevap belirleyecektir.

2. ZORLUK: ULUSLARARASILAŞMAK

Uluslararasılaşmanın neden demokratik kontrolü kaybetme pahasına, siyasi ve bürokratik seçkinlerin verdikleri kararların alanını genişletebileceğini daha önce gördük. 9. Bölümde söylediğim gibi, demokratik açıdan uluslararasılaşmanın ortaya koyduğu zorluk, kararlar uluslararası düzeyde alınacağı zaman, demokrasinin maliyetlerinin tamamen göz önünde bulundurulduğundan emin olmak, siyasi ve bürokratik seçkinleri, aldıkları kararlardan sorumlu tutabilmek için gerekli olan araçları sağlamlaştırmaktır. Yazık ki bunların gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği ya da nasıl olacağı belirgin değildir.

3. ZORLUK: KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

12. Bölümde gördüğümüz gibi orta düzeyde kültürel homojenlik, eski demokratik ülkelerin çoğunda demokrasinin gelişmesi ve istikrarı için uygun bir ortam oluşturmuştur. Ancak 20. yüzyılın son on yıllarında bu ülkelerdeki iki gelişme kültürel çeşitliliğin

artmasına neden oldu. Bunların ikisi de 21. yüzyılda da devam edecek gibi görünüyorlardı.

Öncelikle, daima ayrımcılığa maruz bırakılan bazı vatandaşlar kendileriyle aynı durumdaki insanlarla bir araya gelip haklarını ve çıkarlarını korumak amacıyla kültürel kimlik hareketlerinde yer aldılar. Bu hareketler renkli insanları, kadınları, geyleri ve lezbiyenleri, dilsel azınlıkları, Büyük Britanya'daki İskoçlar ve Galliler ve Quebec'teki Fransızca konuşan topluluk gibi kendi tarihi bölgelerinde yaşayan etnik grupları ve diğerlerini içeriyordu.

İkincisi, eski demokratik ülkelerdeki kültürel farklılıklar, genellikle kendilerini baskın olan nüfustan ayırt etmeye yarayan etnik, dilsel, dinsel ve kültürel farklılıklara sahip, sayıları eskisinden çok olan göçmenlerle de çoğalmıştı. Şüphesiz, pek çok sebepten dolayı, yasal ya da yasadışı göç eski demokrasilerdeki kültürel çeşitliliğin artmasına önemli bir katkıda bulunabilir. Örneğin, zengin demokratik ülkeler ve daha fakir ülkeler arasındaki ekonomik farklar, fakir ülkelerdeki insanları daha zengin olan ülkelere taşınıp fakirliklerinden kurtulabilecekleri umuduyla cesaretlendirir. Bazıları da sadece daha fazla imkâna sahip zengin bir ülkeye göç ederek yaşam kalitelerini arttırmak ister. Eski demokrasilerin olduğu ülkelere taşınmak isteyen insanların sayısı 20. yüzyılın son yıllarında şiddetten, baskıdan, soykırım teröründen, "etnik temizlik"ten, açlıktan ve kendi ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları diğer korkunç olaylardan kaçmaya çalışan, terörden zarar görmüş mültecilerin akını nedeniyle daha da arttı.

İçten gelen baskılar dıştan gelen baskılara eklendi. İşverenler artık kendi vatandaşlarına çekici gelmeyen maaşlarla ve çalışma koşulları altında göçmenleri çalıştırmayı umdular. Yeni göçmenler farklı ülkelerdeki yakınlarıyla yeniden bir araya gelmeyi istediler. İnsanlık ve temel adalet düşünceleriyle hareket eden vatandaşlar, mültecilerin sonsuza kadar mülteci kamplarında kalmaya

ya da sefalet, terör ve kendilerini evlerinde bekleyen cinayet olasılığıyla yaşamaya zorlanmalarını istemiyorlardı.

Dıştan ve içten gelen baskılarla karşı karşıya kalan demokratik ülkeler, sınırlarının düşündüklerinden daha kolay geçilebildiğini fark ettiler. Karadan ya da denizden yapılan yasadışı girişleri engellemek, sınırlar, masrafı bir yana, pek çok vatandaş tarafından nahoş ve tahammül edilemez derecede insanlık dışı bulunacak şekilde kontrol altında tutulmadan imkânsız görünüyordu.

Kültürel çeşitliliğin ve sebep oldukları zorlukların yeni yüzyılda azalacağını düşünmüyorum. Tersine, çeşitlilik artacak gibi görünüyor.

Eğer, geçmişte, demokratik ülkeler kültürel çeşitlilikle her zaman demokratik uygulamalar ve değerler açısından tutarlılık arz eder şekilde ilgilenmedilerse, bu konuda gelecekte daha iyi olabilirler mi? 2. Bölümde ve Ek B'de anlatılan pek çok düzenleme bir uçta asimilasyondan diğer uçta bağımsızlığa kadar uzanan mümkün çözümler öneriyordu. Daha başka çözümler de olabilir. Her halükârda, demokrasinin doğası ve nitelikleri yine çoklukla demokratik ülkelerin halklarının kültürel çeşitlilikleriyle başa çıkmak için yaptıkları düzenlemelere dayanır.

4. ZORLUK: VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Önceki sayfalarda vatandaşlık eğitimiyle ilgili çok şey söylemedim ama demokratik sürecin temel kriterlerinden birinin açık bir anlayış olduğunu hatırlıyor olabilirsiniz: zamanla ilgili kabul edilebilir sınırlar içerisinde her üye (vatandaş) ilgili alternatif politikalar ve onların muhtemel sonuçlarıyla ilgili bilgi almak için eşit ve etkili imkânlara sahip olmalıdır.

Uygulamada yurttaşlar vatandaşlık eğitimini nasıl alırlar? Demokrasisi daha eski olan ülkeler siyasi anlayış için pek çok yol geliştirmişlerdir. Öncelikle vatandaşların çoğu okuryazarlığı sağlayacak kadar resmi eğitim alırlar. Cüzi bir ücret karşılığında

medyadan edinebildikleri konuyla ilgili bilgilerin yaygınlığıyla, siyasi anlayışları daha da artar. Siyasi partiler içerisinde organize olmuş, hükümette çalışmak isteyen kişiler arasındaki politik rekabet de bu arza katkıda bulunur, çünkü partiler ve adaylar vatandaşlara yaptıkları ve yapmaya niyetli oldukları konusunda (kimi zaman yanlış) bilgi vermek konusunda çok isteklidirler. Siyasi partiler ve çıkar organizasyonları sayesinde, vatandaşların yeteri kadar bilgilenmek, siyasete aktif olarak katılmak ve siyasi açıdan etkin olmak için ihtiyaç duydukları bilgi miktarı daha ulaşılabilir seviyelere inmiştir. Bir siyasi partinin çoğunlukla seçmenlerin genel hatlarıyla bildikleri bir tarihi, genellikle geçmişlerinin uzantısı olan bir şimdiki zaman hedefleri ve tahmin edilebilir bir gelecekleri vardır. Sonuç olarak, seçmenlerin önemli kamu meselelerini anlamaya eskisinden daha az ihtiyaçları vardır. Bunun yerine sadece, eğer seçilirlerse, temsilcilerinin genel olarak kendi çıkarlarıyla uyum içindeki politikaları uygulayacaklarına güvenerek seçtikleri partinin adayına oy verebilirler.

Pek çok vatandaş aynı zamanda özel çıkarlarını korumak ve kollamak amacıyla çıkar grupları, lobicilik organizasyonları ve baskı grupları gibi birliklere katılırlar. Organize olmuş çıkar gruplarının elinin altında olan kaynaklar, siyasi vasıflar ve uzman bilgisi vatandaşların politik hayatta çoğunlukla çok etkin olan özel bir tür temsile sahip olmalarını sağlar.

Parti rekabeti, çıkar organizasyonlarının etkisi ve rekabetçi seçimler sebebiyle siyasi liderler genellikle parti programlarını ve kampanya sırasında verilen sözleri gerçekleştirdikleri ya da en azından gerçekleştirmeye çalıştıkları için sorumlu tutulacaklarını düşünürler. Dahası, bunun tam tersine olan yaygın inanca rağmen, daha eskiden beri demokratik olan ülkelerde sorumlu tutulmuşlardır da.[1]

Son olarak, yönetimle ilgili önemli kararlar tipik olarak yavaş yavaş alınır; bilinmeyene doğru büyük değişimler şeklinde

uygulanmaz. Artan değişiklikler adım adım yapıldıkları için çok büyük felaketleri önler. Vatandaşlar, uzmanlar ve liderler hatalarından öğrenirler, gerekli olan düzeltmeleri görürler, politikalarını değiştirirler vs. Eğer gerek duyulursa bu süreç tekrar tekrar yaşanır. Her bir adım hayal kırıklığı yaratacak kadar küçük görünse de, kademeli olarak atılan adımlar zamanla çok önemli, hatta devrimsel değişimleri ortaya çıkarabilirler. Ancak yine de bu kademeli adımlar barış içinde atılır ve öyle geniş bir halk desteği alır ki süreklilik gösterir.

Bazı gözlemciler böyle yavaş yavaş uğraşarak durumu kurtarmanın umutsuzca akıldışı olduğunu düşünseler de, araştırmalar bunun belirsizliklerle dolu dünyada önemli değişiklikler yapmak için oldukça makul bir yol olduğunu gösteriyor.[2] 20. yüzyılda alınan en talihsiz kararlar demokratik sınırlamalardan kurtulan otoriter liderlerin aldığı kararlardı. Demokrasiler her şeye rağmen kendilerini kurtarırken, kendi dar görüş açılarının içinde kapalı kalan despot liderler kendi kendilerini yok etme politikalarını önlerini görmeyerek uygulamaya devam ettiler.

O zaman, bütün kusurlarına rağmen, uygun seviyede vatandaşlık yeterliliğine ulaşmak için uygulanacak bu standart çözüm hakkında söylenecek çok şey vardır.[3] Ancak bunun ileride tatmin edici olmayı sürdürmeyeceğinden korkuyorum. Birbiriyle alakalı üç gelişmenin standart çözümü ciddi olarak eksik bırakabileceğini düşünüyorum.

Ölçekteki değişimler. Artan uluslararasılaşma sebebiyle, vatandaşların hayatını çok etkileyen eylemler gittikçe daha büyük alanlarda ve daha çok insanı etkileyecek şekilde gerçekleştiriliyor.

Karmaşıklık. Ortalama resmi eğitim seviyesinin bütün demokratik ulkelerde yükselmiş ve muhtemelen yükselmeye devam edecek olmasına rağmen, kamu meselelerini anlamanın zorluğu da aynı derecede arttı. Daha yüksek eğitim seviyelerinden de sağlanan kazançlar başarıya ulaştırabilir. Geçen yarım yüzyıl

süresince politika, hükümet ve devleti ilgilendiren farklı meselelerin sayısı bütün demokratik ülkelerde arttı. Öyle ki, hiç kimse bu konuların tümünde –hatta birkaç tanesinden fazlasında– uzman olamaz. Son olarak politikalarla ilgili yargılar sadece belirsizlikle dolu değildir, çoğunlukla alternatiflerinin faydalarından fedakârlık etmeyi kaçınılmaz kılan tercihlerle ilgili zor kararlar alınmasını da gerektirir.

İletişim. 20. yüzyıl boyunca gelişmiş ülkelerdeki insan iletişiminin sosyal ve teknik çerçevesi olağanüstü değişimler geçirdi: telefon, radyo, televizyon, faks, etkileşimli televizyon, internet, olaylarla neredeyse eşzamanlı yapılan kanaat anketleri, odak grupları vs. İletişimin ve bilginin göreceli olarak ucuz olmasından dolayı siyasi konular hakkında var olan bilgi miktarı, her karmaşıklık düzeyinde çok arttı.[4] Ancak bilginin daha kolay ulaşılabilir olması daha yetenekli olmaya ya da daha iyi bir kavrayışa yol açmayabilir: bilginin ölçeği, karmaşıklığı ve artan miktarı vatandaşların kapasiteleri üzerinde de daha fazla beklenti ortaya koyar.

Sonuç olarak, demokratik ülkelerin zorunlu ihtiyaçlarından birisi de vatandaşların bilgi sahibi olarak siyasi hayatta yer alma imkânlarını iyileştirmektir. 19. ve 20. yüzyıllarda vatandaşlık eğitimi için geliştirilen kurumların ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiyorum. Ancak gelecek yıllarda bu eski kurumların, 21. yüzyılda var olan teknik ve teknolojilerin yardımıyla yaratıcı bir biçimde, vatandaşlık eğitimi, siyasi katılım, bilgi ve tartışmalar için yeni araçlarla donatılması gerektiğine inanıyorum. Bu imkânlar üzerinde ancak yakın zamanlarda ciddi olarak düşünmeye başladık, henüz çok sayıda ufak çaplı deney de yapılmadı.

Eski, yeni ya da geçiş sürecinde olan demokratik ülkeler bunlarla ve karşılaşacakları kesin olan başka zorluklarla başa çıkabilecekler mi? Eğer bunu başaramazlarsa, demokratik idealler ve demokratik gerçekler arasındaki zaten büyük olan uçurum

daha da büyüyecek ve demokratik zafer dönemini demokratik kötüleşme ve sapma dönemi takip edecek.

20. yüzyıl boyunca demokratik ülkelerde kendilerinden emin bir şekilde, demokrasinin krizde olduğunu, mezara gitme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, hatta yok olmaya mahkûm olduğunu açıklayan eleştirmenlerin eksikliği hiç görülmedi. Evet, demokrasi belki zaman zaman mezara girme tehlikesi yaşadı. Ancak buna rağmen yok olmaya mahkûm değildi. Sonradan anlaşıldı ki, kötümserler demokrasiden vazgeçmeye çoktan hazırdı. Onların korkunç tahminlerini utandıran deneyimler gösteriyor ki, demokratik kurumlar bir ülkede bir kere sağlam olarak kurulduktan sonra dikkate değecek kadar güçlü ve esnektirler. Demokrasiler karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma konusunda beklenmedik bir yetenek göstermişlerdir; zarif ya da kusursuzca olmadığı doğru ama tatmin edici bir biçimde başa çıkmışlardır.

Eğer daha eskiden beri var olan demokrasiler 21. yüzyılda zorluklarla yüzleşip onların üstesinden gelirlerse kendilerini sonunda gerçekten gelişmiş demokrasilere dönüştürebilirler. İşte o zaman gelişmiş demokrasilerin başarıları bütün dünyada demokrasiye inananlar için bir işaret olur.

EK - A

Seçim Sistemleri Üzerine

Eğer seçim sistemleri üzerine daha çok şey öğrenmek isterseniz editörlüğünü Andrew Reynolds ve Ben Reilly'nin yaptığı *The International IDEA Handbook of Electoral System Design* (Stokholm: Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü, 1997) başlamak için iyi bir yerdir.

Kitap "seçim sistemleri dünyası"nı üç ana aileye ayırır: Çokluk-Çoğunluk sistemleri, Nispi Temsil (NT) sistemleri ve yarı NT sistemleri. Tek Turlu Dar Bölge (TTDB, 11. Bölümde NT ile kıyaslamıştım), dört Çokluk-Çoğunluk tipinden sadece biridir. Diğerleri arasında Alternatif Oy (AO) sistemi (aynı zamanda Tercihli Oylama olarak da bilinir) ve Fransa'da uygulanan çift turlu seçim vardır.

Alternatif Oy sistemi sadece Avustralya'da (ve değiştirilmiş haliyle Pasifik denizindeki bir ada devleti olan Nauru'da) uygulanıyor olmasına rağmen, bazı siyaset bilimcilerin güçlü desteğini almıştır. Bu sistemde adaylar TTDB'de olduğu gibi tek üye bölgelerinden seçilebilirler. Ancak TTDB'den farklı olarak seçmenler adayları sıraya koyarlar; ilk seçimleri için bir, ikincisi için iki, üçüncüsü için üç... Eğer hiçbir aday oyların çoğunluğunu alamazsa en az toplama sahip olan aday elenir ve seçmenlerin ikinci tercihleri ondan sonra sayılır. Bu, adaylardan biri oyların % 50'sini alana kadar devam eder. Fransız çift tur sistemi de benzer bir sonuç elde etmeye çalışır. Bu iki sistem de TTDB sisteminin muhtemel bir kusurunun yaşanmasını önler: eğer bir üyelik için yarışan ikiden fazla aday varsa, üyeliği seçmenlerin çoğunluğunun imkânları olsa reddedecekleri bir aday kazanabilir. Uygulamada, AO onlara bu şansı verir.

NT sistemleri üç gruba ayrılır. En yaygın olanı seçmenlerin adayları siyasi partilerin hazırladığı listelerden seçtikleri Liste sistemidir; seçilen adayların sayısı adayın partisinin aldığı oyların oranıyla doğrudan ilişkilidir. Almanya, İtalya ve yakın zamandan beri de Yeni Zelanda'da uygulanan Karışık Üye Orantısı sisteminde adayların bir kısmı, sözgelimi yarısı, ulusal NT listelerinden, diğerleri de tek aday bölgelerinden seçilir. Böylece, savunucularını tatmin edecek biçimde Liste sistemi NT'nin orantısallığının bir kısmını sağlar, ancak TTDB gibi, parlamenter çoğunluk oluşturmaya saf bir NT sisteminden daha yakındır.

Siyaset bilimcilerin çoğunlukla savundukları ama (1921 'den beri kullanıldığı İrlanda hariç) ender olarak uygulanan bir NT sistemi de Tek Aktarılabilir Oy (TAO) sistemidir. Yukarıda bahsedilen Alternatif Oy'da olduğu gibi TAO da *çok üyeli bölgelerde* uygulanır. Oyların sayımında kullanılan, burada tarif etmek için fazla karmaşık olan bir yöntemden sonra TAO çok üyeli bölgelerdeki sandalyelerin en çok oy alan aday tarafından kazanılmasını garanti altına alır ve siyasi partiler arasında yaklaşık olarak orantısal bir sandalye dağılımı sağlar. İrlanda'daki seçmenlerin TAO'dan memnun görünmesine rağmen, karmaşıklığı, muhtemelen başka yerlerde de uygulanmasının önünde bir engel olmuştur.

Rehber, dokuz sistemi ve onların sonuçlarını anlatır. Bunlara ek olarak ayrıca "Seçim Sistemi Tasarımcıları İçin Akıllıca Tavsiyeler" içerir. Kısa açıklamalarla önerdiği bazı kurallar şunlardır:

- Basit olmasını sağlayın.
- Yenilik yapmaktan korkmayın.
- Dâhil etmekte hata yapmayın.
- Anahtar rollerdeki kişilerin yasallığını ve kabul edilebilirliğini sağlayın.
- Seçmenlerin etkisini en üst düzeye çıkarmaya çalışın.

- Ancak bunu birbirleriyle uyumlu olan siyasi partilerin teşvik edilmesiyle dengeleyin.

Pek çok sayıda alternatif seçim sisteminin var olması üç gözlemi ortaya koyar. Öncelikle, eğer bir demokratik ülkedeki seçim sistemi ülkenin ihtiyaçlarına zar zor cevap verebiliyorsa, o sistem değiştirilmelidir. İkinci olarak, bir ülkenin seçim sistemi muhtemelen o ülkenin tarihi, geleneksel, kültürel vs. özelliklerine uygun hale getirilebilir. Üçüncüsü, bir ülke yeni bir seçim sistemi benimsemeden (ya da var olan sistemle devam etmeye karar vermeden) önce alternatifler, seçim sistemleri üzerine uzmanlaşmış kişilerin yardımıyla dikkatle incelenmelidir.

EK - B

Kültürel ve Etnik Olarak Bölünmüş Ülkelerde Siyasi Uyum Süreci

Demokratik ülkelerdeki farklı altkültürler arasında tatminkâr bir düzeyde siyasi uyum sağlamak için yapılan düzenlemeler kabaca iki tiptir, "ortaklaşmacı demokrasi" ve seçim düzenlemeleri:

Ortaklaşmacı demokrasiler, her altkültürün oylarının sayıyla kabaca orantılı olarak mecliste sandalye sahibi olmasına imkân tanıyan NT seçim sistemiyle yapılan seçimler sonucunda siyasi liderlerin *büyük koalisyonlar* yapmalarıyla sonuçlanır. Bu konuda en önde gelen otorite olan Arend Lijphart *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration* (New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1977, 3. Bölüm, 53-103) kitabında konuyu genel olarak anlatmıştır.

Ortaklaşmacı demokrasi sistemleri 1917'den 1970'lere kadar İsviçre'de, Belçika'da ve Hollanda'da, 1945'ten 1966'ya kadar da Avusturya'da var olmuştur. Anlaşma sağlamak için gerekli olan altkültür kalıpları ve siyasi düzenlemeler her ülkede farklıdır (farklıydı). *İsviçreliler* kendi aralarında anadillerine (Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romansch*), dinlerine (Protestan, Katolik) ve kantonlarına göre ayrılırlar. Dil ve din konusundaki farklılıklar bir dereceye kadar kesişirler: Fransızca konuşanların bir kısmı Katolik bir kısmı Protestanken, Almanca konuşanlar arasında da Protestanlar ve Katolikler vardır. Bu kesişen farklılıklar dil ve din üzerindeki çatışmaları azaltmıştır; modern İsviçre'de bu konularda neredeyse hiç çatışma yoktur. Ancak küçük kantonlar hem dil hem din açısından tipik olarak oldukça homojendir. Hem tarihten gelen sebeplerle hem de yapılan düzenlemelerle böyle olmuşlardır. İsviçre'deki karşılıklı anlaşmaya dayalı siyasi düzenlemeler

* İsviçre'nin oğusunda, İtalya ve Avusturya'nın sınır bölgelerinde kullanılan Latince kökenli bir dil (ç.n.).

çoğunlukla İsviçre Konfederasyonu'nun anayasasında yazılmıştır; aynı zamanda, görülüyor ki, İsviçre'deki tavırlar ve siyasi kültür tarafından da desteklenirler.

Belçika'da, farklı partiler öncelikle üç altkültür etrafında gelişti: Katolikler, Liberaller ve Sosyalistler. Zamanla bu partiler kısmen bölgesel olan dil farklılığı sebebiyle daha da bölündüler; Valonya'da Fransızca, Flanders'ta da Flamanca baskındı. Altkültürlerin daha fazla özerklik istemeleri farklı bölgesel ve dilsel kamu otoritelerinin ve çokdilli başkent Brüksel'in özel bir statüsünün olduğu, geniş bir alana yayılan federalleşmeye yol açtı. Federal kabineleri oluştururken Flamanlar ve Valonlar arasında tam bir eşitlik sağlamak da standart uygulamaydı.

Hollanda'da, eski bir gelenek olan ve ilk olarak konfedere Hollanda Cumhuriyeti'nde (1579-1795) uygulanan seçkinlerin görev alması, politikadan evliliğe, komşuluğa, derneklere, sendikalara, gazetelere ve benzerlerine kadar bütün ilişkileri ve eylemleri etkileyen Liberal, Kalvinist, Katolik ve Sosyalist altkültürlerin gelişmesini kolaylaştırdı. Bu altkülturlerin etrafında geliştiği farklılıkların en önemli noktaları dın ve sınıftı. 1917'de varılan ulusal bir uzlaşma sonucunda dini okullara ve devlet okullarına finansal eşitlik verildi, genel oy kullanma hakkı ve güçlü bir nispi temsil sistemi uygulanmaya başlandı. Bu siyasi uygulamalar normalde bütün partilerin katıldığı koalisyonlarla sonuçlanmasa da ortak karar alma, azınlıkların çıkarlarının ve özerk grupların haklarının karşılıklı gözetilmesi konusunda katkıları olmuştur; aynı zamanda göreceli olarak etkin bir hükümet de oluşturmuşlardır.

Hollanda'da uygulanan sistem 1968'de Arend Lijphart'ın etkili analizi *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands* (Berkeley: Kaliforniya Üniversitesi Yayınları) adlı eserinde tanımlanan ortaklaşmacı demokrasinin ilk örneği olmuştur. Ancak bu zamana gelindiğinde, Sosyalistlerin ulusal sisteme daha fazla entegre olmaları ve iki dini altkültürün önemli

sonuçları olan laikleşme süreçleri geçirmeleriyle, altkültürler daha az belirleyici olmaya başlamıştı. Yine de kurumsallaşmış uygulamalar ve özerk grupların isteklerine duyulan saygı genel olarak devam etti.

Başarılı ortaklaşmacı demokrasiler enderdir çünkü onların ortaya çıkmalarını sağlayan koşullar ender görülür. Bölünmüş toplumlarda ortaklaşmacılığın bir çözüm olmasına karşı yapılan eleştiriler şunlardı: (1) kültürel olarak bölünmüş pek çok ülkede ortaklaşmacılığın başarısı için elverişli (hatta belki de gerekli) olan koşullar ya çok zayıftır ya da hiç yoktur; (2) ortaklaşmacı düzenlemeler demokratik yönetimlerde muhalefetin üstlendiği önemli rolü azaltır; (3) bazı eleştirmenler karşılıklı vetoların ve konsensüs gerekliliğinin aşırı bir kilitlenmeye yol açacağından korkuyorlardı. Ancak Hollanda'da ve bazı başka tek seferlik ortaklaşmacı sistemlerde yaşananlar, ikinci eleştirinin geçerliliği konusunda şüphe uyandırdı ve açıkça üçüncü eleştirinin yanlış olduğunu ortaya koydu.

Bazı siyaset bilimciler muhtemel bir alternatifin siyasi liderlerin parlamenter seçimlerden ve başkanlık seçimlerinden önce ve bu seçimler süresince, uzun süreli seçim koalisyonları kurmaları için güçlü teşvikler sağlayan seçim düzenlemeleri yapmak olduğunu söylerler (örneğin Donald L. Horovvitz'in *Ethnic Groups in Conflict* [Berkeley: Kaliforniya Üniversitesi Yayınları, 1985], ve *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society* [Berkeley: Kaliforniya Üniversitesi Yayınları, 1991] kitaplarına bakınız). Ancak bunun nasıl gerçekleştirileceği açık olmaktan uzaktır. Açıkçası TTDB en az istenen sistemdir, çünkü bir grubun müzakereyi, uzlaşmayı ve koalisyonu gereksiz kılacak kadar büyük bir sandalye çoğunluğuna ulaşmasına izin verebilir. Bazı gözlemciler Ek-A'da anlatılan Alternatif Oy sisteminin daha başarılı olduğunu düşünürler. *Dağılım gereksinimleri* başkanlık görevi için aday olanları birden fazla ana altkültürden ya da etnik

gruptan minimum oy oranını almak konusunda zorlayabilir. (Ancak Kenya'da "başkan seçilmek için bir adayın sekiz bölgenin en az beşinde oyların %2 5'ini almak zorunda olmasına rağmen... 1992'de bölünmüş bir muhalefet Daniel Arap Moi'nin oyların sadece % 35'ini alarak başkan olmasına imkân sağladı" [*The International IDEA Handbook of Electoral System*, der. Andrew Reynolds ve Ben Reilly (Stokholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 1997), 1090]). Önemli mevkiler büyük etnik gruplar arasında, hepsinin üzerinde anlaşmaya vardığı belirli bir formüle göre dağıtılabilir. Fakat bunların hiçbiri kültürel anlaşmazlıklara kalıcı olarak son verebileceğini garanti etmez. Lübnan, Nijerya ve Sri Lanka'da bir süreliğine istikrar sağlayan ustaca yapılmış düzenlemeler, etnik ayrılıklarının yarattığı gerginlikler nedeniyle yerlerini ya iç savaşa ya da otoriter yönetimlere bıraktılar.

Şu sonuca varmak kaçınılmaz görünüyor: kültürel olarak bölünmüş ülkelerin sorunları için *genel* çözümler yoktur. Her ülkenin özelliklerine göre bir çözüm üretilmelidir.

EK - C

Demokratik Ülkeleri Saymak Üzerine

Kaç demokratik ülke vardır? Belirli bir ülke, örneğin sizin ülkeniz, "demokrasi" ve "otokrasi" arasındaki sıralamada nerededir?

Sanıyorum bu kitabın okurlarının pek azı, dünyadaki demokratik ülkelerin kesin, sağlam temellere dayanan ve güncel sayısını bilmeye ihtiyaçları olduğunu düşünüyordur ama bazıları yine de ikinci sorunun cevabını bulmak istiyor olabilir. Fakat bu sorunun cevabını bulmak için, önce, ilk soruya cevap vermek gerekir.

Bu soruyu cevaplamak kolay değildir. Öncelikle demokratik bir ülkenin, poliarşinin 8. Bölümde anlatılan tüm kurumlarına sahip olması gerektiğini söylemek başka bir şeydir, bunların belirli bir ülkede var olup olmadıkları konusunda bir yargıya varmak bambaşka bir şey. Bir ülkenin poliarşik demokrasinin politik kurumlarına sahip olma anlamında demokratik olduğuna karar vermek için en az iki yargıya varmak gerekir: bu kurumların fiilen o ülkede var olduklarına ve oradan daha aşağıda olduklarında ülkenin demokratik olmadığını söyleyeceğimiz bir *alt limit* ya da *eşik* seviyesinde veya bu seviyeden üstte olduklarına karar vermek gerekir. Bağımsız gözlemcilerin dünyadaki ülkeler hakkında sağladıkları bilgiler ilk yargıya varmayı çok kolay bir hale getiriyor. İkinci yargıya varmak daha zordur; bu kısım biraz belirsizdir. Çözümlerden biri eşiği, kabaca Avrupa'da ve İngilizce konuşulan ülkelerde –eski demokrasiler– var olan seviye aracılığıyla belirlemektir. Üstü kapalı da olsa, açıkça da olsa bunun standart çözüm olduğuna inanıyorum. Ancak önemli demokratik siyasi kurumlar karşılaştırılabilir bir düzeyde mevcutsa bir ülkenin "demokratik" olduğu yargısına varırız.

Son yıllarda pek çok akademisyen ve araştırma organizasyonu demokratik kriterleri yeterli derecede yerine getiren ve getirmeyen ülkeler konusunda mantıklı ve sağlam temellere dayanan yargılara varmak için çalıştılar. Bunu yaparken genellikle birbirine benzeyen ama aynı olmayan kriterler kullandılar. Bereket versin ki, "demokrasi olan" ve "demokrasi olmayan" arasındaki kesin sınır biraz belirsiz olsa da, sonuçlar uygunluk gösterme eğilimindeydi.

Açıklamak için bu konudaki üç çabadan bahsedeceğim. *Democracy and Its Critics* (New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1989) adlı çalışmamdaki bir tablo 1850'den 1979'a kadar poliarşik demokrasilerin sayısındaki artışı gösterir; Tablo 1 için de o tabloyu kaynak aldım. Bu çalışmadaki başka bir tablo (Tablo 17.3, s. 241) aşağı yukarı 1981-1985 yıllarındaki 168 ülkeyi, esas demokratik siyasi kurumların dördünün de var olduğu tam poliarşilerden hiçbirinin olmadığı üç otoriter rejimlere kadar yedi kategoride sınıflandırıyordu. Her iki tablo da her ülkedeki dört temel demokratik kurumun (özgür ve adil seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif ve bağımsız bilgi kaynakları ve kurumsal özerklik) göreli seviyelerini yargılamak için ellerindeki en uygun bilgiyi kullanan Michael Coppedge ve Wolfgang Reinicke'nin çalışmalarına dayanıyordu. Çok önemli ve dikkatli araştırma sonucu ortaya konan ve tekrarı henüz yapılmayan "Poliarşiyi Ölçme" yöntemlerini *Studies in Comparative International Development* 25, 1 (1990 Bahar), ss. 51-72'de anlatırlar. (Ancak Coppedge ölçeği kısaca tarif eder ve editörlüğünü Manus I. Midlarsky'nin yaptığı *Inequality, Democracy, and Economic* [Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1997] kitabındaki "Modernization and Tresholds of Democracy: Evidence for a Common Path" başlıklı yazısında [ss. 177-201] eski derecelendirmeleri verimli olarak kullanır.)

Ulaşımı kolay ve güncel olan bir başka yararlı kaynak da tarafsız Freedom House'un yıllık yayını olan *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties, 1996 1997'dir.* Eğer internet erişiminiz varsa ülke listelerini http://www.freedomhouse.org/political/frtable1.htm adresinde bulabilirsiniz. Freedom House ülkeleri her biri en özgürden (1) en az özgür (2) olana kadar giden, Siyasi Haklar ve Sivil Özgürlükler olmak üzere iki farklı ölçek üzerinde derecelendirir. Siyasi Haklar konusunda 1. sıradaki yani en özgür olan ülkeleri ve Sivil Özgürlükler konusunda da 1, 2 ve 3. sıralardaki ülkeleri saydığımda, toplam 56 ülkenin iki kriteri de yerine getirdiğini ve bunların hepsinin demokratik kurumlar hakkındaki diğer yargılara da uyum gösterdiğini gördüm. Ancak ne Hindistan, ne Brezilya, ne de Rusya bu düzeylere erişti: Freedom House Hindistan'a Siyasi Haklar konusunda 2, Sivil Özgürlükler konusunda 4, Rusya'ya Siyasi Haklar konusunda 3, Sivil Özgürlükler konusunda 4 vermiş. Eğer bunları da ekleyecek olursa toplamda 58 ülke olur.

Başka bir kaynak da 1994'te Colorado Üniversitesi'nde yapılan 157 ülkenin analizidir. Polity III çalışmasının sonuçlarını internette http://k-gleditsch.socsci.gla.ac.uk/Polity.html adresinde bulabilirsiniz.*

157 ülke, 10 puan üzerinden (0= en düşük, 10= en yüksek) demokrasi ve otokrasi konusunda derecelendiriliyorlar. Bu ülkeler arasında 65 ülke otokrasi notu olarak O ve demokrasi notu olarak 8, 9 ya da 10 aldı. 1995 yılı için Tablo l'de gösterilen bu toplamdır. Ancak bütün bu ülkelere "demokratik" desek bile, onların farklı düzeylerde "demokratik" olduklarını da söyleyebiliriz. Böylece demokrasi değerlendirmesinde 10 alan 35 ülkeyi "en demokratik ülkeler", 9 alan 7 ülkeyi "yeteri kadar demokratik

* Bu çalışmalar 1970'lerden beri yürütülmekte. Daha sonra Polity 98, Polity 98D, Polity IV (Ocak 2000) adlarıyla da yapılan çalışmaların sonuçları için http://www.bsos.umd.edu/cidcm/polity adresine bakabilirsiniz (ç.n).

olan ülkeler" ve 8 alan 25 ülkeyi de "marjinal demokrasiler" olarak sınıflandırabiliriz.

Ancak Polity III, San Marino (nüfusu 24.000) gibi küçük ülkeler ve Barbados (nüfusu 256.000) ve Mikronezya (nüfusu 123.000) gibi Karayipler'deki ve Pasifik'teki küçük adalar gibi mikro devletlerin çoğunu içermez. Ancak Freedom House'un ölçeğinde San Marino, Barbados ve Mikronezya, hem Siyasi Haklar hem de Sivil Özgürlükler konusunda üst sıralarda yer almıştı, bu yüzden de "en demokratik ülkeler" arasında sayılmayı hak ederler.

Özetle: dünyadaki bütün demokratik ülkelerin tam, güvenilir ve güncel bir sayımının yapılması imkânsız görünse de bu iki kaynak oldukça iyi tahminler sunuyor. Belki de bu kitabın okurları için daha önemli olan, bu iki kaynağın, size, bağımsız uzmanların bir ülkeyi demokrasiyle doğrudan ilgili konularda nasıl sıraya koyduklarını görme imkânını sağlayacak olmasıdır.

Notlar

2. BÖLÜM:
DEMOKRASİ NEREDE VE NASIL ORTAYA ÇIKTI?

1. Atina'daki demokrasinin daha geniş bir tanımı için, Morgens Herman Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology*, çeviren J. A. Crook (Oxford; Blackwell 1991)
2. James Madison, *The Federalist: A Commentary on the Constitutions of the United States...* (New York: Modern Library [1937?]), No. 10, say. 59.
3. Johannes Brandsted, *The Vikings* (New York: Penguin, 1960), say. 241.
4. Benjamin R. Barber, *The Death of Communal Liberty: A History of Freedom in a Swiss Mountain Canton* (Princeton: Princeton Üniversitesi Yayınları, 1974), say, 115.
5. Gwyn Jones, *A History of the Vikings*, 2d ed. (Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1985), say. 150,152, 282-284.
6. Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History* (Minneapolis: Minnesota Üniversitesi Yayınları, 1977), say. 111-112.
7. Dolf Stenberger ve Bernhard Vogel, ed., Die Walh Der Parliamente, vol. 1: Europa (Berlin: Walter de Gruyter, 1969), 1. kısım, Tablo A1, 632; 2. kısım, 895 ve Tablo A2, say. 913.

4. BÖLÜM: DEMOKRASİ NEDİR?

1. Thucydides, *Complete Writings: The Peloponnesian War,* John H. Finley, Jr.'ın önsözüyle, tam metin, Crawley çevirisi (New York: Random House, 1951), say. 105.
2. Devlet (İng. state) kelimesini Birleşik *Devletler* federe sistemini oluşturan eyaletler için kullanmaya alışık olan Amerikalı okurlar, bu kullanımı kimi zaman karışık bulabilirler. Ancak bu terim uluslararası hukukta, siyaset biliminde, felsefede ve federal sisteme sahip birkaç tanesi de dâhil olmak üzere diğer ülkelerde yaygın olarak kullanılır. Bu ülkelerde birliği oluşturan parçalara bölge (Kanada), kanton (İsviçre), Lande (Almanya), vs. denebilir.

5. BÖLÜM: NEDEN DEMOKRASİ?

1. Bu rakamlar Robert Conquest'in *The Great Terror, Stalin's Purge of the Thirties* (New York: Macmillan, 1968), kitabından (525. sayfa ve devamı) ye seçkin Rus tarihçi Roy Medyedev'in 1989'da yaptığı bir derlemeden (*New York Times,* 4 Şubat 1989,1) alınmıştır.
2. Bu konudaki önemli bir istisna, siyah vatandaşların oy kullanma haklarının güneydeki eyaletlerde 1964-1965'te yürürlüğe giren Sivil Haklar Yasası ile fiilen uygulanmaya başlandığı Amerika birleşik Devletleri'ydi.
3. Sorunu daha yakından incelemek için bakınız James S. Fishkin, *Tyranny and Legitimacy: A Critigue of Political Theories* (Baltimore: Johns Hopkins Üniversitesi Yayınları, 1979)
4. Thucydides, *The Peloponnesian War* (New York: Modern Library,1951), say. 105.
5. *Anarşi* kelimesi Yunanca yöneticisizlik anlamına gelen *anarchos* kelimesinden gelmiştir (*an+archos* yönetici'den).

Anarşizm devletin gereksiz ve istenmeyen bir şey olduğunu kabul eden bir siyasi kuramdır.

6. John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* [1861] (New York: Liberal Arts Press, 1958), 43, 55.
7. Bu önemli bulgu Bruce Russett tarafından şu eserde doğrulanır: *Controlling the Sword: The Demoeratic Governance of National Security* (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1990), 5. Bölüm, say. 119-145. Olacakları anlatırken Russett'ın söylediklerinden yola çıktım. Bu gözlem daha önceki demokrasiler ve cumhuriyetler için de geçerlidir. Bakınız: Spencer Weart, Never at War: Why Democracies Will Never Fight One Another (New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1998)
8. Büyük miktarlardaki uluslararası ticaret, ülkeleri demokratik olup olmadıklarına bakmadan barışçı ilişkilere hazırlar. John Oneal ve Bruce Rassett, "The Classical Liberals Were Right: Democracy, independence, and Conflict, 1950-1985," International Studies Quarterly 41, 2 (Haziran 1997), say, 267-294.

6. BÖLÜM: NEDEN SİYASAL EŞİTLİK I ?

1. Bu konuda daha fazlası için, Garry Wills, *Inventing America: Jefferson 's Declaration of Independence* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1978), say. 167-228.
2. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America,* 1. cilt (New York, Schocken Books, 1961), LXXI.

7. BÖLÜM: NEDEN SİYASAL EŞİTLİK II ?

1. Ahlaki yargıların felsefi konumu ve fizik, kimya, vs. gibi empirik bilimlerden nasıl farklılık gösterdikleri çok büyük bir tartışmanın konusu olmuştur. Burada, bu konuların hakkını verebilmeyi umut edemem. Ancak kamuyu ilgi-

lendiren konularda ahlaki meselelerin önemi üzerine mükemmel bir tartışma için bakınız, Amy Gutmann ve Dennis Thompson, *Democracy and Disagreement* (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları'nın Belknap Yayınları, 1996).

2. Anayasal Kongre üzerine bu fikirler için bakınız, *The Records of the Federal Convention of 1787*,4 cilt, der. Max Farrand (New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1966), 1: 82,284, 578.
3. John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* [1861] (New York: Liberal Arts Press, 1958), say. 44.

8. BÖLÜM: GENİŞ ÖLÇEKLİ DEMOKRASİNİN HANGİ POLİTİK KURUMLARA İHTİYACI VARDIR?

1. "Şapkalar isimlerini o dönem üç kenarlı şapkalar giyen gösterişli adamlardan almışlardı... Kepler'in takma adı ise gece uyurken minik kepler giyen utangaç yaşlı hanımlara benzedikleri iddiasıyla takılmıştı." Franklin D. Scott, *Sweden: The Nations History* (Minneapolis: Minnesota Üniversitesi Yayınları, 1977), say. 243.
2. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, 1. cilt (New York, Schocken Books, 1961), say. 51.
3, Tocqueville, *Democracy in America*, say. 50.
4. John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* [1861] (New York: Liberal Arts Press, 1958), say. 55.

9. BÖLÜM: TÜRLER I

1. Jens A. Christophersen *The Meaningof "Democracy" as Used in European Ideologies from the French to the Russian Revolution* (Oslo: Universitetsvorlaget, 1966), say. 260'dan

alıntılanan: Lenin, *The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky* (Kasım 1918)

2. 2. Bölüm'de bahsettiğim gibi, Yunanlılar bazı şehirlerin ortak savunma için temel temsilci hükümetler oluşturmalarının "demokratik" olduğunu düşünmüyorlardı. Bu hükümetler, temsilci hükümetlerin daha sonraki gelişimiyle alakalı değildir.
3. Adrienne Koch, *The Philosophy of Thomas Jefferson* (Chicago, 1964), say. 152,157'de alıntılanan: Destutt de Tracy, *A Commentary Review of Montesquieu's Spirit of Laws* (Philadelphia: William Duane, 1811), say. 19.
4. Alıntı yapılan eser: George H. Sabine, *A History of Political Theory*, 3. Baskı (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961), say. 695.
5. Alıntı ve Atina'lı vatandaşların sayısı hakkındaki tahminler Mogens Herman Hansen'in J. A. Crook tarafından çevrilen *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and, Ideology* (Oxford: Blackwell, 1991; say. 53-54) kitabından alınmıştır. Diğer şehirler hakkındaki tahminler John V. Fine'ın *The Ancient Greeks: A Critical History* (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları'nın Belknap Yayınları, 1983) kitabından.
6. E. F. Schumacher, *Small Is Beautiful: A Study of Economics as If People Mattered* (Londra: Blond and Briggs, 1973).
7. Frank M. Bryan, "Direct Democracy and Civic Competence," Good Society 5,1 (1995 Sonbahar): say. 36-44.

10. BÖLÜM: TÜRLER II

1. Bakınız: Arend Lijphart, *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* (New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1984), Tablo 3.1, say. 38. Ben Lijphart'ın listesine Kosta Rika'yı da ekledim.

2. İsrail, bir anayasal organ olan parlamentonun yaptığı bir dizi yasayla anayasal düzenlemelerini yazılı bir anayasaya dönüştürmektedir.
3. Bazı sosyal ve ekonomik haklar köleliği kaldıran 13. yasanın değişikliği gibi Amerikan Anayasası'na doğrudan ya da 5. ve 14. yasanın kongre ve yargı tarafından yorumlanması yoluyla eklenmiştir.
4. Lijphart, *Demoeracies,* Tablo 10.1 ve 10.2, say. 174, 178. Bölgesel olarak merkezden uzak olduğu için Belçika da bu listeye eklenebilir. Diğer anayasal düzenlemelerde olduğu gibi "federal" ve "üniter" kategorileri farklı türler içerirler.
5. Madison'ın notlarına göre 18 Haziran 1787'de yaptığı uzun bir konuşmada Hamilton "Yönetime gelince, cumhuriyetçi ilkeler üzerine iyi bir yönetim kurulamayacağı kabul edilmiş gibi görünüyordu... İngiliz modeli bu konuda tek iyi olandı. Yasamanın bir dalının yerini ömür boyu ya da en azından doğru davrandığı sürece korunmasına izin verin. Yürütmenin de ömür boyu olmasını sağlayın." Bakınız: der. Max *Farrand editör, The Records ofthe Federal Convention of 1787,* cilt 1 (New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1966), say. 286. Gerry'nin 26 Haziran hakkındaki yorumları ise sayfa 425'tedir.

11. BÖLÜM: TÜRLER III

1. Çeşitler, bu konudaki mükemmel bir çalışmada dendiği gibi "sayısız"dır. Aynı çalışma "temel olarak üç geniş aileye ait olan dokuz ana sisteme bölünebilirler" der. Andrew Reynolds ve Ben Reilly editörler, *The International IDEA Handbook of Electoral System Design, 2.* Baskı (Stokholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 1997), say. 17. "Üç geniş aile" ekseriyet-

çoğunluk, yarı-NT ve NT'dir. Daha fazla bilgi için Ek A'ya bakınız.

2. Bir ülkenin federal ya da üniter olmasının parlamenter sistemi ya da başkanlık sistemini seçilmesi arasında hiç zorunluluk yoktur bu tamamen tesadüfidir. Eski demokrasiler arasındaki federal sistemlerden sadece Amerika Birleşik Devletleri başkanlık sistemiyle yönetilirken dördü (Avustralya, Avusturya, Kanada ve Almanya) parlamenterdir; İsviçre ise kendine özgü karışık bir sistem uygulamaktadır. Bu yüzden federalizmi başkanlık ve parlamenter sistem arasındaki seçimi etkileyen faktörler listesinden çıkarabiliriz.
3. 1992 ve 1993'te yapılan halk oylamalarında Yeni Zelanda TTDB sistemini reddetmiştir. Geçerli olan 1993 oylamasında çoğunluk parlamentonun bazı üyelerinin bölgelerden, bazıların parti listelerinden orantılı olarak seçilmesini getiren bir sistemi kabul etti.
4. Detaylar için Dieter Nohlen'in editörlüğünü yaptığı *Elecciones y sistemas de partidos en America Latina* (San Jose, Kosta Rika: Institudo Interamericano de Derechos Humanos, 1993) çalışmasında Dieter Nohlen'in "Sistemas electorales y gobernabilidad," (say. 391-424) yazısına bakabilirsiniz. Ayrıca yine Dieter Nohlen'in editörlüğünü *yaptığı Enciclopedia electoral latinoamericana y del Caribe* (San Jose: Institudo Interamericano de Derechos Humanos, 1993) kitabına da bakabilirsiniz. Karayip denizindeki, eskiden İngiliz kolonisi olan, yeni bağımsız olmuş 12 adanın hepsi de İngiliz anayasa modelini (Westminster) benimsemişlerdir.
5. Yeniler de buna dâhildir. Uruguay'da yıllarca bir çoklu yönetim olmuştur ancak bunu tamamen kaldırmışlardır.
6. Ekz., Juan J. Linz ve Arturo Valenzuela Editörler, *The Failure of Presidential Democracy* (Baltimore: Johns Hopkins Üniversitesi Yayınları, 1994).

12. BÖLÜM:
HANGİ TEMEL KOŞULLAR DEMOKRASİ İÇİN ELVERİŞLİDİR?

1. Bu sonuca farklı kriterler kullanan iki ayrı çalışmadaki listeleri birleştirerek (kesişen noktaları ayırarak) vardım: Frank Bealey, "Stability and Orisis: Fears About Threats to Democracy," *European Journal of Political Research* 15 (1987), say. 687-715 ve editörlüğünü Juan J. Linz ve Arturo Valenzuela'nın yaptığı *The Failure of Presidential Government* (Baltimore: Jonhs Hopkins Üniversitesi Yayınları, 1994) kitabında, sayfa 119-136'daki Alfred Stepan ve Cindy Skach, "Presidentialism and Parliamentarism in Comperative Perspective," yazısı:
2. Editörlüğünü James E. Malloy ve Mitchell Seligson'ın yaptığı *Authoritarians and Democrats: Regime Transition in Latin America* (Pittsburgh: Pittsburgh Üniversitesi Yayınları, 1987) kitabında, sayfa 193-250: Mark Rosenberg, "Political Obstacles to Democracy in Central America".
3. Ancak, zor kullanma, kimi zaman düşünüldüğü gibi, yok değildi. Okullarda çocuklar İngilizce konuşmaya zorlanıyorlardı. Çoğu kısa zamanda anadillerinde yetkinliklerini kaybediyorlardı. Evin ve mahallenin dışında ise İngilizce neredeyse tek dildi; ne kadar kötü olsa da İngilizce anlamayanlar ya da İngilizce cevap veremeyenlere yazık.
4. Amerikan İç Savaşı'nın sebepleri hakkında ciltlerce yazı yazılmıştır. Tabii ki benim kısa ifadem bu çatışmaya neden olan karmaşık olaylar ve sebepleri yeteri kadar açıklamıyor.
5. Mükemmel bir karşılaştırmalı analiz için bakınız: Michael Walzer, *On Toleration* (New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1997). Sonsözde "Reflections on American Multiculturalism"den bahsediyor (say. 93-112).

6. Scott J. Reid hepsi olmasa da Quebec'te yaşayan insanların çoğunun Kanada ya da bağımsız Quebec'in vatandaşı olarak kalmalarına imkân sağlayacak bir iki turlu seçim yönteminden bahsediyor. "Kendi önerisinin ve buna benzer diğerlerinin kullanışlı olmayabileceğini" kabul ediyor. ("The Borders of an Independent Quebec: A Thought Experiment," *GoodSociety 7* [1997 Kış], say. 11-15).
7. Buradan sonraki bilgiler çoğunlukla şu yazılardan: *Economist,* 2 Ağustos 1997 (sayfa 52-90); Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, *Human Development Report* (*New* York: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1997), say. 51; "India's Five Decades of Progress and Pain," *New York Times,* 14 Ağustos 1997; Shashi Tharoor, "India's Odd, Enduring Patchwork," *New York Times,* 8 Ağustos 1997,
8. 1977'deki seçimlerdeki yenilgisinden sonra Indira Gandi 1980'de yeniden başbakan seçildi. 1984'te Hint askerlerine Sih tarikatının işgal ettiği Hindistan'daki en kutsal Müslüman türbesine saldırma emri verdi. Bundan kısa süre sonra Sih olan iki koruması tarafından kendisine suikast düzenlendi. Hindular büyük bir öfkeyle binlerce Sihi öldürdüler. 1987'de, o sırada başbakan olan oğlu Rajiv Gandi bölgesel bir azınlık olan Tamillerin bağımsızlık hareketini bastırdı. 1991'de bir Tamil tarafından öldürüldü.
9. *Economist,* 2 Ağustos 1997, say. 52.
10. Eğer bir kültürel azınlığın üyeleri Hindistan sınırındaki bir bölgede beraber yaşıyorlarsa bu geçerli değildir. Böyle pek çok azınlık vardır; en önemlileri de, bağımsızlık kazanma teşebbüsleri Hint hükümetinin kendilerine karşı askeri güç kullanmasıyla boşa çıkan Keşmirlilerdir.
11. Bu kategorilerle ilgili kriterler Ek-C'de anlatılmıştır.

13. BÖLÜM:
PİYASA KAPİTALİZMİ
NEDEN DEMOKRASİNİN YARARINADIR?

1. Bu konuda etkileyici bir kanıt için Emanuel Adler ve Michael Barnett'in editörlüğünü yaptığı *Security Communities in Comparative and Historical Perspective* (Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1998) çalışmasında Bruce Russett'in "A Neo-Kantian Perspective: Democracy, Interdependence, and International Organizations in Building Security," yazısına ve Adam Przewoski ve Fernando Limonghi'nin *Journal of Economic Perspectives* 7, 3 (1993 Yaz), sayfa 51-70'teki "Political Regimes and Economic Growth," çalışmasına bakabilirsiniz.

14. BÖLÜM: PİYASA KAPİTALİZMİ NEDEN DEMOKRASİNİN ZARARINADIR?

1. Kari Polanyi'nin., *The Great Transformation* (New York: Farrar and Rinehart, 1944) çalışması bu konuda bir klasiktir. Polanyi, Avusturya ve Macaristan'dan sürgün edilmiş, İngiltere'ye taşınmış ve daha sonra Amerika'da ders vermiştir.

15. BÖLÜM: TAMAMLANMAMIŞ YOLCULUK

1. Bu aslında birkaç itinalı çalışmanın bulgusudur. Hans-Dieter Klingemann, Richard I. Hofferbert ve Ian Budge ve arkadaşlarının, *Parties, Policies and Democracy* (Boulder: Westview, 1994) adlı, 13 demokratik ülkeyle ilgili çalışmalarını karşılaştırın. 12 demokratik ülkedeki 38 hükümetle ilgili bir çalışma da, her ne kadar NT seçim sistemini uygulayan ülkelerde bu uygunluk TTDB sistemini uygulayanlardan daha fazla çıkmış olsa da, vatandaşların görüşleri ve karar mekanizmalarının görüşleri arasında bir uygunluk olduğunu ortaya koydu: John D. Huber ve G. Bingham

Powell, Jr., "Congruence Between Citizens and Policy Makers in Two Visions of Liberal Democracy," *World Politics* 46,3 (Nisan 1994), say. 29 ve devamı.

2. Charles E. Lindblom marjinal metotlarla "yavaş yavaş uğraşarak durumu kurtarmanın" rasyonelliğini yeni ufuklar açan bir makalesinde göstermiştir: "The Science of Muddling Through," *Public Administration Review* 19 (1959), say. 78-88. Ayrıca *Democracy and Market System* (Oslo: Norveç Üniversitesi Yayınları, 1988) kitabında bakınız, Lindblom, "Stili Muddling, Not Yet Through," say. 237-262. Lindblom ayrıca üzerine sık sık yazdığı *tutarsız marjinallik* terimini de kullanmıştır. Bkz. *The Intelligence of Democracy: Decision Making Through Mutual Adjustment* (New York: Free Press, 1965).

3. Örneğin, Benjamin I. Page, *Choices and Echoes in. Presidential Elections: Rational Man and Electoral Democracy* (Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları, 1978) kitabında Amerikalı seçmenler hakkında olumlu bir sonuca varıyor. Ancak Michael X. Delli Carpini ve Scott Keeler "araştırmamızın en önemli- ve en rahatsız edici- bulgusu sosyoekonomik olarak dezavantajlı olan gruplar ve onların karşısındaki avantajlı grupların bilgi düzeyleri arasındaki büyük fark" olduğu sonucuna varmışlardır (*What Americans Know About Politics and Why it Matters* [New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1989], say. 287).

Algılamadaki eksiklikleri ortadan kaldırmak için yapılabilecekler konusunda öneriler de içeren daha ciddi bir eleştiri James Fishkin'in *The Voice of the People, Public Opinion and Democracy* (New Haven ve Londra: Yale Üniversitesi Yayınları, 1995) kitabına bakabilirsiniz. 1930'da New York-Londra arasındaki 3 dakikalık bir telefon görüşmesi (Dolar'ın 1996'daki değeriyle) 300 Dolar tutarken 1996'da 1 Dolar civarında tutmaktadır (*Economist*, 18 Ekim 1997, say. 79).

Teşekkür

Hatırladığım kadarıyla demokratik kuramlar ve uygulamalar üzerine bir kitap daha yazmak istediğimden ilk olarak eşim Ann Sale Dahl'a söz etmiştim. Ona, bu sefer aklımda olan kitabın daha önce yazdıklarımın çoğundan daha az akademik olacağını söyledim. Kitabı öncelikle öğrenciler ve akademisyenler, hatta özel olarak Amerikalılar için bile yazmayacaktım. Bu kitabın herhangi bir yerde yaşayan ve kolaylıkla sadece politika kuramcılarının, felsefecilerin ve diğer akademisyenlerin derinlemesine ilgilenecekleri kadar karmaşık hale gelebilecek derin bir konuda bir şeyler öğrenmek isteyen bütün insanlar için faydalı olmasını isterim. Doğru üslubu bulmanın gözümü korkutan bir sorun olacağını da itiraf etmiştim. Ann'in heyecanlı tepkisi beni devam etmem için cesaretlendirdi. Ann aynı zamanda neredeyse tamamlanmış olan taslağı da ilk okuyanlardan biriydi; onun editoryal önerileri kitaba belirgin faydalar sağladı.

Çok meşgul iki meslektaşım olan James Fishkin ve Michael Walzer, bitmiş olan (tam olarak bitmemiş olduğu ortaya çıkan) taslak üzerindeki ayrıntılı yorumlarını cömertçe sundular. Onların eleştirileri ve önerileri o kadar anlamlıydı ve bana o kadar yardımları oldu ki, neredeyse hepsini uyguladım, ama, düşündüğümden daha uzun bir kitap yazmamı gerektirecek olan bir kaç tanesini pişmanlıkla elemek zorunda kaldım. Ayrıca Hollanda konusundaki yararlı yorumları için Hans Daalder, Arend Lijphart ve Hans Blokland'a da minnettarım.

Charles Hill, David Mayhew, Ian Shapiro ve Norma Thompson'a konuyu daha ayrıntılı olarak incelemek isteyen okurlara faydalı olabilecek isimler konusundaki isteğime yanıt verdikleri için teşekkür ederim. Onların önerileri Ek Okuma Listesi'ni zenginleştirdi.

Kitabın el yazısı halini tamamlamadan çok önce Yale Üniversitesi Yayınlarının Baş Editörü John Covella bahsetmiştim; hiç zaman geçirmeden kitapla son derece ilgilendiğini söyledi. Kendisine el yazmasının bir kopyasını verdikten sonra önerdikleri metni sayısız açıdan geliştirmeme yardımcı oldu.

Bu kitapla Yale Üniversitesi Yayınları'yla uzun zamandan beri varolan ilişkimi devam ettirdiğim için mutluyum. Kitabı Yale Üniversitesi Yaymları'nın basıyor olması benim için özellikle sevimdirici oldu, çünkü yazarken daha önceki yıllarda bu yayınevinin bastığı çalışmalarımdan yararlandım. Ayrıca Müdür John Ryden, Müdür Yardımcısı Tina Weiner ve Yönetici Editör Meryl Lanning, sadece kitabı basmak konusunda ne kadar heyecanlı olduklarını belirttikleri için değil, aynı zamanda, dünyanın diğer yerlerindeki okurlar için en kısa zamanda çevirilmesi ve basılması için yaptığım öneriye çok sıcak baktıkları için de çok mutluyum.

Son olarak, Yönetici Editör Yardımcısı Laura Jones Dooley'nin editörlüğü hem çok hızlı hem de kusursuzdu. Onun katkısı okur açısından görünmez olsa da yazar kitabın daha iyi olduğunun farkında. Onun da farkında olduğunu umuyor.

Ek Okuma Listesi

Demokrasi konusunu doğrudan ve dolaylı olarak ele alan kitapların ve makalelerin sayısı muazzamdır. Onların tarihleri İsa'dan önce 4. yüzyılda Aristoteles'in ve Platon'un çalışmalarıyla başlar, geçtiğimiz yıl basılan, tahminime göre, yüzlerceden az olmayan kitaba dayanır. Dolayısıyla aşağıdaki liste tam değildir ve seçimler kesinlikle keyfidir. Fakat benim bu çalışmamın ele aldığından daha farklı temaları takip etmek ve demokrasiyi benimkinden daha farklı bir perspektiften keşfetmeyi arzulayabilirsiniz. Bu çalışmalar bunun için yardımcı olacaklardır. Onların bazılarından Notlar'da zaten söz etmiştim.

Demokrasinin Kökenleri ve Gelişimi İçin:

Adcock, F E. Roman *Political Ideas and Practice.* Ann Arbor: University of Michigan Press, 1959.

Agard, Walter R *What Democracy Meant to the Greeks,* Madison: University of Wisconsin Press, 1965.

Hansen, Mogens Herman. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology.* Translated by J. A. Cook. Oxford: Blackwell, 1991.

Huntington, Samuel P. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century.* Norman: University of Oklahoma Press, 1991.

Jones, A. H. M. *Athenian Democracy.* Oxford: Blackwell, 1957.

Taylor, Lily R. Roman *Voting Assemblies from the Hannibalic War to the Dictatorship of Caesar,* Ann Arbor: University of Michigan Press, 1966.

Vanhanen, Tatu. *The Process of Democratization: A Comparative Study of 147 States,* 1980-88; New York: Crane Russak, 1990.

Demokratik Amaçlar: İdealler ve Avantajlar İçin:

Barber, Benjamin R *Sirong Democracy: Participatory Politics for a New Age-* Berkeley: University of Çanfornia Press, 1984.

Bobbio, Norberto. *The Future of Democracy: A Defence of the Rules of the Game.* Translated by Roger Griffin. Edited and introduced by Richard Bellamy. Cambridge: Polity Press, 1987. [Originally published as II futuro della democrazia. Turin: Giulio Editore, 1984.)

Christophersen, Jens A. *The Meaning of "Democracy" as Used in European Ideologies from the French to the Russian Revolution.* Oslo: Universitetsforlaget, 1968.

Fishkin, James. *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform.* Nevy Haven and London: Yale University Press,1991.

Guimann, *Amy Liberal Bguality.* Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

Held, David. *Models of Democracy,* 2d ed. Stanford: Stanford University Press, 1996.

Mansbridge, Jane J. *Beyond Adversarial Democracy.* New York: Basic Books,1980.

Mill, John Stuart. *Considerations on Representative Government.* [1861] New York: Liberal Arts Press, 1958.

Pateman, Carole. *Participation and Democratic Theory.* Cambridge: Cambridge University Press, 1970.

Rousseau, Jean-Jacques. *Du Contrai social ou Principes de droit politique.* [1762] Paris: Editions Garnier Freres, 1962.

_____ *On the Social Contract, with Geneva Manuscript and Political Economy,* Edited by Roger D. Masters and translated by Judith R. Masters. New York: St. Martin's Press, 1978.

Sartori, Giovanni. *The Theory of Democracy Revisited.* Chatham, N.J.: Catham House, 1987.

Sen, Amartya. "Freedoms and Needs: *New Republic,* January 10 and 17, 1994, 31-38.

Shapiro, lan. *Democracy's Place.* Ithaca: Cornell University Press, 1996.

_____ *Democratic Justice.* New Haven and London: Yale University Press.

Mevcut Demokrasi: Kurumlar ve Uygulamalar İçin:

Diamond, Larry, et al., eds. *Consolidating the Third Wave Democracies.* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997.

Klingemann, Hans-Dieter, Richard I. Hofferbert, and lan Budge, et al. *Parties, Policies, and Democracy.* Boulder: Westview Press, 1994.

Lijphart, Arend. *Democracies: Patterm of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries.* New Haven and London: Yale University Press, 1984.

_____ *Democracy in Ptural Societies: A Comparative Exploration.* New Haven and London: Yale Unİversity Press, 1977.

Lijphart, Arend, ed, *Parliamentary versus Presidential Government.* Oxford: Oxford University Press, 1992,

Linz, Juan J. and Arturo Valenzuela, eds. *The Failure of Presidential Democracy.* Baltimore: Johns Hopkins Unİversity Press, 1994.

Rae, Douglas W. *The Political Conseauences ofElectoral Laws.* New Haven: Yale Unİversity Press, 1967.

Sartori, Giovanni. *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes.* London: Macmillan, 1994.

Shugart, Matthew Soberg, and John M. Carey *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics.* New York: Cambridge University Press, 1992.

Ware, Alan. *Citizens, Parties, and the State: A Reappraisal.* Princeton: Princeton University Press, 1988.

Elverişli ve Elverişsiz Koşullar İçin:

Archibugi, Daniele, and David Held, eds. *Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order.* Cambridge: Polity Press, 1995.

Gutmann, Amy, and Dennis Thompson. *Democracy and Disagreement.* Cambridge: Bellcnap Press of Harvard University Press, 1996.

Hayek, Friedrich A. von. *The Road to Serfdom.* Chicago: University of Chicago Press, 1976.

Held, David, ed. *Prospects for Democracy, North, South, East, West .* Stanford: Stanford University Press, 1993.

Inglehart, Roriald. *Culture Shift in Advanced Industrial Society.* Princeton: Princeton University Press, 1990.

_____ *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Politicai Change in Forty-three Societies.* Princeton: Prineeton University Press,1997.

Lindblom, Charles E. *Democracy and Market System.* Oslo: Norwegian Universities Press, 1988.

The Intelligence of Democracy: Decision Making Through Mutual Adjustment. New York: Free Press, 1965.

Politics and Markets: The World's Political Economic Systems. New York: Basic Books, 1977.

Linz, Juan J., and Alfred Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe.* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.

Polanyi, Karl. *The Great Transformation.* New York: Farrar and Rinehart, 1944.

Przeworski, Adam. *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America.* Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Putnam, Robert D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy.* Princeton: Princeton University Press, 1993

Sen, Amartya. *Ineguality Reexamined.* New York: Russell Sage Foundation, and Cambridge: Harvard University Press, 1992.

Walzer, Michael. *On Toleration.* New Haven and London: Yale University Press, 1997.

Demokrasinin Karşı Karşıya Kalacağı Soranlar ve Tahminler İçin:

Budge, Ian. *The New Challenge of Direct Democracy.* Cambridge: Polity Press, 1996

Burnheim, John. *Is Democracy Possible? The Alternative to Electoral Politics.* Berkeley: University of California Press, 1985.

Fishkin, James S. *The Voice of the People: Public Opinion and Democracy.* New Haven: Yale University Press, 1997.

Gutmann, Amy. *Democratic Education.* Princeton: Princeton University Press, 1987.

Hirst, Paul. *Associative Democracy: New Forms of Social and Economic Oovernance.* Cambridge: Polity Press, 1994.

Schweickart, David. *Capitalism or Worker Control? An Ethical and Economic Appraisal New York:* Praeger, 1980.

Dizin

Ahlaki sorumluluk, 66
Anayasalar, 135, 141
Atina, 10, 17, 19, 20, 21, 22, 31, 63, 104, 117, 121, 130, 219, 223
Atina hükümeti, 19
Avrupa, 15, 19, 23, 28, 30, 31, 46, 74, 75, 103, 116, 130, 131, 132, 155, 156, 162, 181, 190, 214
Bilgi, 48, 86
Britanya, 26, 101, 136, 139, 143, 148, 149, 152, 165, 189, 190, 201
çok partili sistem, 153
Danimarka, 28, 39, 135
Değerler, 62
Demokrasi, 2, 5, 8, 9, 10, 15, 16, 24, 38, 41, 43, 45, 47, 48, 51, 55, 56, 57, 60, 62, 63, 64, 67, 71, 72, 88, 95, 104, 108, 115, 119, 159, 160, 161, 176, 178, 181, 186, 189, 207, 233, 235
Demokrasinin avantajları, 88
Demokrasiye geçiş, 161
demokratik inançlar, 30, 41, 58, 61, 173
Demokratik kurumlar, 113, 130, 162, 172
Demokratik ülkeler, 110, 128, 129, 131, 135, 140, 145, 198, 210
Devlet, 51, 82, 220
ekonomik büyüme, 70, 71, 174, 179, 183, 185
Etik yargılar, 84
federal sistem, 132, 137, 170, 220, 225
Flanders, 29, 30, 211
Floransa, 23
Genel oy kullanma hakkı, 101
Güç, 86, 184
Gündem, 48
Haklar, 60, 136, 216, 217, 220
Haklar beyannamesi, 136

halk oylaması, 138
iki partili sistem, 153
İngiltere, 10, 29, 30, 32, 39, 89, 101, 110, 155, 186, 189, 228
Isveç, 28, 29, 102, 135, 170
İtalya, 21, 23, 24, 25, 135, 138, 154, 157. 166, 181, 208, 210
İzlanda, 28, 135
Jean-Jacques Rousseau, 108, 118
Katılımcı demokrasi, 122
Kişisel çıkarlar, 191
Montesquieu, 25, 30, 108, 119, 223
Norveç, 10, 26, 27, 28, 32, 39, 135, 170, 229
Özgür ifade, 111
Özgürlük, 73
özsel eşitlik, 76, 77, 78, 79
Parlamenter hükümet, 139, 155
Piyasa kapitalizmi, 173, 179, 183, 189, 192, 193, 194, 200
Poliarşi, 104
poliarşik demokrasi, 104, 105, 113, 114, 116, 144, 161, 181, 186, 193, 194, 214, 215
Roma, 10, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 52, 104, 181
Rusya, 8, 216
Seçim sistemleri, 147, 148, 169
Seçimler, 110, 149
Siyasi partiler, 33, 203
Sovyetler Birliği, 7, 57, 116, 162
Trade off, 37
Uluslararası organizasyonlar, 130, 132
üniter sistem, 136, 137
Venedik, 23, 25, 127, 130
Yetişkinlerin dâhil olması, 48
Yunanistan, 19, 20, 24, 25